

IUSTITIA

Časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije i Udruženja sudija i tužilaca Srbije

OSVRT NA PRIMENU ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI

Hitne mere predviđene Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici –
"mač sa dve oštrice"

Razvoj i primena instituta promenjenih okolnosti

Sporna pitanja stručne javnosti u primeni načela oportuniteta
krivičnog gonjenja u zaštiti od „dupliranja“ postupka

Sprečavanje nasilja u porodici - uloga sistema i zašto je nema

U SLEDEĆEM BROJU:

Kazne i kaznena politika- zakon i praksa

BROJ 1/2019

Pravna i ekonomska izdanja
za uspešno i zakonito poslovanje

NAŠ TIM

Za uspešno poslovanje potrebna je
kvalitetna pravno-ekonomska baza.
Za kvalitetnu bazu potreban je profesionalan tim.

Naš tim broji preko:

- ♦ 190 zaposlenih koji se svakodnevno brinu o tome da dobijete blagovremenu i tačnu informaciju
- ♦ 200 stalnih autora iz oblasti pravnih, ekonomskih i ostalih nauka
- ♦ 18.000 višegodišnjih korisnika koji svojim sugestijama doprinose kvalitetu baze "Paragraf Lex"

BUDŽETSKI
INSTRUKTOR

SUDSKA
PRAKSA

SLUŽBENA
MIŠLJENJA

PRAVNO-
EKONOMSKE
VESTI

OBRASCI

CARINSKA
TARIFA

STRANA
SUDSKA
PRAKSA

PROPISI

MODELI

PRAVNIK
U PRAVOSUĐU

EVROPSKO
ZAKONODAVSTVO

PORESKO
RAČUNOVODSTVENI
INSTRUKTOR

INSPEKTOR

PRAVNIK
U JAVNOM
SEKTORU

PRAVO
U PRIVREDI

SPECIJALIS
ZA CARINE

Želite pouzdanu pravno-ekonomsku bazu na koju možete
da se oslonite i koja će Vam ponuditi stručne tekstove,
pronaći odgovore i biti Vaš virtuelni saradnik?

IMAMO REŠENJE ZA VAS!

Paragraf Lex
PRAVNA BAZA

www.paragraf.rs

PARAGRAF LEX d.o.o.

21000 Novi Sad

Kej žrtava racije 4a/III

Tel: 021/457-421

Direktor Paragraf Lex d.o.o: Bratislav Milovanović

Autor Pravne baze "Paragraf Lex": Pjevač Pejović Ljiljana

Dizajn: Paragraf Lex d.o.o.

Copyright © Paragraf Lex www.paragraf.rs

**ZA SVE TEKSTOVE U ČASOPISU ODGOVORNO JE
UDRUŽENJE SUDIJSKIH I TUŽILAČKIH POMOĆNIKA SRBIJE
I UDRUŽENJE SUDIJA I TUŽILACA SRBIJE**

Glavni i odgovorni urednik

izdanja "Iustitia": Milovan Nikolić

Članovi redakcije izdanja "Iustitia": Mara Pavlović

Jelena Gajić

Iva Ignjatić

Željana Garić

Milan Todorović

Nikola Pantelić

Darko Prstić

Lazar Lazović

Jasmina Minić

Snežana Zvonarić

CIP -

Каталогизација

у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

347.9(497.11)

IUSTITIA : časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije
i Udruženja sudija i tužilaca Srbije / glavni i odgovorni urednik
Milovan Nikolić.

- 2015, br. 1 (feb.) - . - Novi Sad : Paragraf Lex, 2015-. - 30 cm

Tromesečno.

ISSN 2406-2103 = Iustitia

COBISS.SR-ID 294146823

Sadržaj

Iustitia 1 • 2019.

UVODNA REČ GLAVNOG
I ODGOVORNOG UREDNIKA..... 3

INTERVJU SA LJUBIVOJEM ĐORĐEVIĆEM,
JAVNIM TUŽIOCEM PRVOG OSNOVNOG JAVNOG
TUŽILAŠTVA U BEOGRADU.....5

ZAKON O SPREČAVANJU NASILJA
U PORODICI U REPUBLICI SRBIJI 10

HITNE MERE PREDVIĐENE ZAKONOM
O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI –
"MAČ SA DVE OŠTRICE" 14

RAZVOJ I PRIMENA INSTITUTA
PROMENJENIH OKOLNOSTI 18

PRIMENA ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA
U PORODICI U PRAKSI..... 24

KO MOŽE DA PONOVI KRIVIČNO DELO?..... 27

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI -
ULOGA SISTEMA I ZAŠTO JE NEMA..... 29

POSTUPAK SPORAZUMEVANJA
O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA..... 32

MULTISEKTORSKA SARADNJA
KROZ RAD GRUPE ZA KOORDINACIJU
I SARADNJU PO NOVOM ZAKONU
O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI 42

KUĆNI ZATVOR 47

SPORNA PITANJA STRUČNE JAVNOSTI
U PRIMENI NAČELA OPORTUNITETA
KRIVIČNOG GONJENJA U ZAŠTITI
OD „DUPLIRANJA” POSTUPAKA 49

PRAVOSUDNI BUDŽET KAO GARANT
NEZAVISNOSTI SUDOVA I SUDIJA 53

POJAM NASILJA U PORODICI
I NJEGOVA UPOREDNA REGULATIVA 57

OKRUGLI STOLOVI NA TEMU
UNAPREĐENJA POLOŽAJA
SUDIJSKIH POMOĆNIKA U REPUBLICI SRBIJI 60

ŠESTA REDOVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA USTP..... 62

JEZIČKE NEDOUVICE..... 64

UVODNA REČ

Poštovane kolegice i kolege,

Nastavljajući tradiciju predstavljanja tema koje intenzivno zaokupljaju pažnju kako šire, tako i stručne javnosti, redakcija „Iustitia“ je u ovom broju nastojala da iznalaženjem rešenja, pre svega primenjivih u praksi, doprinese da se nedopustiv problem porodičnog nasilja svede na najmanju moguću meru.

Vođeni takvom težnjom odabrali smo autore koji su, usled svog pravosudno neposrednog učestvovanja u različitim fazama prevencije i sankcionisanja ovog krajnje društveno neprihvatljivog ponašanja, mogli da sagledaju polje primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici iz svih uglova i kao takvi predlože adekvatna rešenja postojećih dilema.

Kako je zdrava i snažna porodica ključna polazna tačka afirmativnog razvoja svakog društva i države, ne iznenađuje činjenica da je u institucionalnoj zaštiti žrtava i sankcionisanju porodičnih nasilnika, učešće uzeo kompletan državni aparat, preko centra za socijalni rad i drugih ustanova u oblasti dečije, socijalne zaštite, obrazovanja, vaspitanja i zdravstva, do policije, te sudova opšte i prekršajne nadležnosti i javnih tužilaštva.

Značaj pozicije javnog tužilaštva kao stožera primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici je detaljno objasnio javni tužilac Ljubivoje Đorđević, koji je rukovodeći postupanjem Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, a pre stupanja na snagu navedenog zakona, prepoznao potrebu uvođenja posebno specijalizovanih odeljenja koja bi za isključivo polje svog delovanja imala pojavne oblike porodičnog nasilja.

glavni i odgovorni urednik časopisa "Iustitia"

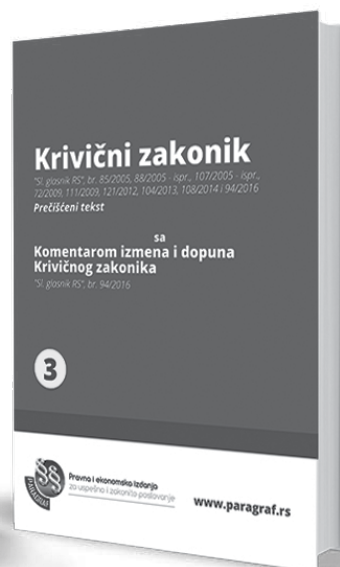
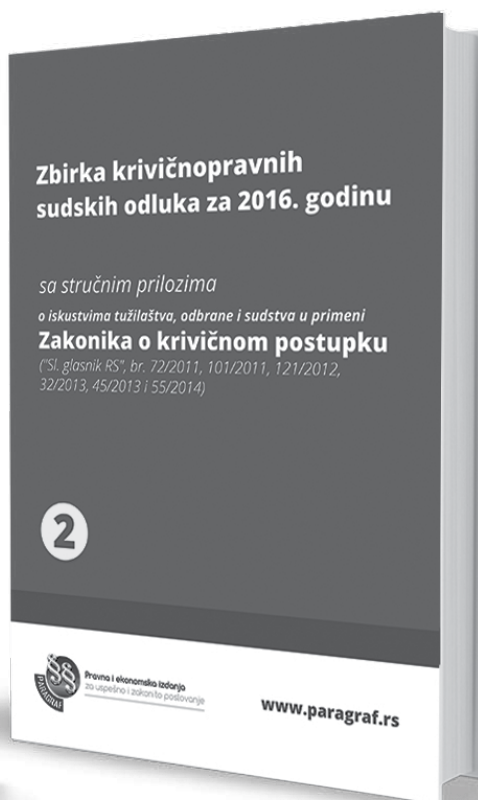
Milovan Nikolić

**PREDSTAVITE SE
STRUČNO
I KVALITETNO
VAŠIM
POTENCIJALNIM
KLIJENTIMA**

**REGISTRUJTE
SE BESPLATNO!**

www.nadjiaadvokata.com

RAZGOVARALI SMO SA... javnim tužiocem Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu LJUBIVOJEM ĐORĐEVIĆEM

**INTERVJU PREUZET SA SAJTA PRVOG
OSNOVNOG JAVNOG TUŽILAŠTVA U BEOGRADU**

Intervju priredili

Dunja Stojadinović i Milovan Nikolić

1. Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu je prvo i jedino javno tužilaštvo u Republici Srbiji koje je pre donošenja Zakona o sprečavanju nasilja u porodici formiralo posebno odeljenje koje se bavilo suzbijanjem nasilja u porodici, te da li biste mogli da nam kažete nešto više o njegovom funkcionisanju?

Nakon dugogodišnjeg rada u Prvom opštinskom javnom tužilaštvu u Beogradu, a zatim u Okružnom javnom tužilaštvu, 2010. godine imenovan sam za Javnog tužioca Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, koje je nastalo spajanjem pet opštinskih javnih tužilaštva u Beogradu, a koje je bilo nadležno za teritoriju deset gradskih opština, te je sa 82 zamenika javnog tužioca i preko 300 zaposlenih predstavljalo najveće tužilaštvo na Balkanu. Veličina tadašnjeg Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu podrazumevala je veliku odgovornost i obavezu prilikom osmišljavanja i organizovanja rada, istovremeno i veliki izazov naročito u domenu borbe protiv nasilja u porodici imajući u vidu da su u pitanju krivična dela u kojima se u velikom broju slučajeva kao žrtve pojavljuju posebno osetljiva lica. Uvek sam težio postizanju visoko izraženog nivoa timskog rada, jer je to jedan od ključnih načina da se postignu rezultati koji jasno oslikavaju da jedno javno tužilaštvo postupa efikasno i uspešno, a što je, bar po mom mišljenju, preudicijalno za uspešnu borbu protiv krivičnih dela koja podrazumevaju kriminogeno ponašanje u porodičnim odnosima. U periodu pre formiranja Odeljenja za borbu

protiv nasilja u porodici nastojalo se da se stalnim obukama, koje su pohađali zaposleni u Prvom javnom tužilaštvu u Beogradu, steknu dodatna znanja potrebna za postupanje u tim krivičnim delima. Naročito se obraćala pažnja na permanentno unapređivanje saradnje sa svim relevantnim činiocima koji su učestvovali u rešavanju tih predmeta, a prvenstveno Centrima za socijalni rad.

Nakon reorganizacije javnih tužilaštva 2013. godine, organizacija Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu podrazumevala je postojanje dva odeljenja: Krivičnog odeljenja i Odeljenja za privredne presteupe, te je u okviru Krivičnog odeljenja 25. maja 2015. godine formirano Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici, a uz saglasnosti Republičkog javnog tužilaštva. Početak rada Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici više od dve godine pre stupanja na snagu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, 1. juna 2017. godine, ne samo da je omogućilo olakšanu implementaciju novopropisanih rešenja iz Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, već su zamenici javnog tužioca i ostali zaposleni koji su raspoređeni za rad u imenovanom Odeljenju bili uveliko izverzirani i praktično obučeni da sprovedu efikasnu primenu novih instituta, bez ikakvih nedoumica. Takođe formiranje Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici konstantno doprinosi specijaliziranju postupajućih zamenika za predmetnu materiju, kao i multisektorskoj saradnji koja podrazumeva i svakodnevnu komunikaciju Tužilaštva sa Gradskim centrom za socijalni rad, Ministarstvom unutrašnjih poslo-

va, Savetovalištem protiv nasilja u porodici, zdravstvenim institucijama na teritoriji grada Beograda kao i svim institucijama koje pružaju specijalizovane vrste pomoći. Navedena multisektorska saradnja rezultirala je organizovanju u prostorijama Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, redovnih sastanaka Tužilaštva i navedenih institucija, kojima je prisustvovala i predstavnic Ministarstva pravde zadužena za implementaciju zakona o sprečavanju nasilja u porodici, u cilju hitne, blagovremene i delotvorne zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici. Pored navedenih aktivnosti Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici je, takođe, podnelo i određen broj tužbi parničnom odeljenju nadležnog suda za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici.

Želim da istaknem da je u okviru Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, od početka primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, održano preko 200 redovnih sastanaka grupa za koordinaciju, a kojima prisustvuju predstavnici javnog tužilaštva, psiholozi gradskog centra za socijalni rad i nadležni policijski službenici. Na svakom od ovih sastanaka izrađuju se individualni planovi zaštite i podrške žrtvama nasilja, a koji predstavljaju rezultat dobre saradnje svih navedenih državnih organa. Na do sada održanim sastancima grupa za koordinaciju izrađeno je oko 5.000 individualnih planova zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici.

Takođe želim da istaknem da saradnja Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, sa navedenim institucijama datira još i pre formiranja Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici, te da je ista zaslužna za to da se u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu vodi interna registracija lica koji predstavljaju potencijalne izvršioci krivičnih dela koja spadaju pod nadležnost Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici. Pored lica koja su evidentirani kao raniji izvršioci krivičnih dela Nasilja u porodici, vrši se kao i ranije, monitoring lica koja su evidentirana u Centrima za socijalni rad kao visokorizična lica, te za koje postoji opasnost da izvrše Nasilje u porodici, a koja nikada nisu krivično procesuirana, kao i lica koja jesu kazneno evidentirana, sa posebnim osvrtom na učinioce krivičnih dela sa elementima nasilja u opšte, te je taj vid interne evidencije specifičan za Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu. Smatram da je od izuzetne važnosti da se u svim javnim tužilaštvima uvede ovaj vid interne registracije eventualnih izvršioaca, jer se sprečavanje nasilja u porodici sastoji od skupa mera kojima se otkriva da li preči neposredna opasnost od nasilja u porodici i bez da je bilo ko od eventualnih učesnika bilo gde ranije evidentiran, a koristeći znanja koje tužioci poseduju na polju predviđanja eventualne mogućnosti da dođe do izvršenja krivičnih dela. Utvrđivanje postojanja neposredne opasnosti je vrlo teško, te je ovo način da se bar donekle olakša i omogući pravovremeno delovanje koje bi sprečilo kobne posledice, a smatram da je i na taj način tužilaštvo preduzelo sve mere u cilju prevencije.

2. Pored reorganizacija javnih tužilaštva 2013. godine započeto je i sa primenom novog Zakonika o krivičnom

postupku koji je podrazumevao davanje potpuno nove uloge javnim tužiocima što je u prvi mah usporilo rad javnih tužilaštava. Imajući u vidu prirodu krivičnih dela koja spadaju u nadležnost Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici, odnosno da se podrazumeva hitnost u postupanju, kojim rešenjima utičete na postizanje efikasnosti od strane zaposlenih?

Prvenstveno Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici čine zaposleni koji poseduju potrebna znanja za postupanje u postupcima koji za svoj predmet imaju krivična dela iz tog opusa. S obzirom na činjenicu da je Odeljenje formirano i pre stupanja na snagu Zakona o sprečavanju nasilja u porodici isti su putem mnogobrojnih obuka koje su organizovane, temeljnim i sistematičnim pristupom izučavanju tada budućeg Zakona uspeli da uvide na koji način se može unaprediti postupak, te postići efikasnost.

U značajnoj meri u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu doprinos postizanju očekivane efikasnosti omogućava postojanje Istražnog centra, u pogledu predmeta koji su dobijeni u radu u relativno skorije vreme, kao i programsko rešavanje „starih“ predmeta.

Istražni centar, jedna od specifičnosti Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, formiran je neposredno po započinjanju primene „novog“ Zakonika o krivičnom postupku i reorganizacije javnih tužilaštva 2013. godine. Formiranje Istražnog centra prvenstveno je imalo za cilj da sudijski pomoćnici, koji su ranije bili pomoćnici istražnih sudija, svojim iskustvom koje poseduju na polju preduzimanja određenih dokaznih radnji, omoguće da načelo efikasnosti i ekonomičnosti krivičnog postupka zaista doživi svoju emanaciju u praksi. Smatrao sam da je potrebno, pri tom ne zanemarujući intenciju zakonodavca da obrađivač predmeta „prati“ svoj predmet od samog podnošenja krivične prijave pa do okončanja postupka, iznaći način da se iskoriste resursi sudijskih pomoćnika koji su dugogodišnjim radom u oblasti istrage izverzirani da istu obavljaju na besprekoran način.

Upravo i na planu rešavanja krivičnih dela koja spadaju pod nadležnost Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici pokazalo se kao nezamenljivo postojanje istražnog centra, posebno u slučajevima gde je neophodno da se dokazne radnje preduzimaju na što efikasniji i brži način, uz istovremeno poštovanje svih zakonskih normi. Tada postupajući zamenik javnog tužioca, ili tužilački pomoćnik ima mogućnost da na neki način „ubrza“ sprovođenje određenih dokaznih radnji, upravo poveravajući njihovo izvođenje Istražnom centru.

Pored istražnog centra, od pre dve godine donet je program za rešavanje „starih“ predmeta, te bi po istom do kraja 2018. godine meritorno bili rešeni skoro svi predmeti koji su primljeni u rad do 2015. godine.

Upravo na taj način Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu uspelo je da postigne nivo efikasnosti koji je neophodan

dan za uspešno rešavanje „starih“ predmeta i trajno okončavanje postupaka iz nadležnost Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici. Na ovaj način otklanjaju se mogućnosti da neki predmeti ostanu zaboravljeni, te da dođe do situacija da se usled eventualnog nepostupanja određeni izvršioci ovih krivičnih dela „provuku“ bez adekvatne sankcije.

Pored navedenih institucionalizovanih načina za postizanje efikasnosti ista se postiže i davanjem mogućnosti svim zaposlenim da se na velikim kolegijumima jasno izjasne o eventualnim okolnostima, koje stvaraju poteškoće u njihovom postupanju, kao i putem periodičnog anketiranja, te su adekvatna rešenja pronalazena i na učestalim kolegijumima rukovodilaca, pa kako su ista davanjem korisnih smernica materijalizovana u praksi, nivo potrebne produktivnosti i efikasnosti, kao i timskog rada je bio ostvariv bez značajnih poteškoća.

3. U poslednjih par godina nesporno je da se pribegava u velikom broju slučajeva tome da se krivični postupci rešavaju alternativnim putem, odnosno shodno načelu oportuniteta primenom instituta odlaganja krivičnog gonjenja, kao i zaključivanjem Sporazuma o priznanju krivičnih dela. Nesporno je da se prilikom gonjenja učinioca krivičnih dela Nasilje u porodici u značajnijoj meri pribegava zaključivanju Sporazuma o priznanju krivičnog dela, ali da li bi i primena instituta odlaganja krivičnog gonjenja bila eventualno svrsishodna u određenim slučajevima?

Sporazum o priznanju krivičnih dela postao je dominantan institut prilikom rešavanja predmeta u javnim tužilaštvima i to u vrlo kratkom vremenskom periodu, imajući u vidu činjenicu da je prvi Sporazum o priznanju krivičnog dela upravo i bio zaključen pred Prvim osnovnim javnim tužilaštvom u Beogradu 2010. godine. Postojanje i sve češća primena, instituta Sporazuma o priznanju krivičnog dela omogućavaju okončavanje predmeta bez dodatne eventualne sekundarne viktimizacije žrtve. Pred Prvim osnovnim javnim tužilaštvom u Beogradu u toku 2018. godine, zaključeno je preko 1.000 Sporazuma o priznanju krivičnih dela, među kojima značajan broj Sporazuma okončava predmete koji potpadaju pod nadležnost Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici.

Pored Sporazuma o priznanju krivičnih dela u javnim tužilaštvima učestalo je rešavanje predmeta primenom instituta odlaganja krivičnog gonjenja, shodno načelu oportuniteta. Pre formiranja Odeljenja nasilja u porodici Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu primenjivalo je ovaj institut i kada su bila u pitanju krivična dela iz ovog opusa. Međutim nije primarno bilo da izvršioci krivičnih dela, sa elementima nasilja u porodici, budu obavezani da plaćaju novčane iznose u humanitarne svrhe, već je bilo obavezno, naravno ukoliko se utvrdi da je celishodno, da se izvršioci tih krivičnih dela obavezuju da se podvrgavaju određenim psihosocijalnim tretmanima ili da se upućuju na lečenje od bolesti zavisnosti. Shodno tome Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu zaključilo je Protokole o saradnji sa

Institutom za mentalno zdravlje sa sedištem u Palmotićevoj ulici, kojim protokolom je određeno da osumnjičeni, prema kojima se primenjuje institut odloženog krivičnog gonjenja za krivično delo Nasilje u porodici i srodna krivična dela, podvrgnu psihosocijalnoj terapiji u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu. Takođe od strane Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu zaključeni su Protokoli o saradnji sa Klinikom za psihijatrijske bolesti dr Laza Lazarević i Specijalnom bolnicom za lečenje bolesti zavisnosti, sa sedištem u ulici Teodora Drajzera br. 44.

Praksa primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja, ukoliko se nakon procene celokupne situacija utvrdi da je optimalnije u odnosu na krivično sankcionisanje, nastavljena je i nakon formiranja Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici, te se na osnovu navedenih Protokola, osumnjičeni, u slučaju primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja, upućuju bilo na psihosocijalni tretman bilo na lečenje od bolesti zavisnosti. Upravo se tome pribeglo u jednom od slučajeva procesuiranja osumnjičenog zbog krivičnog dela Proganjanje iz člana 138a Krivičnog zakonika, kada je osumnjičenom shodno članu 283. stav 1. tačka 6. ZKP-a naloženo da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja, a naravno nakon konsultacija sa psihologom Centra za socijalni rad Odeljenja Zvezdara.

Želim samo da istaknem da je Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, tokom 2017. godine, primenom instituta odlaganja krivičnog gonjenja rešilo preko 2.000 predmeta, uz istovremeno prikupljanje novčanih sredstava u ukupnom iznosu od oko 72.000.000,00 dinara, koja nakon uplate na račun Vlade Republike Srbije, komisija Ministarstva pravde RS dodeljuje isključivo u humanitarne svrhe. Neophodno je kao pozitivan primer iz prošlogodišnje prakse istaći određivanje Centara za socijalni rad grada Subotica, kao jednog od primalaca naznačenih sredstava, a sve za projekat pod nazivom „Tretman počinitelaca nasilja u partnerskim odnosima“, te sama primena navedenog instituta, koja je svoj istorijat započela upravo u okvirima Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, posredno ima za cilj i to da se dobijena sredstva upotrebe na način koji vodi prevenciji kriminaliteta u oblasti nasilja u porodici, što je jedan od ključnih faktora za uspešnu borbu na tom polju.

4. Da li su u praksi rada javnog tužioca česti primeri da prijavljivanje krivičnog dela Nasilje u porodici fakat predstavlja krivično delo Lažno prijavljivanje 334. Krivičnog zakonika i krivično delo Davanje lažnog iskaza 335. Krivičnog zakonika? Na koji način javni tužioci te situacije prepoznaju, te kako ih razlikuju od situacija u kojima žrtva u bojazni za sebe preventivno prijavljuje nasilnika?

U praksi postoje slučajevi lažnog prijavljivanja kao i lažnog svedočenja u vezi sa nasiljem u porodici, s tim da se ne može sa sigurnošću tvrditi da je to često. Specifičnost samog zaštitnog objekta dovodi do toga da su razni motivi ovakvog postupanja: lične osvete, moguće ucene radi ostvari-

vanja neke materijalne koristi, nezadovoljstva zbog kršenja obećanja člana porodice da će prestati sa konzumiranjem alkohola itd.

Ukoliko se tokom izvođenja dokaza u postupku utvrdi da je došlo do lažnog prijavljivanja ili svedočenja, uz postojanje jasno izražene namere za takvim postupanjem, te da te radnje nisu preduzete usled postojanja opravdanog straha kod potencijalne žrtve ili percepcije oštećenog lica, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu će po službenoj dužnosti započeti krivično gonjenje tih izvršilaca pobrojanih krivičnih dela.

Ukoliko prilikom samog prijavljivanja krivičnog dela Nasilja u porodici dežurni zamenik na osnovu svih raspoloživih dokaza i izjava učesnika predmetnog događaja, kao i prisutnih svedoka očevidaca, utvrdi da se u konkretnom slučaju radi o lažnom prijavljivanju, biće dat nalog nadležnoj policijskoj stanici da se protiv navodne žrtve podnese krivična prijava za krivično delo Lažno prijavljivanje iz člana 334. Krivičnog zakonika.

Nakon podnošenja krivične prijave tim za koordinaciju, kog čini postupajući zamenika javnog tužioca, voditelj slučaja Centra za socijalni rad i nadležni policijski službenik procenjuje visinu i stepen rizika, te ukoliko tim utvrdi da u konkretnom slučaju postoji visok stepen rizika, postupajući zamenik javnog tužioca sprovodi dokazne radnje kako bi se utvrdilo da li su u konkretnom slučaju ostvareni svi bitni elementi krivičnog dela Nasilje u porodici. Ukoliko se u radnjama prijavljenog ne stižu svi elementi krivičnog dela sa elementima nasilja u porodici, to *a priori* ne znači da će postojati krivično delo Lažno prijavljivanje ili Davanje lažnog iskaza, imajući u vidu da se u svakom konkretnom slučaju procenjuje subjektivni osećaj žrtve, što je posebno važno u slučajevima kada se kao posledica krivičnog dela Nasilje u porodici javlja ugrožavanje spokojstva ili duševnog stanja člana porodice.

Postojanje krivičnog dela Lažno prijavljivanje iz člana 334. Krivičnog zakonika i krivičnog dela Davanje lažnog iskaza iz člana 335. Krivičnog zakonika, je u praksi češće dokazivo kada se radi o fizičkom nasilju, npr. kada oštećeno lice tvrdi da je zadobilo povrede od strane prijavljenog na određeni način i u prilog svojih tvrdnji priloži medicinsku dokumentaciju, te u toku dokaznog postupka veštačenjem bude utvrđeno da mehanizam nastanka predmetnih povreda ne odgovara kazivanju oštećenog lica, ili ukoliko oštećeno lice navodi da je nad njim izvršeno nasilje u određeno vreme i na određenom mestu, a iz drugih izvedenih dokaza (npr. uvidom u putnu ispravu prijavljenog ili snimak sa sigurnosnih kamera) bude utvrđeno da prijavljeni nije bio prisutan u navedeno vreme na označenom mestu.

Otpočinjanje krivičnog gonjenja po službenoj dužnosti zbog krivičnih dela Lažno prijavljivanje iz člana 334. Krivičnog zakonika i Davanje lažnog iskaza iz člana 335. Krivičnog

zakonika, svakako doprinosi efikasnijem radu Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici, imajući u vidu da se na ovaj način postiže svrha kako specijalne tako i generalne prevencije na učinioce ovih krivičnih dela, odnosno smanjenje broja lažnih prijava za nasilje u porodici, kao i davanja lažnih iskaza.

5. Može se tvrditi da Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu predstavlja u neku ruku „ogledno” javno tužilaštvo koje među prvim započinje primene raznih zakonom predviđenih instituta i na neki način utire put kojim se kasnije kreću ostala javna tužilaštva u Republici Srbiji. Da li bi mogli da nam izdvojite, ali fokusirajući se na borbu protiv nasilja u porodici, neke od novina, do kojih je dovela primena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, a koje Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu među prvim primenjuje?

Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu je jedno od malobrojnih u Srbiji koje u predmetima sa elementima nasilja u porodici koristi forenzički intervju - poseban način ispitivanja maloletnika koji su bile žrtve nasilja u porodici. Naime, nakon što postupajući tužilac, na osnovu Zakonika o krivičnom postupku, donese rešenje o posebno osetljivom svedoku, kontaktira se Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Beogradu kako bi se u njihovim prostorijama zakazao intervju, kom prisustvuju punomoćnik oštećenog, psiholog koji je prethodno veštačio dete, branilac okrivljenog, zakonski zastupnik maloletnika, postupajući tužilac i psiholog centra. Pitanja oštećenom postavlja psiholog u prostoriji koja je adaptirana za boravak dece, a ceo razgovor se snima optički i tonski. Psihologu se informacije dostavljaju putem mikrofona „bubice”, koje dete ne vidi, sve od strane drugih učesnika koji se nalaze u drugoj prostoriji. Nakon toga psiholog postupajućem tužiocu dostavlja zabeleženi video zapis na osnovu koga se sačinjava transkript. Cilj je da se dete zaštiti od sekundarne viktimizacije, da se poveća njegova sposobnost da spremnije i kvalitetnije da iskaz, te da se poveća poverenje deteta i roditelja u postupak.

Dana 09.05.2016. godine u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu počela je sa radom Služba za informisanje oštećenih lica i svedoka, koja je formirana na predlog Republičkog javnog tužilaštva u svim Višim javnim tužilaštvima i u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu. U Službi za informisanje oštećenih lica i svedoka postupaju tri lica, koja su prošla obuku o veštinama komunikacije, te koja sarađuju sa Viktimološkim društvom Srbije i drugim relevantnim organizacijama koje pružaju podršku oštećenima.

Svrha formiranja Službe za informisanje oštećenih lica i svedoka jeste da se u toku postupka oštećenima (žrtvama) i svedocima krivičnih dela omogući efikasno ostvarivanje prava na dobijanje informacija i prava na pristup uslugama podrške, radi olakšavanja njihovog učešća u postupku.

Uvedena je obavezna praksa da postupajući zamenik pre ispitivanja svedoka - oštećenog istom uruči primerak lifleta Službe za informisanje i pružanje podrške oštećenima sa svim odredbama procesnih zakona koji se odnose na svedoke.

Breme pionira u mnogim pravosudnim oblastima, Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu je valjano iznelo i u primeru prve krivične presude u Srbiji u kojoj je motiv mržnje uzet u obzir prilikom odmeravanja kazne, shodno odredbi člana 54a Krivičnog zakonika, koja je doneta 17.10.2018. godine od strane Prvog osnovnog suda u Beogradu za krivično delo nasilje u porodici, a po optužnom predlogu Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu. Postupajući zamenik javnog tužioca Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu je, sledeći smernice za krivično gonjenje zločina iz mržnje koje je izradilo Republičko javno tužilaštvo u saradnji sa Misijom OEBS u Srbiji, dokazao da je krivično delo Nasilje u porodici optuženi izvršio iz mržnje prema svom sinu zbog njegove seksualne orijentacije, te da je nasilje koje je preduzimao prema sinu i supruzi učinjeno iz predrasuda i mržnje prema grupi kojoj njegov sin pripada. Tokom istrage i pred sudom utvrđeni su diskriminatorni motivi zbog čega je tužilaštvo u završnoj reči predložilo strože kažnjavanje optuženog. Prvo osnovno tužilaštvo u Beogradu je tokom krivičnog postupka ukazalo da je takvo ponašanje optuženog društveno neprihvatljivo i da ima posledice ne samo u odnosu na žrtvu, već i na grupu kojoj žrtva pripada. Ovim stavom tužilaštvo je iskazalo da je kod normiranja zločina iz mržnje i primene člana 54a Krivičnog zakonika izražena i preventivna uloga, a ne samo strože kažnjavanje i time je tužilaštvo jasno poslalo poruku da ne gleda blagonaklono da bilo ko ugrožava žrtvu zbog njene pripadnosti određenoj društvenoj grupi prema kojoj ima predrasude i oseća mržnju, na kom polju generalne prevencije je ostavljen značajan trag.

6. Koja znanja su neophodno potrebna da se poseduju da bi se uspešno sprovedila borba protiv nasilja u porodici od strane javnih tužilaštva?

Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici u Prvom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu čine zamenici javnog tužioca i tužilački pomoćnici sa višegodišnjim radnim iskustvom u javnim tužilaštvima, a koji poseduju posebna znanja potrebna za postupanje u predmetima koji spadaju pod nadležnost Odeljenja za borbu protiv nasilja u porodici. Napominjem da se stremlji stalnoj edukaciji svih zaposlenih koji čine Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici, te da će njihova permanentna edukacija i u budućnosti doprinositi efikasnijoj borbi protiv nasilja. U duhu timskog rada, bez kojeg Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu ne bi efikasno i uspešno funkcionisalo, takođe su u okviru Odeljenja bitni činioци zapisničari, referenti, daktilografi i ekspeditori koji su raspoređeni da obavljaju poslove u okviru odeljenja

što omogućava da svaki stadijum postupka bude završen u što kraćem roku.

Optimizam u to da će u budućnosti Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu, a posebno Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici biti još efikasnije i specijalizovanije uliva i činjenica da je nakon raspisivanja konkursa od strane Ministarstva pravde Republike Srbije 2018. godine u pravosuđu Republike Srbije u radni odnos primljeno 100 pripravnika, što će omogućiti mladom tužilačkom kadru da ispuni svoje eventualne aspiracije ka specijalizaciji u postupanju na polju borbe protiv nasilja u porodici, i to već od samih početaka njihove karijere. Takođe na ruku ide i činjenica da se proširivanjem sistematizacija, pored izbora novih zamenika javnog tužioca, povećava broj i ostalih zaposlenih u javnim tužilaštvima, a samim tim otvara se mogućnost za povećanje broja zaposlenih koji čine Odeljenje za borbu protiv nasilja u porodici.

7. Na koji način bi zaključili ovaj intervju s obzirom na postavljenu temu?

U potpunosti pozdravljam intenciju zakonodavca da se Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici usmerava proaktivni rad državnih organa kako ne bi bile preduzete radnje iz bića predmetnog krivičnog dela, te da se na jedan opšti i jedinstven način uredi organizacija i postupanje državnih organa i ustanova čime bi se omogućilo sistematsko delotvorno sprečavanje nasilja, uz blagovremenu brigu o žrtvama nasilja u porodici.

Smatram da sistem koji je uspostavljen donošenjem pravovremenih rukovodećih odluka uz konstantno izraženu podršku i saradnju sa Republičkim javnim tužilaštvom, Ministarstvom pravde i Državnim većem tužilaca, upravo doprineo sistematičnoj i dobroj unutrašnjoj organizaciji Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu, te da će se kvalitet takvog sistema u budućnosti samo potvrditi i otegotvoriti u daljem postupanju sa nesmanjenom uspešnošću, a o kojim odličnim rezultatima mogu da posvedoče konstantni periodični izveštaji koji se sprovedu u javnim tužilaštvima. Sve ove činjenice pokazuju da javna tužilaštva Republike Srbije mogu da se nose sa izazovima koje pred njih postavljaju razni vidovi kriminala u 21. veku, a pogotovo krivična dela koja za svoj zaštitni objekat imaju porodicu i porodične odnose.

Izuzetno sam ponosan što sam na čelu Prvog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu i što sam zajedno sa svim zamenicima javnog tužioca, tužilačkim pomoćnicima i ostalim zaposlenima ispunio u velikom procentu plan i program rada tužilaštva, koji sam prezentovao Državnom veću tužilaca, a siguran sam da će Prvo osnovno javno tužilaštvo u Beogradu i u budućem periodu efikasno iznositi pionirske poduhvate predviđene novim zakonima, a radi što efikasnije i uspešnije borbe protiv svake vrste kriminaliteta. •

ZAKON O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI U REPUBLICI SRBIJI

Ivana Milovanović
sudija Osnovnog suda u Nišu

Nebojša Đuričić
*sudija u Drugom osnovnom
sudu u Beogradu*

Napredak savremenog društva, kada je u pitanju problem nasilja u porodici, ogleda se u tome što je ono prepoznato kao oblik kriminalnog ponašanja, čime je prevaziđeno višedecenijsko shvatanje nasilja u porodici kao privatne stvari pojedinca. Zakonska zaštita od nasilja u porodici u Republici Srbiji obezbeđena je na tri nivoa i to: građanskopravna, krivičnopravna i primenom posebnog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici primenjuje se u Republici Srbiji od 1.6.2017. godine. Osnovna specifičnost Zakona se ogleda u činjenici da su državni organi dužni da pruže zaštitu žrtvama nasilja u porodici i kada nasilje još uvek nije izvršeno ali se na osnovu ponašanja mogućeg učinioca i drugih okolnosti može zaključiti da do nasilja može doći u vremenu koje neposredno predstoji.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici postavlja tri osnovna cilja a to su:

1. obezbeđenje potpune i koordinisane saradnje svih državnih organa i drugih aktera koji učestvuju u njegovoj primeni.
2. obezbeđenje hitne reakcije državnih organa u slučajevima kada postoji neposredna opasnost od nasilja u porodici.
3. obezbeđenje potpune zaštite žrtava nasilja putem izrade individualnog plana zaštite.

1. obezbeđenje potpune i koordinisane saradnje svih državnih organa i drugih aktera koji učestvuju u njegovoj primeni.

Nasilje u porodici je kompleksna društvena pojava, što samim tim, iziskuje učestvovanje većeg broja lica/organa u njegovom suzbijanju. Značaj saradnje svih organa koji posredno ili neposredno učestvuju u sprečavanju nasilja u porodici istaknut je u Istambulskoj konvenciji pa je s toga bilo neophodno i u Republici Srbiji, na jedinstven način, zakonom urediti postupanje i saradnju nadležnih organa. S toga, Zakon sadrži izričitu, opštu odredbu kojom propisuje da su sva lica koja postupaju u slučajevima nasilja u porodici u obavezi da svakodnevno razmenjuju obaveštenja i podatke bitne za sprečavanje nasilja u porodici, otkrivanje, gonjenje i suđenje za krivična dela određena Zakonom i za pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i žrtvama navedenih krivičnih dela.

Kao najvažnije državne organe, u primeni Zakona određeni su policija, osnovna i viša javna tužilaštva, sudovi i Centri za socijalni rad. U okviru ovih organa predviđeno je određivanje lica za vezu i osnivanje grupa za koordinaciju i saradnju. Iako Zakon apostrofira ulogu navedenih organa u suzbijanju nasilja u porodici, on ne isključuje mogućnost uključivanja i drugih lica tako da je Zakonom predviđena mogućnost uključivanja i drugih ustanova kao što su ustanove socijalne, dečije zaštite, obrazovanja, vaspitanja i zdravlja, tela za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava i pravna i fizička lica i udruženja.

2. Drugi cilj Zakona je obezbeđenje hitne reakcije državnih organa u slučajevima nasilja u porodici.

Najvažnija uloga u ovom delu poverena je policiji. Nadležni policijski službenik ima obavezu da odmah nakon prijema

prijave da postoji mogućnost da se nasilje dogodi ili da se dogodilo pristupa prikupljanju informacija radi utvrđivanja svih okolnosti bitnih za procenu rizika. Postupanje nadležnog policijskog službenika je veoma zahtevno jer treba da usaglasí dva suprotna zahteva: potrebu da procena rizika bude sveobuhvatna, temeljna i zasnovana na validnim informacijama koje su potkrepljene ostalim dokazima a da istovremeno procenu rizika izvrši efikasno, brzo i u najkraćem mogućem roku.

Procena rizika treba da pruži odgovor na pitanje da li u konkretnom slučaju preći opasnost da će se nasilje desiti u neposrednoj budućnosti. Kako je u zakonu nemoguće taksoativno navesti sve okolnosti od značaja za procenu rizika, predviđene su samo neke od njih ali je i ostavljena mogućnost prikupljanja i drugih relevantnih informacija.

Ukoliko procena rizika pokaže da u konkretnom slučaju postoji neposredna opasnost od nasilja nadležni policijski službenik može naredjenjem izreći hitne mere mogućem učiniocu. Zakonom su predviđene dve hitne mere i to: mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj. Hitna mera po naredjenju nadležnog policijskog službenika može trajati 48 sati.

Nadležni policijski službenik odmah po donošenju naredjenja kojim je izrečena hitna mera dostavlja sva obaveštenja i dokaze nadležnom osnovnom javnom tužiocu, koji proučava sve okolnosti slučaja, vrednuje procenu rizika nadležnog policijskog službenika i vrši sopstvenu procenu rizika. Ukoliko procena rizika nadležnog javnog tužioca potvrdí njegov stav o postojanju opasnosti od nasilja, tužilac podnosi predlog sudu da se hitna mera produži, a sve u roku od 24 časa od časa uručenja naredjenja licu kome je izrečena hitna mera.

Kako je jedno od osnovnih načela Zakona, hitnost u postupanju, sud odlučuje o produženju hitne mere van ročišta, u roku od 24 časa od momenta prijema predloga u sud. Odluku o tome da li će produžiti hitnu meru koju je izrekao nadležni policijski službenik za još 30 dana sud donosi na osnovu ocene dostavljenih dokaza, procene rizika nadležnog policijskog službenika i tužioca i ocenom izjašnjenja lica kome je hitna mera izrečena.

Protiv rešenja suda kojim je odlučeno o predlogu tužioca za produženje hitne mere tužilac i mogući učinilac mogu izjaviti žalbu višem sudu, u roku od tri dana od dana prijema rešenja.

3. obezbeđenje potpune zaštite žrtava nasilja putem izrade individualnog plana zaštite.

Treći, najzahtevniji i najvažniji cilj Zakona je zaštita i podrška žrtvama nasilja i izrada individualnog plana zaštite, u slučajevima kada je ustanovljena neposredna opasnost od nasilja u porodici. Izrada individualnog plana podrazumeva preduzimanje svih onih mera od strane grupa za koordinaciju i saradnju koje treba da dovedu do trajnog sprečavanja

nasilja ali i pružanje podrške žrtvi radi njenog oporavka, osnaživanja i osamostaljivanja.

EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE PRIMENE ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI U REPUBLICI SRBIJI

Posmatrajući dosadašnji tok primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici uočeni su određeni problemi i nedostaci u radu nadležnih organa, koji mogu dovesti do stvaranja neujednačene sudske prakse a što, u krajnjem, može dovesti i do toga da se ne ostvari svrha Zakona. Radi provere ujednačenosti sudske prakse u primeni Zakona i doslednosti u njegovoj primeni udruženje "Forum sudija Srbije" u saradnji sa Pravosudnom akademijom sprovedo je istraživanje. Predmet istraživanja, najopštije posmatrano, odnosi se na ispitivanje načina postupanja i tumačenja Zakona od strane nadležnih organa i doslednost i jednoobraznost u primeni. Istraživanje ima dva dela, jedan koji se odnosi na sudije i drugi, na tužioce a usmereno je na ispitivanje sudija i tužioca koji neposredno primenjuju Zakon o načinu njihovog postupanja i tumačenju određenih zakonskih odredbi. Cilj istraživanja je da se na osnovu prikupljenih informacija od tužilaca i sudija dođe do saznanja da li se Zakon primenjuje, da li je ujednačeno njihovo postupanje i tumačenje Zakona.

U empirijskom istraživanju upotrebljena je metoda ankete, kojom je anketirano 220 sudija osnovnih i viših sudova i 85 tužioca, osnovnih i viših tužilaštava, sa teritorije Republike Srbije, koji neposredno primenjuju Zakon.

Ukazaćemo na neke od najinteresantnijih rezultata dobijenih istraživanjem a koji ukazuju na probleme i nedoslednosti u primeni Zakona.

Najupečatljiviji podatak je to što je istraživanje pokazalo da sudije nejednako tumače važne zakonske termine. U tom smislu najviše dilema izaziva zakonska konstrukcija "partnerski odnos". Tako je 58% sudija odgovorilo da je partnerski odnos emotivna veza koja je trajala duže vreme a 37% da je to emotivna veza nezavisno od toga koliko je trajala. Još su veće razlike u mišljenjima sudija kada su u pitanju partnerski odnosi između osoba istog pola. Tako je 67% sudija odgovorilo da emotivna veza između osoba istog pola predstavlja partnerski odnos u smislu Zakona a 32% sudija je odgovorilo negativno. Jedinostveni stav sudija ne postoji ni o tome da li prema Zakonu uživa pravnu zaštitu lice koje je u emotivnoj vezi sa izvršiocem nasilja koji se, pored te emotivne veze, nalazi i u braku, pa je 67% sudija odgovorilo da uživa, 31% je odgovorilo negativno a 2% nije odgovorilo na ovo pitanje.

Pored predhodno navedenog, mimoilaženja u stavovima sudija postoje i u vezi sa pitanjem da li se verbalne rasprave između članova porodice smatraju nasiljem, kao i o to-

me da li nasilje u porodici može biti vršeno nečinjenjem. S toga je 57% sudija odgovorilo da verbalne rasprave ne predstavljaju psihičko nasilje dok je ostali broj ispitanika odgovorio da predstavljaju. 60% sudija se izjasnilo da se nasilje u porodici ne može izvršiti nečinjenjem.

Poseban problem koji je uočen u praksi je problem izricanja obostranih hitnih mera, odnosno, da jedno lice bude označeno i kao žrtva nasilja i kao učinilac. U tom smislu ističemo da je 77% sudija navelo da jedno lice može biti istovremeno i žrtva i učinilac, 19% je odgovorilo da je takva situacija nemoguća, dok 4% sudija nije odgovorilo na ovo pitanje. 51% sudija je odgovorilo da je u praksi izreklo "obostrane hitne mere" a 46% sudija je odgovorilo da nije, dok ostali nisu dali odgovor.

Mišljenja smo da su opisane situacije nemoguće i da se one u praksi dešavaju zbog nesprovođenja delotvorne i sveobuhvatne istrage kojom bi se, na bazi svih drugih indikatora nasilja i okolnosti konkretnog slučaja moglo opredeliti o kakvim se porodičnim odnosima radi.

Ozbiljni problemi su uočeni prilikom vršenja procene rizika, dokaza potrebnih za donošenje odluke o postojanju neposredne opasnosti od nasilja ali i radi opredeljenja ko je u datoj porodici žrtva a ko učinilac. Tako je najveći broj sudija (89%) odgovorilo da su im za donošenje odluke pored procene rizika potrebni i drugi dokazi dok je mali procenat odgovorio da je procena rizika dovoljna. Međutim, nasuprot ovakvom većinskom stavu sudija o potrebnim dokazima, sudije su navele, i to 46%, da se veoma retko dostavljaju drugi dokazi na osnovu kojih bi se ustanovila neposredna opasnost od nasilja ali i proverile informacije iz procene rizika te da odluku najčešće donose samo na osnovu procene rizika, izjašnjenja žrtve i učinioca, dok je 36% sudija izjavilo da se često dostavljaju i drugi dokazi a samo 12% da se oni uvek dostavljaju.

Smatramo da procena rizika, izjašnjenje žrtve i učinioca nisu dovoljni za procenu postojanja neposredne opasnosti od nasilja, s obzirom da je za njeno valjano utvrđivanje potrebno ispitivanje više indikatora. Ovo tim pre, jer se procena rizika sastoji uglavnom od konstatacija da u određenoj porodici postoje određene okolnosti značajne za procenu rizika (npr: postojanje mentalnih bolesti, pretnji, bolesti zavisnosti) ali se ne navodi na osnovu kojih dokaza je to ustanovljeno, odnosno, koji dokazi to potvrđuju. Imajući u vidu da sud odluku donosi bez održavanja ročišta, pa samim tim nema mogućnost prikupljanja dokaza, neophodno je da nadležni policijski službenici odmah po prijemu prijave sprovedu delotvornu i sveobuhvatnu istragu radi prikupljanja svih dokaza i informacija.

Iako ključni deo Zakona treba da bude dugotrajno sprečavanje nasilja u porodici i sveobuhvatna zaštita žrtve putem izrade individualnog plana zaštite, istraživanje je pokazalo da se ovom cilju Zakona ne posvećuje dovoljna pažnja.

Na to pre svega ukazuje činjenica da su se tužioci nejednako izjašnjavali u samom sastavu grupe za koordinaciju i saradnju, iako ga Zakon implicitno propisuje. Tako je 59% tužilaca odgovorilo da grupu za koordinaciju i saradnju čini predstavnik OJT, predstavnici Centara za socijalni rad, policija; 2% je odgovorilo da pored navedenih lica postoje i povremeni članovi; 28% je odgovorilo da koordinacioni tim čine zamenici osnovnih i viših javnih tužilaštava; 4% da grupu čine Osnovni javni tužilac i svi zamenici.

Takođe su se nejednako izjašnjavali i o načinu rada grupa za koordinaciju i saradnju pa je najveći procenat tužilaca odgovorio da je rad organizovan putem sastanka (59%), 24% putem telefonske komunikacije 15% elektronskim putem a jedan procenat ispitanika je odgovorio da one još uvek nisu oformljene. Iako Zakon propisuje da je grupa za koordinaciju i saradnju u obavezi da organizuje sastanke najmanje jednom u 15 dana, u praksi se ne poštuje ni ova odredba. Navedeno dokazuje činjenica da je 77% tužilaca (koji su izjavili da je rad grupe organizovan putem sastanaka) izjavilo da se grupa sastaje dva puta mesečno, 14% jednom nedeljno, 4% jednom mesečno, 4% u zavisnosti od potrebe, i jedan procenat da još uvek ne postoji ustaljeni način rada.

O nedoslednosti u primeni Zakona govori i činjenica da se u rad grupa, po pravilu, ne uključuju predstavnici relevantnih, nevladinih organizacija i druga stručna lica. Zapravo, 76% tužilaca je odgovorilo da se oni nikada ne uključuju a mali procenat njih (20%) je odgovorilo potvrdno. Smatramo da je navedeno jako loše iz razloga jer relevantne nevladine organizacije i stručnjaci mogu u velikoj meri doprineti zaštiti žrtava, posebno u pogledu njihovog osnaživanja i pružanju pomoći ka osamostaljivanju žrtve. Ovo tim pre, ako se ima u vidu preopterećenost Centara za socijalni rad i drugih državnih institucija.

Positivan podatak dobijen istraživanjem je to što je najmanji procenat ispitanika (15%) naveo da se žrtva nikada ne uključuje u rad grupa za koordinaciju i saradnju, dok su ostali ostavili tu mogućnost.

Smatramo za potrebnim da ukažemo na nedostatke u kvalitetu individualnih planova zaštite imajući u vidu da je istraživanje pokazalo da se planovima ne predviđaju sve raspoložive mere kojima bi se obezbedila potpuna zaštita žrtava. Zapravo, istraživanje je pokazalo da se grupe za koordinaciju i saradnju opredeljuju ili za pokretanje sudskih postupaka radi dalje zaštite od nasilja, ili se žrtva upućuje da sama pokrene postupak za razvod braka i vršenje roditeljskog prava ili, nasuprot tome se zaštita žrtve usmerava na Centar za socijalni rad. Tako je 37% tužilaca odgovorilo da su najčešće predložene mere za zaštitu žrtava psihosocijalna stabilizacija i osnaživanje žrtve, savetodavni rad sa žrtvom, opservacija od strane Centra za socijalni rad, smeštaj žrtve u sigurnu kuću, izrada plana usluga od strane Centra za socijalni rad, priprema žrtve za svedočenje, dok je 46% odgovorilo da se mere sastoje u pokretanju ra-

zličitih sudskih postupaka a 18% tužilaca je pak navelo da se mere zaštite sastoje od kontrole izrečenih hitnih mera ili jednokratnoj novčanoj pomoći. Analizirajući odgovore tužilaca koji se odnose na mere zaštite žrtava, stiče se utisak da postoji izvestan stepen nesigurnosti u pogledu vrste i obima mera koje se mogu predvideti individualnim planom zaštite, te smo mišljenja da bi bilo uputno ustanoviti standardizovani individualni plan tako što će grupe za koordinaciju i saradnju biti u obavezi da predvide mere koje se odnose na pokretanje sudskih postupaka radi dugotrajnije zaštite, mere koje se odnose na osnaživanje žrtve putem različitih psihosocijalnih programa i mere koje se odnose na praktična pitanja vezana za život žrtve (pronalazak posla, obrazovanje, mesto stanovanja i dr).

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici imao je za cilj da u kratkom vremenskom periodu od momenta kada dodje do nasilja ili neposredne opasnosti pruži zaštitu žrtvi. Ovaj cilj se pre svega postiže izricanjem hitnih mera. Usvajanje novog Zakona ni na koji način ne derogira postojeću zaštitu od nasilja u porodici koja je propisana Porodičnim zakonom. Primena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici treba da zaštitu od nasilja upotpuni i pruži zaštitu u vremenu neposredno nakon što do nasilja dođe. Period od 48 časova odnosno 30 dana na koji se hitne mere mogu izreći odnosno produžiti treba da obezbede dovoljno vremena da postojeći mehanizam porodično pravne zaštite pruži žrtvi zaštitu. Ovaj vremenski period treba da bude dovoljan da se podnese tužba sudu i da sud donese odluku o predlogu za privremenu meru ili sam po službenoj dužnosti ovu meru donese. U dosadašnjoj praksi se pokazalo da tužbe koje žrtva samostalno podnosi, dakle kada tužbu ne podnosi tužilaštvo ili Centar za socijalni rad sadrži malo ili ne sadrži dokaze već samo dokazne predloge. U dosadašnjoj praksi sud se obraćao Centru za socijalni rad radi davanja mišljenja o opravdanosti izricanja mera zaštite od nasilja u porodici. Takođe, sud se obraćao i policijskim stanicama kako bi dostavili izveštaje da li je u prethodnom periodu evidentirano nasilje i da li su policijski službenici intervenisali. Nakon pribavljanja mišljenja i izveštaja sud je donosio odluku o privremenim merama kojima bi bila pružena zaštita od nasilja u porodici. Od momenta podnošenja tužbe do momenta kada sud pribavi navedene izveštaje i mišljenje može proći neprimereno dug vremenski period u kome žrtva ostaje bez zaštite. Primena Zakona o sprečavanju nasilja u porodici mora da obezbedi da žrtva nasilja bude zaštićena kontinuirano od momenta kada se nasilje dogodilo do momenta dok opasnost od nasilja ne nestane. Kako bi se obezbedio ovaj vid zaštite mora da se uspostavi dobra koordinacija između policijskih službenika, Centra za socijalni rad i zamenika osnovnih tužilaca nadležnih za sprečavanje nasilja u porodici.

U skladu sa Zakonom policijski službenik koji je nadležan za sprečavanje nasilja u porodici dužan je da nakon izricanja hitne mere i njegovog uručenja licu prema kome je mera izrečena naređenje dostavi grupi za koordinaciju i saradnju. Nakon produžetka hitne mere grupa za koordinaciju i saradnju ima sasvim dovoljno vremena da razmotri svaki slučaj nasilja u porodici. Pre svega tužilaštvo kao i Centar za socijalni rad treba da donesu odluku da li će oni pokrenuti postupak porodično pravne zaštite ili će prepustiti da žrtva to sama učini. Nezavisno od činjenice ko će pokrenuti postupak porodično pravne zaštite rezultat koordinacije policijskih službenika, Centra za socijalni rad i tužilaštva mora da bude mišljenje Centra za socijalni rad i izveštaje policijskih službenika. Dosadašnja praksa je definisala sadržinu ovih mišljenja i izveštaja te nema potrebe čekati podnošenje tužbe i poziv suda da se mišljenje i izveštaj pripreme. Priprema ovog mišljenja i izveštaja policijskih službenika i njihovo dostavljanje sudu uz tužbu ili neposredno nakon podnošenja tužbe može stvoriti uslove da sud brzo, pre isteka hitne mere odluči o predlogu za izricanje privremene mere u porodičnom sporu. Na ovaj način obezbedila bi se zaštita žrtve neposredno nakon izvršenog nasilja pa sve do momenta dok opasnost od nasilja postoji. Na zaštitu koja se pruža po odredbama Zakona o sprečavanju nasilja u porodici bila bi nadovezana zaštita koja se pruža po odredbama Porodičnog zakona bez perioda u kome je žrtva bez zaštite.

Na sličan način treba postupati i u situaciji kada do izricanja hitnih mera dodje a u toku je već neki porodični spor. Blagovremeno, neodložno obaveštavanje suda pred kojim se vodi porodični spor otvara mogućnost da sud izrekne mere porodično pravne zaštite i tokom postupka a ne samo po predlogu iz tužbe. Uloga grupe za koordinaciju i njenih učesnika u ovoj situaciji bi se sastojala u obaveštavanju suda da je hitna mera izrečena i dostavljanju mišljenja Centra za socijalni rad o potrebi izricanja mera porodično pravne zaštite. Na ovaj način obezbedila bi se kontinuirana zaštita žrtve u okviru porodičnog spora koji je već u toku.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici predviđa pravo na obaveštenost žrtve. Državni organi i ustanove nadležni za primenu ovog zakona dužni su da u prvom kontaktu sa žrtvom nasilja u porodici ili žrtvom krivičnog dela iz ovog zakona daju žrtvi potpuna obaveštenja o organima, pravnim licima i udruženjima koji joj pružaju zaštitu i podršku, na način i na jeziku koji žrtva nasilja razume. Dosadašnja primena zakona pokazala je da državni organi koji su nadležni za primenu Zakona nisu u potpunosti spremni da izvrše ovu obavezu. Saradnja u okviru grupe za koordinaciju i saradnju, je nužna i neophodna da se svrha zakona ostvari, međutim pravo na obaveštenost kao i pravo na besplatnu pravnu pomoć ne smeju biti zapostavljeni kako bi se žrtvi pružila sveobuhvatna pomoć i podrška.

HITNE MERE PREDVIĐENE ZAKONOM O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI - "MAČ SA DVE OŠTRICE"

Iva Ignjatić

*Tužilački saradnik u Prvom osnovnom
javnom tužilaštvu u Beogradu*

Nasilje u porodici, pored onog pravnog značenja, tj. krivičnog dela propisanog u članu 194. Krivičnog zakonika, koje je uvedeno 2002. godine, te njegove zabrane i definicije date u Porodičnom zakonu, kao i okvira datih u relativno novom Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici koji se u Srbiji primenjuje od 01. juna 2017. godine, predstavlja i jedan važan sociološki fenomen koji nije pretnja samo konkretnoj porodici u kojoj se odvija i žrtvi (žrtvama), već i društvu kao celini, imajući u vidu značaj porodice kao osnovne gradivne jedinice društva. Međutim, ovde se nećemo baviti tim definicijama i razlikama između njih, kao ni odlikama samog društvenog fenomena nasilja u porodici i potencijalnim uzrocima, jer bi to svakako mogla biti tema posebnih i opsežnih izlaganja.

Imajući u vidu rasprostranjenost i opasnost ove pojave, ne čudi težnja države da interveniše raznovrsnim dodatnim merama. To je jasno i nama pravnicima koji se sa slučajevima nasilja neposredno susrećemo, a zamislite tek koliko očajnički ta potreba za dodatnom intervencijom tek izgleda drugim građanima koji saznanja o ovoj pojavi pronalaze u novinskim stupcima senzacionalističkih naslova, strašnim slikama i dramatičnim najavama na televiziji i internetu?! Neki su čak i sami žrtve nasilja, ili poznaju nekog ko jeste, pa im svaka mera zvuči opravdano, a svaka intervencija adekvatno.

Međutim, lako bi bilo da je crno ili belo, da se merama i širenjem ovlašćenja organa uvek postiže boljitak. Ipak, svi smo svesni da nije tako, te da i zakonodavac i oni koji ga

sprovode imaju nezahvalan zadatak da vagaju i cene kako da na najbolji način normiraju i primenjuju mehanizme kako bi se uticalo na suzbijanje neke opasne i štetne pojave, a da istovremeno ne dođe do velikog broja slučajeva u kojima će takav mehanizam biti primenjen neadekvatno ili onda kada uopšte ne treba da bude primenjen.

Ni prevencije ni represije nema bez grešaka, te smo svi svesni da u praksi dolazi do, na primer u krivičnom postupku, osude lica koje nije učinilo određeno krivično delo, jer su dokazi govorili u prilog njegovoj krivici. Kao korektivna funkcija tome, postoje redovni i vanredni pravni lekovi, mogućnost iznošenja novoootkrivenih okolnosti i dokaza. Stoga, bar se nadamo, dosta je mali procenat ovakvih situacija. Iako nikome ne možete vratiti vreme provedeno u pritvoru ili zatvoru nikakvom isplaćenom novčanom naknadom, nije veliki broj takvih slučajeva. Zamislite tek da postoji smrtna kazna za najteža krivična dela ili kastracija silovatelja, kako laička javnost to često traži! To bi bilo potpuno nepovratno i povlačilo bi nezamislivu težinu i odgovornost organa.

Ali, kada dolazi do primene nekog instituta, odnosno mere delovanja protiv štetne pojave, u velikom broju situacija u kojima ne bi trebalo da bude primenjen, da li je to razlog da se preispita njegova primena i opravdanost?

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici se ne odnosi samo na krivični postupak, već u svom članu 4, nasilje u porodici određuje šire od pojma ovog krivičnog dela, time što pro-

pisuje da će odredbe ovog Zakona biti primenjene i na sadržnju u krivičnim postupcima za taksativno navedena krivična dela, a kako bi se suzbijalo nasilje u porodici uopšte.

Navedenim Zakonom propisana je obaveza policijskog službenika da "proceni rizik od neposredne opasnosti od nasilja u porodici", tj. formira procenu rizika na osnovu raspoloživih informacija i dostavi je nadležnom tužilaštvu, centru za socijalni rad i grupi za koordinaciju onda kada je opasnost od nasilja u porodici neposredna ili se nasilje već vrši, te je istim Zakonom propisan i sadržaj ovakve procene rizika, odnosno parametri koji se tom prilikom posmatraju. Ti parametri su: da li je to lice prethodno vršilo nasilje u porodici i da li pokazuje da će ga činiti ponovo, da li poseduje oružje, da li konzumira drogu, alkohol, da li je mentalno zdravo, da li je pretilo ubistvom ili samoubistvom, da li je pokrenut postupak za razvod braka, da li postoji sukob oko starateljstva nad decom, da li je nasilje vršeno nad decom i da li su njemu prisustvovala, ako nisu neposredne žrtve, strah žrtve od nasilnika i njeno viđenje da li će nasilnik učiniti ili ponoviti nasilje, da li je već ranije izrečena hitna mera ili određena mera zaštite od nasilja u porodici i sl.

Dakle, kao što se iz prethodno navedenog može videti, procena rizika se koristi za određenje postoji li opasnost od nasilja u porodici - neposredna ili posredna, pa se na osnovu nje odlučuje da li će mogućem učiniocu nasilja biti izrečena hitna mera. Ove mere su predviđene Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici i to su: mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj. Pojedinačnom potencijalnom učiniocu nasilja može biti izrečena jedna od njih ili obe istovremeno, u zavisnosti od okolnosti slučaja. Hitnu meru izriče policijski službenik u najdužem trajanju od 48 časova, ali u prvih 24 časa od uručjenja mere javni tužilac mora razmotriti postoji li neposredna opasnost od nasilja i, ako postoji, predložiti sudu da se ovakva mera produži, te je sudija rešenjem može produžiti za još najviše 30 dana, naravno ako takav predlog tužioca ne odbije zbog nepostojanja neposredne opasnosti.

Ovo zakonsko rešenje izgleda zaista lepo, jasno i određeno na prvi pogled. Zna se ko, kada i zašto nešto radi, a period od 48 časova izgleda nedovoljno dugo da se nanese šteta porodici ili licu prema kom je određena mera ako se naknadnim proverama i vrednovanjem utvrdi da zapravo nema opasnosti od nasilja, dok određenih 24 časa zvuči koliko-toliko dovoljno da se provere navodi iz procene rizika i utvrde bliže okolnosti slučaja, te pribavi neophodno mišljenje Centra za socijalni rad, dok se, time što prvu procenu vrši i prvu meru izriče policijski službenik, dobija na vremenu, u smislu sprečavanja mogućeg nasilja i zaštite potencijalne žrtve dok se sve lepo ne dostavi ostalim karikama u lancu odlučivanja i ne ispituju sve okolnosti. Nesumnjivo je intencija zakonodavca bila upravo obezbeđivanje te veoma željene hitnosti u slučajevima u kojima

može doći do nasilja i prevencija nekog budućeg neželjenog događaja koji bi na potencijalnu žrtvu ostavio teže posledice. To mu se svakako ne može zameriti, pa čak i ako je kao jedini instrument toga video davanje navedenih širokih ovlašćenja policijskim službenicima.

Međutim, kada papir obojite životom, situacija nije tako svetla i jednostavna.

Pre svega, iako hitna mera pre produženja može trajati "samo" 48 sati, što ne izgleda dugo, nekima se to neverovatno "oduži", naročito ako im veoma oteža život, a naravno, pod pretpostavkom da se proceni da stvarnog neposrednog rizika od nasilja nije bilo. Tako, u jednom slučaju iz jednog manjeg grada u Srbiji, supružnici su se vrlo glasno svađali, te su komšije pozvale policiju, koja je mužu izrekla hitnu meru privremenog udaljenja učinioca iz stana, budući da je, prema sopstvenoj izjavi, te večeri popio dva piva i ima registrovano oružje u posedu, što je u proceni rizika dalo već dva potvrdna odgovora na njegovu štetu. Niko se nije obazirao na to što je žena rekla da se ne oseća ugroženo i da su se samo svađali, doduše slabašno, jer je verovatno još uvek bila ljuta zbog ko zna čega. Zbog izrečene mere, on je napustio stan i prespavao kod prijatelja. Međutim, budući da su policijski službenici poštovali Zakon u kom piše da se neophodne lične stvari mogu uzeti u pratnji policijskog službenika samo kada mera bude produžena, sutradan je shvatio da nema radnu uniformu bez koje ne može na posao, pa je telefonom pozvao suprugu, razgovarali su normalno, te je zamolio da ona uniformu negde ostavi kako bi je on uzeo. Budući da je ona tek oprala kosu, rekla mu je da po nju dođe, jer nema nikog u tom trenutku koga bi mogao da pošalje da to učini umesto njega, a oboje nisu očekivali nikakav problem, jer su u dobrim odnosima i sve je sporazumno. Ali, kada je izlazio iz zgrade, sreo se direktno sa licem u kontroli sprovođenja mere, te je notirano da je meru prekršio. Takođe, sve vreme trajanja mere, supružnici su razmenjivali poruke da nedostaju jedno drugom i da jedva čekaju da ih puste (!?) da budu zajedno, kako bi raspravili prethodnu svađu. Ovaj par zaista izgleda sposobno da sam uredi svoje odnose, bez intervencije državnih organa, te se postavlja pitanje - čemu u ovom slučaju mera? Zašto su njih dvoje pretvoreni u srednjoškolce pod kaznom roditelja? Jedan slučaj, reći će neko, koristeći sve argumente koje smo ranije naveli. Ali, problem je upravo u tome što nije tako. Ovakvi slučajevi su veoma česti, te se porodice razdvajaju na minimum dva dana (a nekada i duže), a zapravo su im odnosi sasvim u redu, već su prijave lica sa strane i *ad hoc* određivanje mere kada postoji bilo koji faktor iz procene rizika, bez njegovog stavljanja u kontekst, dovele do iskrivljene slike da postoji nasilje. A onda, automatski, tom licu se dodaje još jedan kriterijum u neku eventualnu (daleko bilo) buduću procenu - potvrđan odgovor na pitanje da li mu je mera već ranije izrečena, najčešće bez sagledavanja da li je bila opravdana ili ne.

Zatim, u vremenu od 24 časa ostavljena za preispitivanje procene rizika i odluku javnog tužioca o predlaganju ili nepredlaganju produženja mere, trebalo bi zaista ispitati slučaj, detaljno se konsultovati sa Centrom za socijalni rad i proveriti sve navedeno u proceni rizika i drugim izveštajima policije, budući da oni često sadrže pretpostavke. Iako mnogi tužioci zaista nastoje da izvrše što detaljnije provere, to u praksi nije uvek moguće, budući da se ne radi o jednoj meri i jednoj porodici po tužiocu, već o mnogo njih. Kada nije moguće baš sve proveriti i sagledati, tužilaštvo će najčešće ipak podneti predlog za produženje suda, kako ne bi neki potencijalni segment bio propušten, dok će većina sudija, budući da je predviđeno da cene samo ono što im je dostavljeno, bez daljih provera i kontrole, skoro uvek produžiti meru do 30 dana. I, odjednom, 48 sati postaje i do mesec dana.

Naravno, to sve uopšte nije problem ako je sa razlogom i ako je procena rizika stavljena u adekvatan kontekst, a ne svedena na prosto brojanje pozitivnih i negativnih odgovora na merodavna pitanja. Takva procena rizika je nedovoljno precizan aršin za utvrđivanje ima li zaista neposredne opasnosti od nasilja ili ne. Pored toga što se odgovori ne stavljaju u kontekst situacije, problem je i neizbežan subjektivni karakter samih pitanja. Svi smo svesni da je, kada se radi o specifičnim događajima poput porodičnog nasilja, proganjanja, ugrožavanja sigurnosti i sl, sve obojeno subjektivnošću i da je, čak, ona i značajna, jer je osećaj straha i ugroženosti kod (potencijalne) žrtve veoma važno merilo i često pokazatelj smera delovanja (potencijalnog) nasilnika. Međutim, u takvim situacijama je jako važno i postaviti žrtvi pitanja na pravi način, proceniti da li se ona zaista oseća ugroženo, te to staviti u odgovarajući kontekst. Nepotrebno je naglašavati da se to svakako ne može postići odgovorima da ili ne, kako se to u proceni rizika čini, dok je taj problem donekle umanjen postojanjem izveštaja i izjava učesnika događaja koje se tužilaštvu i sudu dostavljaju, ali se u njima ne pojave uvek baš sve stavke navedene kao postojeće u proceni rizika.

Pored toga, kao u ranije ispričanom primeru, neretko se događa, budući da su odgovori samo afirmativni ili negativni, da je u proceni rizika navedeno da lice konzumira alkohol, a zapravo je u pitanju jedno ili nekoliko pića i veoma mala koncentracija alkohola u krvi, ako je lice uopšte alko-testirano, jer se često događa da samo izjavi da je konzumiralo alkohol, ili to učini potencijalna žrtva.

Već je pomenuto da se pri proceni rizika u obzir uzima i ranije izricanje hitne mere zaštite od nasilja u porodici. Dakle, Zakon predviđa evidentiranje lica prema kojima je mera određena, odnosno formira se "katalog" potencijalnih nasilnika, čija je svrha, jasno, preciznija statistika i upotreba za buduće eventualne procene, jer se radi o licu i odnosima koji su već jednom procenjeni kao rizični. Ali, u situaciji u kojoj se izrečena prvobitna hitna mera ne produ-

ži, to lice trajno biva označeno kao potencijalni nasilnik, te može doći u situaciju da mu *ad hoc* budu izricane mere u budućnosti pri svakoj prijavi, pa makar ona bila i neistinita.

Slobode kretanja i nastanjanja su ipak garantovane Ustavom, pa se svakako nameće pitanje da li je opravdano da se na ovaj način ograniče, i to od strane policijskih službenika, koji, pored duboke vere u njihov trud i želju za pravičnošću i zaštitom žrtve, ne mogu kroz seminare i obuke, te kratku konsultaciju sa Centrom za socijalni rad, steći adekvatno znanje iz oblasti značajnih za procenu budućeg ponašanja nasilnika i ugroženosti žrtve. Ograničavanje ustavnih sloboda je svakako *ultima ratio*, a ne prva odluka pri susretu sa konkretnim slučajem.

Potpuno je jasno da sve izneto izgleda tanko kada se setimo žrtava koje to nisu zaista i postale zahvaljujući hitnoj reakciji i fizičkom udaljenju potencijalnog nasilnika od njih. To i jeste cilj navedenog Zakona, kao i koordinacija organa koji rade na sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici, odnosno policije, centra za socijalni rad, tužilaštva i suda.

Ali, da li je opravdano imati veliki broj suprotnih efekata, pretvaranja tužilaca u medijatore između strana koje se jednostavno ne slažu u vaspitanju dece, poput bake starije od osamdeset godina koja je iseljena iz stana jer smatra da je praunukov nestašluk potrebno rešiti prutom, dok se unuka sekira što baka ta dva dana nije provela sa njima, već je iseljena ko zna gde, razdvajanju porodica koje se glasno svađaju pa remete komšije itd.

Naravno da nijedan zakon nije "savršen", ali je cilj prava da upravo tome teži.

U odbranu ovog Zakona, ne može da se ne spomene da je imao brojne pozitivne efekte na porodice, ali je pitanje kolika je cena za to. Odricanje od važnih principa i mnoštvo neopravdanih mera? Država koja sa nama jede za porodičnim ručkom i uveče legne u krevet, nezvana i, u velikom broju slučajeva, nepotrebna?

Jasno je da treba poslati među prašnjave recidive prošlosti shvatanje da je ono što se dešava u okviru porodice isključivo privatna stvar i da van kuće ne sme i ne treba da ide, kao i nedopustive ideje o sramoti prijavljivanja i normalnosti trpljenja. Međutim, pitanje za milion dolara je gde je ta granica privatnosti koja se ne sme preći i kako pravilno proceniti gde je intervencija države preko njenih organa potrebna i poželjna, a gde ona predstavlja samo narušavanje intime.

Ovo područje je uvek bilo i biće osetljivo, jer mudrost ravnoteže između privatne i javne sfere čoveka i porodice, između njegovog prava na miran život i zaštitu od nasilja i prava na privatnost, nemoguće je dostići. Sa druge strane, prijatelj nam nisu ni tradicionalna shvatanja da društvo i država nemaju i ne smeju da imaju apsolutno nikakve nadležnosti "unutar četiri zida", koja bi, kada bi bila primenji-

vana, dovela do nesagledivo teških posledica i nužnog življenja velikog broja žrtava sa nasilnicima.

I ponovo nam je potrebna čuvena i većito tražena "zlatna sredina" koju je utopijski postići. Međutim, moramo težiti da joj pridemo što bliže, a pitanje je koliko je to moguće uspeti ovim Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici koji, pored formiranih mehanizama, ima velike probleme sa kompetencijama i kontekstom procene pojedinačnih porodičnih situacija i opisanim teškim probijanjem privatne sfere, kao i činjenicom da druga strana medalje prevencije stvarnih opasnosti predstavlja tretman lica koja ne vrše niti će vršiti nasilje kao da to čine.

Princip pretežnosti interesa jeste na strani (potencijalne) žrtve, ali nekada lica prema kojima je hitna mera izrečena, pa i cele porodice, apsurdnim situacijama bivaju pretvoreni u žrtve upravo tih mera.

Stoga, edukacija je ključ. Opsežna, detaljna, ali i nezaobilazna kao i naslovi crne hronike u kojima se nasilju daje senzacionalistički aspekt i ljudi se osuđuju bez presuda.

Najpre, potrebna je dodatna i što više praktična edukacija organa koji mere otelotvoruju u stvarnosti, a naročito policijskih službenika kojima su data nova i još uvek im strana ovlašćenja, jer svi ti organi koji su karike u lancu sprovođenja ovog Zakona utiču na sudbinu svake konkretne porodice i lica koja su označena kao žrtva i nasilnik, te istinsko i aktivno ostvarivanje praktične saradnje između stručnjaka u centrima za socijalni rad i drugih organa ovog postupka. Takođe, edukacija građana o tome šta se zaista radi, manje iznošenja statistike, a više realne slike, svakako bi bila od pomoći da se oni osele sigurnim da pomoć potraže, bili žrtve, potencijalne žrtve ili (slučajni) posmatrači nasilja ili ponašanja koje ka njemu vodi.

Paragraf Lex iOS aplikacija

Preuzmite na **AppStore**

RAZVOJ I PRIMENA INSTITUTA PROMENJENIH OKOLNOSTI

Zlatana Četković
Viši tužilački saradnik
Drugo osnovno javno
tužilaštvo u Beogradu

Klauzula “*rebus sic stantibus*” u domaćem zakonodavstvu

U vreme važenja starih građanskih zakonika, do 1945. godine, odredbe o uticaju promenjenih okolnosti na ugovore nisu postojale u formi opšteg pravila. Međutim, određena pojedinačna pravila priznavala su mogućnost raskida ugovora u situacijama kada su se okolnosti od zaključenja ugovora pa do njegovog ispunjenja izmenile. Tako je, na primer, Opšti austrijski građanski zakonik navedeno pitanje regulisao u delu koji se odnosi na predugovore. Navedeno pitanje obrađeno je i u okviru Opšteg imovinskog zakonika za Crnu Goru, koji je poznavao pravilo kojim se priznaje zahtev za izmenu ugovora usled promenjenih okolnosti u delu koji se odnosi na ugovore o delu. Primenu klauzule *rebus sic stantibus* nalazimo i u uređenju ugovora o doživotnom izdržavanju, u okviru propisa naslednog prava.

Dalji uticaj instituta promenjenih okolnosti razvijala je sudska praksa kao protivtežu apsolutnom pravilu *pacta sunt servanda*. Pravna teorija i sudska praksa branile su stav da je neophodno ublažiti navedeno pravilo i u izuzetnim situacijama omogućiti prilagođavanje jednog ugovornog odnosa promenjenim okolnostima, te eventualno priznati i mogućnost, odnosno, pravo na raskid ugovora, oslanjajući se prilikom tumačenja na šire shvatanje pravila o prekomernom oštećenju, ili pravila o zabludi.

Klauzula *rebus sic stantibus* u domaćem zakonodavstvu nije egzistirala kao opšte pravilo sve do donošenja Opštih uzansi za promet robom iz 1954. godine. Navedena klauzu-

la je u Opštim uzansama za promet robom bila predviđena pod nazivom “Izmene i raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti”, i regulisana je uzansama 55 - 59, te se odnosila na ugovorne odnose između privrednih organizacija.

Pravila predviđena Opštim uzansama za promet robom suštinski se podudaraju sa rešenjima italijanskog *Codice civile*, pa je tako opštom uzansom broj 55, u stavu 1. predviđeno da se izmena i raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti mogu tražiti samo usled nastupanja izvanrednih događaja koji se u vreme zaključenja ugovora nisu mogli predvideti i ukoliko je usled toga ispunjenje obaveze za jednu stranu postalo preterano otežano ili bi joj nanelo preterano veliki gubitak. Uzansa 55. ukazuje da se mora raditi o izvanrednom događaju, polazeći od premise da su strane ugovornice u trenutku zaključenja ugovora uzimale u obzir postojeće stanje stvari i mogući predvidivi razvoj događaja, shodno čemu su uredile međusobne odnose. U navedenom smislu, izvanredan događaj je onaj koji se nije mogao predvideti u trenutku zaključenja ugovora. Na taj način uzansa 55. zahteva od strana ugovornica da prilikom zaključenja ugovora postupaju sa pažnjom koja se u prometu od njih očekuje.

Na izvanredne događaje stranka se može pozivati isključivo u slučaju kada su ti događaji nastupili pre nastupanja dospelosti njene obaveze, a ako su izvanredne okolnosti nastupile po isteku roka koji je određen za ispunjenje, odnosno nakon zapadanja u docnju dužnika, tada se izmena ili raskid ugovora ne mogu tražiti. Kako je uzansom 55. predviđeno da ugovorna strana koja je pogođena izvanrednim odnosno nepredvidivim događajima može da traži da se ugovor izmeni ili čak raskine, izvlači se zaključak da

strana pogođena promenjenim okolnostima u prvom redu mora tražiti da se ugovor izmeni, odnosno da se isti prilagodi promenjenim okolnostima, dok raskid ugovora može zahtevati tek u situaciji ako izmena ugovora nije moguća.

U stavu 3. iste uzanse definisano je da sud prilikom odlučivanja o prednosti zahteva za izmenu ugovora ili njegov raskid usled promenjenih okolnosti mora voditi računa o cilju ugovora, o normalnom riziku kod ugovora te vrste, o trajanju i dejstvu izvanrednih događaja kao i o interesima jedne i druge strane.

Uzansa 56. navodi primere izvanrednih događaja zbog kojih se može tražiti izmena ili raskid ugovora, te predviđa da to mogu biti prirodni događaji poput suše, poplava, zemljotresa, upravne mere kao što su zabrana ili ograničenje uvoza ili izvoza, promena sistema cena, promena tarifa i propisanih cena, promena standarda, kao i ekonomske pojave poput naglog i velikog pada ili skoka cena. Na nju se nadovezuje uzansa 57. koja predviđa mogućnost izmene onih odredbi ugovora na koje je izvanredni događaj uticao, navodeći kao primer da se mogu menjati odredbe o ceni, količini predmeta, visini drugih obaveza, vremenu, mestu i načinu ispunjenja ugovora, te ostavlja mogućnost da tu mogu biti i druge odredbe ugovora.

Opšta uzansa 58. uvodi u pravila o izmeni ili raskidu ugovora i mogućnost slobodne dispozicije stranaka tako što ostavlja mogućnost, kada sud utvrdi da je zahtev za izmenu ugovora zbog promenjenih okolnosti jedne strane osnovan, da druga strana odustane od tog ugovora, te predviđa i mogućnost da ukoliko jedna strana traži da se ugovor raskine, druga strana može zahtevati da se ugovor održi na snazi tako što će predložiti izmenu odredbi ugovora.

Prema pravilima opšte uzanse 59. ustanovljena je obaveza one strane koja je ovlašćena da zahteva izmenu ili raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti, da saopšti drugoj strani da su takve okolnosti nastupile, jer će u suprotnom odgovarati za štetu koju druga strana pretrpi ukoliko o tome nije bila blagovremeno obavestena.

Iz gore navedenog proizilazi da su pravila Opštih uzansi 55. do 59. izuzetno kruta jer zahtevaju da se prilikom pozivanja na promenjene okolnosti mora raditi o događaju koji je izvanredan i usled kog je ispunjenje obaveze za jednu stranu postalo preterano otežano ili bi joj nanelo preterano veliki gubitak. Odredbe uzansi su zahtevale kumulativno ispunjenje navedenih uslova da bi bilo moguće zahtevati izmenu ili raskid ugovora, te ukoliko traženi uslovi nisu bili ispunjeni nije bilo moguće tražiti izmenu ili raskid ugovora usled promenjenih okolnosti, čak ni kada je ugovorna ravnoteža između ugovornih strana bila bitno narušena. Međutim, sudska praksa je pravilo o primeni klauzule *rebus sic stantibus* tumačila i primenivala šire, usklađujući tako navedena pravila sa potrebama i shvaćanjima principa sigurnosti pravnih transakcija i principa ekvivalentnosti prestacija u dvostrano obaveznim ugovorima.

Institut promenjenih okolnosti prema pravilima Zakona o obligacionim odnosima

Zakon o obligacionim odnosima uvrstio je klauzulu *rebus sic stantibus* u red opštih instituta ugovornog prava koji se primenjuje i na građanskopravne i na privredne dvostranoobavezujuće ugovore. Klauzula *rebus sic stantibus* (lat. clausula-zaključak, uslov; rebus - stvar; sic - tako, ovako, ako stvari ostanu ovakve; stantibus - stajati) u prevedenom smislu znači "dok stvari budu tako stajale", i podrazumeva takvu odredbu ugovora kojom se strane obavezuju da će ugovor ispuniti pod uslovom da bitne okolnosti koje postoje u vreme zaključenja ugovora ostanu nepromenjene.

U načelu, Zakon o obligacionim odnosima prihvata suštinske karakteristike instituta *rebus sic stantibus* ali za razliku od Opštih uzansi za promet robom, Zakon o obligacionim odnosima proširuje domet primene mogućnosti pozivanja na promenjene okolnosti, što je nesumnjivo uticaj sveobuhvatne sudske prakse nastale pre donošenja Zakona o obligacionim odnosima.

Pravila o raskidanju ili izmeni ugovora zbog promenjenih okolnosti predviđena su u odredbama čl. 133. do 136. Zakona o obligacionim odnosima, koja prvenstveno govore o uticaju promenjenih okolnosti na izvršenje ugovornih obaveza, a posredno i o tome kakve te promenjene okolnosti moraju biti.

Opšta pravila o uticaju promenjenih okolnosti na izvršenje ugovora smeštena su u poglavlju posvećenom dvostranoobaveznim ugovorima Zakona o obligacionim odnosima, iz čega proizilazi da se raskid kao i izmena ugovora zbog promenjenih okolnosti može tražiti samo kod dvostranoobavezujućih ugovora, iako to nije izričito definisano samim odredbama već proizilazi iz naziva odseka 5. koji nosi naslov "Dvostrani ugovori". Dvostrani ugovori su oni ugovori koji za obe ugovorne strane stvaraju i ovlašćenja i obaveze, kao izraz njihovih saglasno izjavljenih volja. Prema mišljenju profesora S. Perovića, ovako definisani pojam dvostranoobavezujućih ugovora podrazumeva najpre ugovore kod kojih uzajamnost obaveza nastaje po prirodi stvari u momentu zaključenja ugovora, a pored njih i one ugovore koji su po svojoj suštini jednostrani, ali saglasnošću stranaka postignutoj u trenutku njihovog nastanka, ili kasnije u toku izvršenja postaju dvostrani (npr. ugovor o ostavi, ako bude ugovorena obaveza ostavodavca da plati određenu nagradu ostavoprimcu). Iako je sudska praksa definisala da se pravila o raskidu ili izmeni ugovora zbog promenjenih okolnosti imaju primeniti samo na dvostrane obavezujuće ugovore koji su ujedno i teretni, u pravnoj teoriji je zauzet stav da je primena instituta raskida ili izmene ugovora u našem pravu locirana u domenu ugovora sa naknadom, koji pojam je širi od pojma dvostranoobavezujućih ugovora, jer pored kategorije dvostranoobaveznih ugovora obuhvata i sve jednostranoobavezne ugovore kod

kojih jedna strana duguje naknadu za korist koju je primila od druge.

Po prirodi stvari, primena pravila o raskidu ili izmeni ugovora usled promenjenih okolnosti isključena je kod aleatornih ugovora, s obzirom da takvi ugovori podrazumevaju da je činidba jedne ili obe strane zavisna delom ili u potpunosti od ostvarenja neke buduće neizvesne okolnosti. Međutim, sudska praksa, ali i pravna teorija u izuzetnim slučajevima uvažavaju promenjene okolnosti i kod aleatornih ugovora. Kako za razliku od nekih drugih zakona u uporednom pravu, Zakon o obligacionim odnosima ne isključuje izričito aleatorne ugovore iz opsega delovanja pravila o promenjenim okolnostima, već sadrži odredbu iz koje proizilazi da prilikom odlučivanja o raskidu ili izmeni ugovora usled promenjenih okolnosti sud, između ostalog, mora da vodi računa i o uobičajenom riziku kod ugovora odnosno vrste, to je moguće izvesti zaključak da je i kod aleatornih ugovora moguće zahtevati raskid ili njegovu izmenu u onim situacijama kada se radi o izuzetno nepredvidivim događajima "koji u velikoj meri prevazilaze čak i povećani rizik poslovanja svojstven ovim ugovorima".

U trenutku zaključenja ugovora, strane ugovornice imaju u vidu okolnosti koje u datom trenutku postoje, i u skladu sa kojima uređuju elemente prestacija na koje se obavezuju. Da bi uopšte postojala mogućnost uticaja promenjenih okolnosti na jedan ugovorni odnos, neophodno je postojanje vremenske distance u okviru koje bi se uticaj promenjenih okolnosti mogao ispoljiti. Shodno tome mogućnost nastupanja promenjenih okolnosti svakako postoji kod ugovora sa trajnim izvršenjem obaveza čija je glavna karakteristika da se izvršenje obaveza koje iz ovakvih ugovora proističu prostire u određenom vremenskom intervalu nezavisno od toga da li se obaveze izvršavaju preduzimanjem samo jedne kontinuirane radnje ili putem višekratnih ponavljanja iste činidbe u određenim vremenskim intervalima. Upravo kada je reč o takvim obavezama koje dospevaju u određenom vremenskom intervalu nakon zaključenja ugovora, strane ugovornice su prilikom zaključenja ugovora dužne da uzmu u obzir predvidivi razvoj situacije, odnosno okolnosti koje su važne za mogućnosti ispunjenja njihovih obaveza.

Shodno navedenom, zaključenjem ugovora, ugovorne strane teže da postignu određenu svrhu, vodeći pri tom računa o postojećim i predvidivim okolnostima za vreme trajanja i ispunjenja ugovora. Međutim, za vreme trajanja i ispunjenja ugovora, postoji mogućnost da se okolnosti tako promene, da otežavaju ispunjenje obaveza jedne od strana, ili da se usled nastupanja tih okolnosti ne može ostvariti svrha ugovora. Tada upravo iskrsava dilema da li se ugovor mora izvršiti onako kako on glasi, ili će se uticaj ovih promenjenih okolnosti uzeti u obzir. Zakon o obligacionim odnosima ne navodi primere događaja koji mogu da dovedu do promenjenih okolnosti koji bi opravdale primenu klauzule *rebus sic stantibus*, iz čega se može zaključiti da nije bitna ni vrsta, a ni uzrok događaja koji je prouzrokovao

promenu okolnosti, sve dok se taj događaj ne može prepisati ni jednoj od strana ugovornica u krivicu. Suštinski, neophodno je da je došlo do promene onih okolnosti koje su postojale u trenutku kada je ugovor zaključen i da stanje u trenutku ispunjenja nije onakvo kako je strana ugovornica u trenutku zaključenja ugovora razumno mogla očekivati.

Pitanje raskida ugovora zbog promenjenih okolnosti u radnoj verziji Građanskog zakonika Republike Srbije

Prednacrt Građanskog zakonika sadržao je veliki broj predloženih alternativa za pojedinačna rešenja. Prednacrt Građanskog zakonika formulisan je na navedeni način kako bi se u stručnoj javnosti podstakla rasprava povodom predviđenih alternativnih rešenja i uz osvrt na sudske prakse pronašla najprihvatljivija rešenja koja će činiti sastavni deo budućeg Građanskog zakona Republike Srbije.

Naime, Vlada Republike Srbije rukovodeći se potrebom za donošenjem Građanskog zakonika, donela je odluku o obrazovanju Komisije za izradu Građanskog zakonika koja je objavljena u Službenom glasniku Republike Srbije (broj 104/06). Time je učinjen značajan korak ka kodifikaciji građanskog prava, imajući u vidu da postojeće stanje zakonodavstva u oblasti građanskopravnih odnosa, ustanovljena sudska praksa i razvijena pravna teorija su stvorile neophodne uslove da se izvrši velika kodifikacija građanskog prava u obliku donošenja Građanskog zakonika.

U nacrtu Građanskog zakonika predstavljene su različite formulacije instituta promenjenih okolnosti - klauzule *rebus sic stantibus*. Prilikom opredeljivanja alternativnih rešenja uzeta je u obzir dotadašnja sudska praksa, kao i rešenja koja su se ranije primenjivala, te komparativna rešenja drugih evropskih zakona. Na taj način formulisana su tri predloga, od kojih je jedan identičan sa važećim rešenjima koja su predviđena Zakonom o obligacionim odnosima.

Jedna od ponuđenih formulacija predviđa da, ako bi zbog izvanrednih događaja, koji se nisu mogli predvideti u vreme zaključenja ugovora, ispunjenje obaveze za jednu ugovornu stranu postalo preterano otežano ili bi joj nanelo veliki gubitak, ona može tražiti da se ugovor izmeni ili raskine. Raskid ugovora može se zahtevati samo posle neuspelih pregovora o izmeni ugovora preduzetih u razumnom roku shodno konkretnim okolnostima. Ugovorna strana ne može zahtevati izmenu ili raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti koje su nastupile posle isteka roka određenog za ispunjenje njene obaveze. Pri odlučivanju da li je zahtev za izmenu ili raskid ugovora opravdan kao i da li će se ugovor izmeniti ili raskinuti, vodi se računa o cilju ugovora, o normalnom

riziku kod ugovora te vrste, o trajanju i dejstvu izvanrednih događaja, kao i interesima jedne i druge strane.

U ovoj formulaciji koja je bila predviđena članom 146. prednacrta Građanskog zakonika definisani su i određeni primeri izvanrednih događaja, kao i odredbe ugovora koje se usled nastupanja promenjenih okolnosti mogu menjati, s obzirom da je u pravnoj literaturi zastupljeno mišljenje da se na ovaj način može sudovima olakšati primena navedenog instituta. Formulacija koja je bila predviđena članom 146. prednacrta predviđala je kao izvanredne događaje zbog kojih se može tražiti izmena ili raskid ugovora naročito: prirodne događaje (suše, poplave, zemljotrese), upravne mere (u vidu zabrane ili ograničenja uvoza ili izvoza i drugih ograničenja prometa robom, promena sistema cena, tarifa i propisanih cena, promena standarda) i ekonomske pojave (kao što su izuzetno nagli i veliki pad ili skok cena).

Sledeća formulacija koja je alternativno bila predviđena prednactom Građanskog zakonika je definisala da, ukoliko posle zaključenja ugovora nastupe okolnosti koje se nisu mogle predvideti, a koje otežavaju ispunjenje obaveze jedne od ugovornih strana u toj meri da je očigledno da ugovor više ne odgovara očekivanju ugovornih strana i da bi po opštem mišljenju bilo nepravično držati ga na snazi takvog kakav je, sud može na zahtev te strane raskinuti ugovor. Sud neće raskinuti ugovor ako druga strana pristane da se odgovarajući uslovi ugovora pravično izmene. Ako sud raskine ugovor, onda će na zahtev druge ugovorne strane osuditi stranu koja je raskid zahtevala da naknadi drugoj strani pravičan deo štete koji trpi zbog toga.

I u ovoj formulaciji, članom 146. prednacrta bile su predviđene okolnosti kojima je sud dužan da se rukovodi prilikom donošenja odluke o raskidu ili izmeni ugovora, kao što su ciljevi koji se žele postići ugovorom, normalni rizici kod određenih vrsta ugovora i interesi ugovornih strana.

Uočljivo je da je prvom predloženom formulacijom koja se razlikuje od one koja je predviđena Zakonom o obligacionim odnosima, izjednačena mogućnost strane koja je pogođena promenjenim okolnostima da ugovor održi na snazi predlogom za njegovu izmenu, ali toj strani ostavlja mogućnost da zahteva raskid ugovora, kada će se smatrati kao da ugovor nije ni zaključen.

Obe predložene formulacije sadrže i odredbu koja obavezuje onu stranu koja je ovlašćena da zbog promenjenih okolnosti zahteva izmenu ili raskid ugovora, svoj zahtev na nesumnjiv način saopšti drugoj strani čim je za njega doznala, odnosno čim je saznala da su nastupile promenjene okolnosti, jer će u suprotnom odgovarati za štetu koja je druga strana pretrpela zbog toga što joj zahtev nije bio na vreme saopšten.

Radna verzija Građanskog zakonika Republike Srbije, pripremljena za javnu raspravu, a koja je objavljena 29.05.2015. godine, institut raskida ugovora usled promenjenih okolnosti je svrstala u odeljak šest koji nosi naslov "Dvostrano obavezni ugovori".

Odredbom člana 273. Građanskog zakonika, koja se tiče uslova potrebnih za traženje izmene ili raskida ugovora predviđeno je da, "ako bi zbog vanrednih događaja koji se nisu mogli predvideti u vreme zaključenja ugovora ispunjenje obaveze za jednu ugovornu stranu postalo preterano otežano ili bi joj nanelo veliki gubitak, ona može tražiti da se ugovor izmeni ili raskine". Za razliku od odredaba Zakona o obligacionim odnosima, ova formulacija iz člana 273. predviđa mogućnost strane koja je pogođena promenjenim okolnostima da traži da se ugovor izmeni ili da se ugovor raskine, za razliku od rešenja koje je predviđeno Zakonom o obligacionim odnosima, a koje ostavlja mogućnost isključivo da se sudskim putem traži raskid ugovora, koji ugovor se neće raskinuti ako druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajući uslovi ugovora pravično izmene.

Sledećim stavom koji je predviđen članom 273. nacrta Građanskog zakonika, predviđeno je da se raskid ugovora može zahtevati samo posle neuspelih pregovora o izmeni ugovora preduzetih u razumnom roku shodno konkretnim okolnostima. Na ovaj način Građanski zakonik uvodi novinu u institut promenjenih okolnosti, zahtevajući da ugovorne strane, u cilju održavanja ugovora, pristupe pregovorima u razumnom roku, uvažavajući konkretne okolnosti slučaja. Pojam razumnog roka nije precizno definisan zakonom, i biće predmet ocene u svakom konkretnom slučaju.

Aktuelna formulacija nacrta Građanskog zakonika vraća se rešenjima koja su bila predviđena Opštim uzansama, navodeći da je za primenu navedenog instituta potrebno da su nastupili izvanredni događaji, koji se nisu mogli predvideti u vreme zaključenja ugovora. Takvo rešenje, koje je ranije bilo predviđeno Opštim uzansama za promet robom, bilo je kritikovano od strane pravne teorije, s obzirom da u modernom vremenu, uz dostupnost informacija, većina događaja koji mogu da utiču na položaj strana u ugovornom odnosu mogu se smatrati poznatim odnosno predvidivim. Iako Zakon o obligacionim odnosima, posredno, zahteva element nepredvidivosti događaja (formulacijom stava 2. koja predviđa da se raskid ugovora ne može zahtevati ako je strana koja se poziva na promenjene okolnosti bila dužna da u vreme zaključenja ugovora uzme u obzir te okolnosti ili ih je mogla izbeći ili savladati), pravna teorija je kritikovala rešenje predviđeno Opštim uzansama za promet robom smatrajući da je na taj način neopravdano suženo područje primene klauzule *rebus sic stantibus*. Međutim, kako je pojam izvanrednosti događaja, suštinski sadržan u pojmu nepredvidivosti, ne radi se o suštinski značajnoj izmeni, imajući u vidu da je sudska praksa i do sada striktno

poštovala da predvidivost događaja i redovan tok stvari isključuju primenu klauzule *rebus sic stantibus*.

Mnogo veću izmenu nacrt Građanskog zakonika sadrži u delu gde ne priznaje mogućnost stranke koja je pogođena promenjenim okolnostima da se poziva na "osujećenje svrhe ugovora". Ovde se može uočiti namera Komisije da ograniči primenu klauzule *rebus sic stantibus*, tj. da isključi mogućnost da sud raspravlja o tome koju je svrhu ugovor imao za ugovorne strane. Dalje je nacrtom predviđeno da strana koja je pogođena promenjenim okolnostima može tražiti da se ugovor izmeni ili raskine ako ispunjenje obaveze za tu ugovornu stranu postane preterano otežano ili bi joj nanelo veliki gubitak. Suštinski novo rešenje koje je predviđeno nacrtom sužava polje primene klauzule *rebus sic stantibus*, jer se ovakvo rešenje svodi na one promene koje su dovele do poremećaja vrednosti uzajamnih davanja. Uvođenjem pojma velikog gubitka i isključenjem mogućnosti da se pogođena strana poziva na neispunjenje svrhe ugovora dalje ukazuje i na to da se ugovorne strane više neće moći pozivati na promenu nekih ličnih odnosa koji su od značaja za ostvarenje svrhe ugovora. U sudskoj praksi primene Zakona o obligacionim odnosima nije svako otežanje ispunjenja prihvatano kao razlog za raskid ugovora, već su sudovi po pravilu zahtevali da se radi o naročitim teškoćama koje su nastupile za dužnika te obaveze. Međutim, isključenje mogućnosti pozivanja na neispunjenje svrhe ugovora, iako je to u dosadašnjoj praksi retko bio osnov za raskid ugovora, predstavlja veliko ograničenje, te će zadatak sudova eventualno biti da šire tumači pojam "preteranog otežanja obaveze" i da primenu ove klauzule ne svede isključivo na situacije kada za jednu stranu usled promenjenih okolnosti nastupi veliki gubitak.

Iako donosi izvesna ograničenja, ovakav stav Komisije za izradu Građanskog zakonika suštinski se poklapa sa razvojem instituta promenjenih okolnosti u evropskom ugovornom pravu. U navedenom smislu načela za međunarodne trgovinske ugovore utvrđena od strane međunarodnog Instituta za unifikaciju privatnog prava - UNIDROIT (Institute for the Unification of Private Law), govore o fundamentalnoj promeni ugovorne ravnoteže, bilo zato što su troškovi ispunjenja povećani, bilo zato što se vrednost protivprestacije smanjila. Isto tako načela evropskog ugovornog prava (PECL-The principles of European Contract Law), predviđaju da se ugovorna strana može pozivati na promenjene okolnosti ako je ispunjenje ugovorne obaveze postalo otežano, bilo iz razloga što su troškovi ispunjenja povećani bilo iz razloga što se vrednost protivprestacije koju prima smanjila.

Član 283. nacrt Građanskog zakonika predviđa u daljem tekstu da ugovorna strana nema prava da zahteva izmenu ili raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti koje su nastupile posle isteka roka određenog za ispunjenje njene obaveze, te da će sud prilikom odlučivanja da li je zahtev

za izmenu ili raskid ugovora opravdan, kao i da li će se ugovor izmeniti ili raskinuti, voditi računa o cilju ugovora, o normalnom riziku kod ugovora te vrste, o trajanju i dejstvu izvanrednih događaja, kao i interesima jedne i druge strane. Uočljivo je da je nacrt ovde predvideo dodatnu okolnost o kojoj će sud voditi računa prilikom donošenja odluke da li će se ugovor izmeniti ili raskinuti, a koja se tiče trajanja i dejstva izvanrednih događaja. Ovakvim izdvajanjem ukazano je na važnost trajanja i dejstva izvanrednih događaja koji su doveli do promenjenih okolnosti, te se na taj način daje smernica sudu da uvažava samo takve okolnosti koje su toliko trajale i čije je dejstvo takvo da dovodi do preteranog otežanja izvršenja ugovorne obaveze za jednu ugovornu stranu ili joj nanosi veliki gubitak.

Članom 274. predviđeni su, primera radi, izvanredni događaji zbog kojih se može tražiti izmena ili raskid ugovora. To su izvanredni događaji poput: prirodnih događaja kao što su suša, poplave i zemljotresi; upravnih mera koje se tiču zabrana ili ograničenja uvoza ili izvoza i drugih ograničenja prometa robom, promena sistema cena, tarifa i propisanih cena, te promena standarda; ekonomskih pojava kao što su nagli i veliki pad ili skoka cena.

Istim članom je predviđeno da se zbog izvanrednih događaja mogu izmeniti one odredbe ugovora na koje je taj događaj uticao, kao što su odredbe o ceni, količini predmeta i visini drugih obaveza, vremena, mesta i načina ispunjenja ugovora, ili se može odrediti nešto drugo. I navedenom formulacijom nacrt Građanskog zakonika vratio se rešenjima koja su bila predviđena Opštim uzansama za promet robom. Međutim, navedeni član ostavlja mogućnost da se uzmu u obzir i neki drugi izvanredni događaji zbog kojih se može tražiti izmena ili raskid ugovora, odnosno da se mogu izmeniti i neke druge odredbe ugovora pored onih koje su navedene stavom 2. istog člana.

Daljim odredbama nacrt predviđeno je da ugovorna strana koja je ovlašćena da zbog promenjenih okolnosti zahteva izmenu ili raskid ugovora, svoj zahtev treba na nesumnjiv način da saopšti drugoj strani čim je doznala da su takve okolnosti nastupile, u protivnom odgovara za štetu koju je druga strana pretrpela zbog toga što joj zahtev nije bio na vreme saopšten. Predviđeno je i da se strane mogu ugovorom unapred odreći pozivanja na određene promenjene okolnosti, izuzev ako je to u suprotnosti sa načelom savesnosti i poštenja.

Izmene koje predviđa nacrt Građanskog zakonika u navedenoj oblasti podrazumevaju određena pojednostavljenja primene navedenog instituta, ali i izvesna ograničenja. Naime, rešenja koja su predviđena u nacrtu Građanskog zakonika vraćaju se rigidnim formulacijama Opštih uzansi za promet robom predviđajući "izvanrednost" događaja kao i pojam "preteranog otežanja" ispunjenja obaveze za jednu ugovornu stranu. Međutim, imajući u vidu domete sudske prakse u navedenoj oblasti, opšti je utisak da formulacijsko

sužavanje polja primene delovanja instituta *rebus sic stantibus* u praksi i postupanju sudova neće dovesti do značajnih izmena. Sa druge strane, izmena kojom je isključena mogućnost ugovorne strane da se pozove na promenjene okolnosti u slučaju kada njeno ispunjenje obaveze nije otežano već je došlo do neostvarivanja svrhe ugovora, moglo bi bitno da suzi polje primene pravila o promenjenim okolnostima, pre svega imajući u vidu da se suština instituta promenjenih okolnosti ogleda u zaštiti načela jednakosti davanja, odnosno ekvivalencije prestacija, što ujedno ne mora biti jedina negativna posledica nastupanja promenjenih okolnosti za onu ugovornu stranu koja je tim promenjenim okolnostima pogođena.

Predviđanjem da se raskid ugovora može zahtevati samo posle neuspešnih pregovora o izmeni ugovora koji su preduzeti u razumnom roku shodno konkretnim okolnostima predstavlja rešenje koje je pozitivno ocenjeno u pravnoj doktrini jer polazi od načela *in favorem negotii* i teži održanju ugovora iako su se okolnosti promenile, što je u potpunosti u skladu sa shvatanjem instituta promenjenih okolnosti kao izuzetka od pravila *pacta sunt servanda*. Takvo rešenje ima za cilj da zadrži ugovor na snazi, bez obzira na to što su nastupile promenjene okolnosti i daje mogućnosti ugovornim stranama da u navedenom slučaju pitanje svojih međusobnih ugovornih odnosa reše vansudskim putem. Navedeno rešenje ide u korak i sa tokovima savremenog prava, imajući u vidu da načela UNIDROIT ovlašćuju pogođenu ugovornu stranu da zahteva pregovore o izmeni ugovora, dok načela evropskog ugovornog prava - PECL, idu korak dalje i obavezuju obe ugovorne strane da pristupe pregovorima.

Ovakva novina koja bi eventualno mogla biti predviđena konačnom verzijom Građanskog zakonika, svako se može ceniti kao pozitivan pomak u razvoju instituta promenjenih okolnosti, naročito imajući u vidu da je u uporednom pravu tumačenje i primena navedene klauzule i dalje predmet spora. Međutim, nesporno se može zaključiti da je sudska praksa do sada pronalazila pravi balans između slobode ugovornih strana da putem autonomije volje preuzmu rizik od nastupanja promenjenih okolnosti i težnje da se otkloni prevaljivanje tereta promenjenih okolnosti na jednu ugovornu stranu, pa se može osnovano pretpostaviti da će i ubuduće uspešno pronalaziti balans između dva vrhovna načela ugovornog prava - načela savesnosti i poštenja, koje se u smislu navedenog instituta manifestuje kroz načelo ekvivalencije prestacija, i načela obaveznosti ugovora - *pacta sunt servanda*.

Literatura:

1. Slobodan Perović, *Obligaciono pravo*, Službeni list SFRJ, Beograd 1986.
2. Ilija Babić, *Leksikon obligacionog prava*, Službeni list SRJ, Beograd 2001.
3. Đorđe Čobeljić, *Promenjene okolnosti u privrednom i građanskom pravu*, Savremena administracija, Beograd 1972.
4. Silvija Petrić, "Izmena ili raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti prema novom zakonu o obaveznim odnosima", *Zbornik radova pravnog fakulteta sveučilišta Rijeka*, 1991, 31-32.
5. Gordana Ajnešpiler-Popović, "Dejstvo promenjenih okolnosti na ugovor", *Aktuelni stavovi u sudskoj praksi*, *Pravni instruktor* 2011/2.
6. Boris Vizner, *Komentar zakona o obaveznim odnosima*, Zagreb 1978.
7. Vrleta Krulj, *Promenjene okolnosti i ugovorna odgovornost*, Institut za uporedno pravo, Beograd 1967.
8. Oliver Antić, *Obligaciono pravo*, Službeni Glasnik, Beograd 2007.
9. Radmila Kovačević Kustrimović, "Klauzula *rebus sic stantibus* prema zakonu o obligacionim odnosima", *Zbornik radova pravnog fakulteta u Nišu*, Centar za publikacije 2008.
10. mpravde.co.rs

PRIMENA ZAKONA O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI U PRAKSI

Mira Srajkovac

Drugo osnovno javno tužilaštvo

Zamenik javnog tužioca

Kao član odeljenja za Nasilje u porodici Drugog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu i rukovodilac grupe za Koordinaciju i saradnju podgrupa Čukarica prihvatila sam predlog vašeg urednika da svoje iskustvo iz prakse podelim sa stručnom i širom javnošću.

Od samog početka primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici i od formiranja odeljenja za nasilje u porodici u okviru Drugog osnovnog javnog tužilaštva u Beogradu. Uloga tužioca prema ZOSNP je šira od osnovne funkcije krivičnog gonjenja učinioca krivičnih dela. ZOSNP je preventivan, sve je usmereno na sprečavanju da dođe do nasilja, da mi koji primenjujemo ZOSNP budemo dovoljno vešti da prepoznamo rizike koji mogu da dovedu do nasilja i blagovremeno odreagujemo i zaštitimo žrtvu, s druge strane da preuzmemo sve mere koje nam stoje na raspolaganju od svih institucija kako pravnog sistema tako i od društva kao celine, koristeći pomoć i nevladinih organizacija a sve u cilju da se žrtvi pomogne da se osnaži, osamostali, shvati da nije sama već da je čitavo društvo tu da je zaštiti i pomogne.

Postoje tehnički problemi koji usporavaju samu primenu Zakona, iako je hitnost jedan od imperativa ovog Zakona. Odlučila sam da ovaj tekst posvetim žrtvi i prepoznavanju nasilja, umesto da kritikujem nedostatke zakona sa kojima se susrećem u svakodnevnom radu kao i samu primenu zakona u praksi od strane drugih. Podeliću sa vama moje

iskustvo iz prakse, jer nažalost najveći broj kolega koje držim obuku u cilju primene ZOSNP nikada u praksi to nisu radili.

Krenuću od uzroka nasilja, jedan od problema su alkoholizam, narkomanija, siromaštvo tako da se često susrećemo da su izvršioci krivičnog dela nasilje u porodici lica koja su delo izvršila u alkoholisanom stanju ili pod dejstvom psihoaktivnih supstanci, zatim teška materijalna situacija koja je ponovo povezana najčešće sa alkoholom jer se tada takođe pribegava alkoholu kao načinu da se pobegne od problema, problem kocke je takođe jedan od uzroka. Zatim tu je i patrijarhalni model koji traži od žene slepu poslušnost i shvatanje da je žena objekat u rukama supruga, vanbračnog ili emocionalnog partnera. Ljubomora i pitanje prevare takođe često provejava u odnosima između partnera, žene se vrlo često optužuju da varaju svoje partnere, to je prisutno u svim uzrastima i svim socijalnim strukturama, često se pojavljuje i kod parova koji su u šezdesetim i sedamdesetim godinama života, žene koje boluju čak i od kancera često su optuživane od strane supruga da idu da se «švalerišu». Duševne bolesti su takođe uzrok i prisutne su kako kod mladih tako i starih a vrlo često se dešava da je duševna bolest prvi put konstatovana nakon što je lice smešteno u Kliniku za psihijatrijske bolesti «Dr Laza Lazarević». Lice se smešta na osnovu protokola zaključenog između Tužilaštva i Klinike za psihijatrijske bolesti «Dr Laza Lazarević», a po naredbi tužilaštva radi komisijskog psihijatrijskog veštačenja, a čemu je prethodila

prijava policiji od strane člana porodice, komšije, rođaka da je došlo do nasilja u porodici. Drugim rečima i dalje postoje predrasude i članovi porodice često kriju da imaju u porodici duševno obolelo lice, to je posebno slučaj sa roditeljima koji kriju duševnu bolest svog deteta i to sve do svoje starosti, kada više fizički ne mogu da se nose sa agresijom svog člana porodice, koji je duševno oboleo, jer zbog nelečenja mentalno zdravlje im se rapidno pogoršava, nasilje prijave komšija, rođak. Članovi porodice ne žele da krivično gone niti da svedoče protiv svog člana porodice, već žele da se bolesni član porodice leči, i tu je CSR kao i tužilaštvo da im objasni da bez odluke suda licu se ne može izreći MB obavezno psihijatrijsko lečenje otvorenog ili zatvorenog tipa.. Vrlo često se javlja i duševna bolest perzistentan poremećaj sa sumanutošću kada je učinilac u odnosu na sve druge normalan osim u odnosu na svoju žrtvu, problem je što je žrtva te njegove bolesti svesna ali svi u njenom okruženju ne veruju jer ta osoba deluje sasvim normalno i tu postoji opasnost da policijski službenik, tužilac i/ili sud budu zavedeni i prevareni. Postoje i takozvani progonitelji koji na fin i perfidan način prate i uhode žrtvu i teško je dokazati da su se fokusirali na žrtvu, jer za sve imaju racionalno opravdanje zašto nešto rade, i ti progonitelji obično ne staju ni nakon prijave policiji i izrečene hitne mere, svesni su da je žrtva uplašena i nemoćna i to ih hrani da nastave sa uhođenjem.

Posebno bih izdvojila psihološko nasilje koje teško prolazi na sudu i koje i tužioci teško prepoznaju i ne smatraju nasiljem a koje je za mene mnogo opasnije nego jedan udarac otvorenom šakom, koji se ni pre ni posle prijavljenog događaja nije desio. Naime, žrtve nisu ni svesne na početku veze da je na njih bačena nevidljiva mreža iz koje se teško izvlače i gde one vremenom gube svoje biće, ostaju bez podrške prijatelja, članova žrtvine primarne porodice, izolovane, a uvek kritikovane da su loše domaćice, majke, supruge, loše osobe, da sve što rade nije dovoljno dobro, što one vremenom i poveruju, da su lenje, nesposobne, a zatim žrtve psihički obole od anksioznosti, depresije i psihosomatskih bolesti čak i od kancera. I zato kada vam dođe nasilnik i kaže da je ona luda i da se leči kod psihijatra, tad znajte da je baš zbog njega obolela, a ne da je on nevin i da ga je „ludača“ lažno prijavila.

Prednosti grupe za KOO i saradnju u cilju prevencije i sankcionisanja su velike u odnosu na period pre donošenja ZOSNP. Naime, na sastancima moje podgrupe član iz CSR, policija i ja iznosimo pojedinačno šta je kome poznato o porodici gde je prijavljeno nasilje, mnogo toga i ne uđe u zapisnik jer su to neki lični utisci, ali jako mnogo nam pomaže do kog saznanja je svako od nas u svom radu došao, kao i šta svako od nas iz svog ugla posmatranja slučaja može da uradi i pomogne žrtvi i sve to se stavlja na „sto“. Radeći na grupi za KOO i saradnju lakše donosimo odluku i prepoznajemo da li su problemi imovinske prirode, poremećeni porodični odnosi ili nasilni obrazac ponašanja, da li

je događaj izdvojen, situacione prirode, ili postoji opasnost da se ponovi. Kada znamo uzrok tada možemo i bolje da reagujemo, pa vrlo često na sastancima kada postoji sumnja da će se kršiti Hitna mera koja je izrečena kao jedan od zadataka bude da policijski službenik ode na teren i proveriti da li se poštuje mera, i vrlo često se desi da tamo gde sumnjamo sumnja se potvrdi tj. nasilnik se vratio kući pre isteka Hitne mere a žrtva čuti i ne sme da prijavi, takođe jedan od zadataka za CSR je da se osnaži žrtva da svedoči, posebno da ono vreme dok je lice u pritvoru ili udaljeno po Hitnoj meri bude ono dragoceno vreme kada svi mi radimo kako bi žrtvi dali podršku. To vreme je dragoceno jer bez prisustva nasilnika žrtva shvati kako je bez nasilnika i da postoji izlaz, a mi pre svega preko policije i CSR radimo da se žrtva i kao ličnost osnaži i osamostali jer one često misle da bez nasilnika nisu sposobne za samostalan život, posebno ukoliko su tu i deca, vrlo često primarne porodice i nasilnika i žrtve osuđuju žrtvu što je prijavila nasilje i ona je često izolovana i bez pomoći jer patrijarhalno društvo traži od žene žrtvu i trpljenje i ona zbog nedostatka podrške okoline se predomisli i kada dođe na sud odustane i odluči da ne svedoči. Zatim na sastancima gradimo slučaj i odlučujemo kako da pribavimo dokaze i da nam žrtva ne bude jedini dokaz u postupku dokazivanja. Poseban problem su porodice u kojoj ima više lica koja konzumiraju alkohol, psihoaktivne supstance i gde postoje duboki poremećeni porodični odnosi, gde nema klasične žrtve i nasilnika, ali gde pretpostavljamo da može doći do eskalacije nasilja ili samoubistva nekog člana porodice, ali pošto nema krivičnog dela Nasilje u porodici iz čl. 194 KZ, i pored rada sa porodicom pre svega taj zadatak bude dodeljen Individualnim planom zaštite žrtve Centru za socijalni rad izostaju rezultati, jer pošto su članovi porodice punoletni ostaje na dobrovoljnoj osnovi da li će se podvrgnuti lečenju od alkohola ili ne.

Iz iskustva mogu reći da kod nekih lica i sama prijava policiji, izrečena hitna mera ili podneta krivična prijava utiču da se nasilje zaustavi, da se nasilnici zamisle, uplaše, shvate ozbiljno da mogu otići i u zatvor. Zaista, porodica uspe da se posle takvih događaja i prijave policiji sabere i odluči da li žele da nastave da žive zajedno ili da se razdvoje, i obično nasilje se više ne ponovi. Posle podnete krivične prijave i kada lično saslušam okrivljenog i ispitam žrtvu steknem utisak da li je i o kom obliku nasilja reč. Ukoliko žrtva odluči da ne svedoči ne ponašam se neprijatno i osuđujuće prema njoj, razumem zašto ne želi, neformalno obavim razgovor sa njom, izvučem vrlo bitne informacije koje mi kasnije pomažu da procenim rizik, one vrlo često budu iskrene, priznaju čak i prevaru i mnoge druge tajne, prosto uspostavi se jedan odnos poverenja. Tada sam i dužna da joj predložim da li postoji opasnost za nju i da je podučim koje sve mere samozaštite može da preduzme kako bi se sačuvala i izbegla konflikt i nasilje, kao i da su tu i tužilaštvo i policija i CSR, savetovalište za brak i porodicu, nevladine

organizacije koje se bave žrtvama i kako svako od nas može da pruži pomoć ukoliko se predomisli, jer nažalost posle odluke žrtve da ne svedoči proces dokazivanja je mnogo teži i vrlo često nema dovoljno dokaza za optuženje. Prema ZOSNP se traži da se nastavi dalji rad na predmetu, iako u tom trenutku nema dokaza.

Nažalost i pored toga što je prošle godine prema nekim okrivljenima izrečena kazna zatvora isti su izvršili recidiv nakon nekoliko meseci od izlaska iz zatvora, što kod mene stvara osećaj nemoći jer sve smo preduzeli ali nasilje se ponovilo. Smatram da se rešenje problema ne može postići ni dužom kaznom zatvora ni strožijim krivičnim sankcijama, problem je što mi kao društvo moramo na drugačiji način da rešavamo problem nasilja, kazne treba da budu krajnje i poslednje rešenje problema. Naime, ukoliko mi kao društvo ne uložimo napor da menjamo svest ljudi da nasilje nije društveno prihvatljiv model ponašanja. Ukoliko ne uložimo sredstva da se prema počiniocu pored kazne primeni i psihosocijalni tretman kako bi shvatio zašto čin nasilja nije način rešenja problema i da radi na sebi, na kontroli besa, da za svoje probleme ne krivi roditelje, partnere ili decu. Zapažam da mi kao pojedinci ne radimo na sebi i ne menjamo sebe, već nam je mnogo lakše da okrivljujemo drugoga, a posebno svog člana porodice za svoje probleme, nemaštinu, itd.

Smatram da ovaj posao treba da rade ljudi koji su psihološki osetljivi, koji znaju kako da razgovaraju sa žrtvom, da pokažu dovoljno saosećanja, da se žrtve osećaju prijatno u prostoriji u kojoj se sprovodi ispitivanje, da žrtve mogu da se opuste i kažu šta ih muči, da osećaju da neko želi da ih sasluša kako bi otkrili razloge zbog čega su prijavili člana svo-

je porodice za nasilje u porodici, zamenik javnog tužioca mora da ima dovoljno strpljenja, vremena, razumevanja, da ih ohrabri, da ih ne osudi ukoliko ne žele da svedoče, da im da do znanja da iako sada nisu spremni da svedoče, to mogu da učine kada budu spremni i da ču i ja kao zamenik javnog tužioca i policija biti tu kada donesu tu odluku, da ne moraju da trpe, da mogu da izađu iz tog kruga, da postoji izlaz i da im ovaj pravni sistem kroz individualni plan zaštite žrtve pruža podršku i izlaz iz problema koji njima često deluje kao nemoguć.

I na kraju kada preduzmem sve dokazne radnje i sve mere koje mi stoje na raspolaganju, odlučim čak i kada imam sve elemente dela i dokaze da odbacim krivičnu prijavu na osnovu čl. 284 st.1 tač.1 i to kao delo malog značaja na osnovu čl. 18 KZ jer smatram da osuđujuća presuda može doneti mnogo više štete nego koristi samoj porodici, koja se nakon prijave nasilja reuspostavila ili je usledio sporazumni razvod braka a žrtva zbog dece i budućih dobrih odnosa bivših partnera ne želi krivično da goni osumnjičenog i ne želi da on krivično odgovara. Zbog toga kod krivičnog dela nasilje u porodici ne postoji šablon, već svaki slučaj je za sebe, posebno ga cenim, vagam i odlučujem. Odluku zasnivam i na činjenicama da li je bio incident situacione prirode, da li postoji model sistematskog nasilja nad žrtvom, da li je bio samo jedan incident ali koji je bio takvog inteziteta da je doveo do velikog straha i patnje žrtve, sve su to faktori koji me rukovode prilikom donošenja odluke tj. da li odbaciti krivičnu prijavu ili podneti optužni predlog. •

**BESPLATNO
UNAPREDITE
POSLOVNI PROFIL
VAŠE
KNJIGOVODSTVENE
AGENCIJE**

**ADRESAR
KNJIGOVOĐA**

www.nadjiknjigovodju.com

KO MOŽE PONOVI KRIVIČNO DELO? - Razlog za određivanje pritvora iz člana 211. Stav 1. Tačka 3) Zakonika o krivičnom postupku

Dimitrije Ilić
advokat iz Beograda

Pritvor, kao neiscrpna tema mnogih pisanih radova, ali i savetovanja i diskusija pravnika, nije samo pravno pitanje, već i kulturološko, sociološko, psihološko, a neretko i političko. Stoga, pritvor moramo posmatrati, na jedan način, apstraktno teorijski, kroz prizmu dilema pravno neukih građana, a na sasvim drugačiji sa stanovišta pravne teorije i prakse. Doduše, svi mi koji smo se susreli sa postupkom određivanja ove mere, znamo da teorija i praksa nemaju mnogo dodirnih tačaka, i da prava i slobode zagarantovane međunarodnim, kao i domaćim izvorima prava, ne vrede uvek mnogo kada dođete pred sud.

Zbog toga ćemo se u ovom tekstu zadržati isključivo na terenu prava, i to na odredbama Zakonika koje se odnose na pritvor. Pitanje koje u vezi sa tim ostaje bez odgovora, ma koliko ga često postavljali i isticali, jeste - ko može ponoviti krivično delo?

Naime, pritvorski razlog propisan članom 211. stav 1. tačka 3) Zakonika o krivičnom postupku normira da se po ovom osnovu pritvor može odrediti ako *osobite okolnosti ukazuju da će okrivljeni u kratkom vremenskom periodu ponoviti krivično delo ili dovršiti pokušano krivično delo ili učiniti krivično delo kojim preti*.

Prema tome, ovaj pritvorski osnov zahteva postojanje bar jednog od tri alternativno određena razloga, odnosno osobitih okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni: 1) ponoviti krivično delo, 2) dovršiti pokušano krivično delo ili 3) učiniti krivično delo kojim preti, a sve to u kratkom vremenskom periodu.

Za potrebe ovog teksta fokusiraćemo se samo na analizu pitanja ko to može ponoviti krivično delo, odnosno koje su

to osobite okolnosti koje ukazuju da će okrivljeni u kratkom vremenskom periodu **ponoviti** delo. Iako ovaj razlog ne ispunjava ni elementarni cilj propisivanja i određivanja mere pritvora, obezbeđenje prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka, ostaćemo privrženi analizi osobitih okolnosti koje (ne) opravdavaju pritvor po ovoj tački.

Sudska praksa je u brojnim odlukama zauzela stav da se može ponoviti samo istovrsno krivično delo, kao i da ranija osuđivanost jeste osobita okolnost koja ide u prilog određivanju pritvora, ali sama po sebi nedovoljna. Sa druge strane, često se dešava da se odluke kojima se određuje i produžava pritvor baziraju isključivo na ranijoj osuđivanosti okrivljenog, a posebno je zanimljiva ranija osuđivanost za krivično delo u pogledu koga je nastupila zakonska rehabilitacija. Iako je takva praksa paradoks sam po sebi, jedno drugo pitanje je možda i zanimljivije - da li je neosuđivanost sama po sebi dovoljna okolnost da se okrivljenom nikada ne odredi pritvor zbog opasnosti od ponavljanja dela. Drugim rečima, da li je okrivljeni koji je neosuđivan samim tim izuzet od mogućnosti pritvora po ovom osnovu?

Pretpostavka nevinosti - Kako to samo lepo zvuči!

Ovde moramo dovesti u vezu i analizirati samu opasnost da okrivljeni ponovo učini krivično delo u kontekstu pretpostavke nevinosti. Jer kada se pritvor po ovom osnovu određuje neosuđivanom licu, sud uzima kao pretpostavku ili predubeđenje da je on već izvršio krivično delo, što je očigledno pogrešno.

Glagol *ponoviti*, nema drugo leksikološko, pravno, ali ni logičko značenje, do značenja *učiniti ponovo*. Stoga je

sonditio sine qua non da okrivljeni nešto ponovi, u konkretnom slučaju krivično delo, tvrdnja da je on to već učinio. Navedeno može biti utvrđeno jedino pravnosnažnom osuđujućom presudom. Tek na toj osnovi možemo govoriti da li (ne) postoje osobite okolnosti koje ukazuju da (ne) će u kratkom vremenskom periodu ponoviti krivično delo.

Zaključivanje je možda najbolje definisao Imanuel Kant (*Immanuel Kant*, 1724-1804) navodeći da je „zaključivanje (je) proces izvođenja jednog stava iz jednog ili više drugih stavova”. Sledstveno tome, dolazimo do jedinog mogućeg zaključka, da je za određivanje bilo koje mere obezbeđivanja prisustva okrivljenog i nesmetano vođenje krivičnog postupka, a među kojima je pritvor svakako najteža (ultima ratio mera), a po osnovu opasnosti od ponavljanja, neophodna ranija pravnosnažna osuda.

Ne treba posebno napominjati da je pretpostavka nevinosti uklesana u sam Ustav Republike Srbije, a da svoje mesto nalazi i u Zakoniku o krivičnom postupku u poglavlju koje nosi naslov „Osnovne odredbe”, kao i u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Ali je jako bitno napomenuti, da se sud pri svakoj svojoj odluci mora pridržavati prakse Evropskog suda za ljudska prava, koji tumači odredbu stava 2. člana 6. Evropske konvencije (pretpostavka nevinosti) time što zahteva da sudije prilikom obavljanja svoje dužnosti ne smeju polaziti od predubeđenja da je okrivljeni učinio krivično delo koje mu se stavlja na teret. Predrasude i predubeđenja ne smeju biti izražene ni u jednom momentu sudijskog odlučivanja, nezavisno od faze u kojoj se postupak nalazi.

Samim tim, pretpostavka nevinosti je procesna garancija, odnosno jedna vrsta uputstva za postupanje suda sa okrivljenim kao da je nevin. Služi kao brana organima krivičnog postupka, koji su ponekad skloni da zaborave da čovek koji je pred njima još nije kriv i da ga kao takvog moraju i tretirati. Ona je garancija u postupku i otklanja svaku predrasudu, doprinosi ravnopravnosti okrivljenog sa tužiocem, te mu ostavlja prostor za slobodno kretanje kroz postupak.

Da ironija bude veća, određivanjem pritvora zbog opasnosti od ponavljanja krivičnog dela okrivljenom koji nikada nije osuđen, kreira se kontradiktornost koja prkosi pravnoj logici. Stvara se pretpostavka krivice. Evidentno je da sud u takvoj situaciji pretpostavlja da je okrivljeni kriv, tako što mu odmah nakon njegovog saslušanja određuje pritvor kako ne bi ponovio krivično delo, koje pravno gledano nikada nije učinio, a što će kasnije biti na tužiocu da dokaže.

Izbegavanje da se istina pogleda u oči, i otpor da se bilo šta suštinski menja, ogledaju se u činjenici da argumentacija da neosuđivani ne može ponoviti krivično delo, gotovo uvek ostaje bez odgovora. Ništa ubedljivije ne govori o intenzitetu tog otpora od zida ćutanja. Neobrazložena, paušalna i sadržinski beznačajna rešenja o pritvoru nikada kritički ne pristupaju ovoj problematici. Ovakav pristup možda i najviše obeshrabruje i demoralise, a pravo pretvara u gomilu praznih reči.

Naspram toga, postoji jedna odluka Apelacionog suda u Beogradu (doduše povodom žalbe na rešenje o potvrđivanju optužnice) koja služi kao podsetnik da ipak nisu svi principi pogaženi i da se ne krše baš sve garancije, da pravo nije samo mit ili iluzija naspram igre bez pravila i granica. Njene najbitnije sentence odnose se upravo na činjenicu da argumenti jedne strane ne smeju ostati bez odgovora, i možda još bitnije, da floskule poput one da je „sud imao u vidu sve navode, ali da je našao da isti nisu od uticaja” ne znače ama baš ništa. Zato citiramo delove Rešenja Apelacionog suda u Beogradu (br. Kž2. 212/18 od 27.02.2018. godine) u kome se, između ostalog, navodi :

„Naime, kako prvostepeni sud u pobijanom rešenju nije izneo svoj stav u vezi navoda branioca koje je izneo u odgovoru na optužnicu, a koje je ponovio i u žalbi na pobijano rešenje, to je pobijano rešenje moralo biti ukinuto.

Osnovano se u žalbi branioca pobija prvostepeno rešenje navodeći da je prvostepeni sud „zanemario” navode iz odgovora na optužnicu te da se ne može samo rečenicom da je sud imao u vidu sve navode iz odgovora na optužnicu ceniti da li postoji opravdana sumnja da je okrivljeni izvršio delo koje mu se stavlja na teret.

U ponovnom postupku sud će imati u vidu navode branioca kojima se ukazuje na prednju okolnost u smislu dozvoljenosti ovog dokaza, nakon čega će sud biti u mogućnosti da donese pravilnu i na zakonu zasnovanu odluku, obrazloženu jasnim, konkretnim i uverljivim razlozima.”

Iako smo se izmestili sa diskursa pritvora, na teren pretpostavke nevinosti, a možda i na teren filozofije prava, upravo tu leži odgovor na sva pitanja. Naime, u situaciji kada slovo zakona omogućava (ne)logičan položaj okrivljenom, da li je na nama da damo prednost neuhvatljivoj istini, svojim moralnim načelima i sopstvenoj percepciji realnosti, naspram stroge primene zakona. Možda i najvažnije, da li je upravo takvo ponašanje definicija samovolje, nedoslednosti i dvostrukih standarda onih, čiji je jedini zadatak „zaštita zakonitosti i pravičnosti”. Da li tada govorimo o profesionalnim pravnicima ili neukim građanima koji slepo tumaraju u potrazi za sopstvenim potvrđama. Jer kada dođu u sukob lični impulsi koji se slede po inerciji i zakona, tada je sve moguće, tada se može ponoviti i neponovljivo!

Bez obzira iz kog ugla gledali na stvari, oko jednog se moramo složiti, nema pravne sigurnosti niti zakonitosti i pravičnosti bez pretpostavke nevinosti. Sva prava moraju da imaju isto značenje bez obzira na afinitete, jer ne smemo zaboraviti, upravo je građanin, samim tim i okrivljeni, taj čija se prava štite.

Sudijska nepristrasnost i autonomnost slobodnog sudijskog uverenja, kao iskazivanje odvažnosti u opredeljenju za zakonitost i pravičnost, i odbojnost prema relativnom moralnom stanovištu, čak i kada se predstavlja kao korisno, i stoga rutinski dopušteno, pa i poželjno, kao zrelost i nužnost uvažavanja zakonitosti pre svega ostalog, takva autonomija mišljenja, koju nije lako, a možda nije ni moguće, trajno dosegnuti, od najveće je koristi i za pojedinca i za društvo, a na čast je onima koji odlučuju. Jer nepravda za jednog, opasnost za sve!

SPREČAVANJE NASILJA U PORODICI - ULOGA SISTEMA I ZAŠTO JE NEMA

Nikola Radojević
advokat

Borba protiv nasilja u porodici u smislu institucionalnog pristupa ovom problemu, a gledano kroz mere koje pravosudni aparat i druge državne strukture preduzimaju, može se okarakterisati kao radnje koje stupaju na scenu kada do realizacije određenih stanja* (konkretno radnje nasilja) dođe, ali ono što je pretpostavka realizacije svih tih mera koje preduzimaju Sud, Tužilaštvo, Policija i Centar za socijalni rad i uopšte reakcije državnih organa jeste da prethodno dođe do saznanog procesa, ili što bismo kolokvijalno rekli „da nasilje izađe između ta četiri zida” među kojima nesmetano razgrađuje osnovne porodične i ljudske vrednosti. Većina žrtava nasilja u porodici, odlučuju se za institucionalnu zaštitu nakon godina trpljenja raznih oblika nasilja, a razlozi tome su različiti, pa sa jedne strane oni se kreću, od predrasuda vođenih problemom osude javnosti, do ekonomskih razloga zavisnosti žene od muškarca i obratno. Suštinski, prva prepreka koju žrtva treba da savlada na putu ka institucionalnoj zaštiti jeste ona sama, jer do detekcije nasilja u većini slučajeva dolazi kada međuljudski odnosi dođu do tačke sa koje nema povratka nazad. Sa druge strane, jedan od razloga o kom se ne govori mnogo, a koji nosi dobar procenat neodlučnosti žrtava po pitanju prijavljivanja nasilja u porodici jeste i nepoverenje u efikasnost i odlučnost državnog aparata koji tu zaštitu treba da pruži, a izostanak efikasnosti se najbolje ogleda u dužini sudskih i drugih postupaka te njihovim rezultatima. Za ovakvo stanje je u dobroj meri zaslužan i pristup ovom problemu iz perspektive celokupnog društva, a to je kolektivna nezainteresovanost, tj. samo deklarativna zainteresovanost da se problemu pristupi kroz otklanjanje uzroka, a ne saniranje posledica.

Kada govorimo o odgovoru sistema na nasilje u porodici uglavnom se u prvi plan ističe krivično - pravna zaštita žrtava, međutim, ona nije i ne sme biti jedini vid zaštite od nasilja u porodi-

ci koju naš sistem pruža. Ovo iz razloga što je krivično pravna zaštita manje zaštita, a više sankcionisanje jer ima za svrhu sankcionisanje već preduzetih radnji tj. izvršenih krivičnih dela i pokušaj saniranja već nastupelih posledica, dok sa druge strane ima mnogo mogućnosti koje nisu tako represivnog karaktera i koje uz pozitivan efekat mogu doprineti i da se, pored suzbijanja nasilja u porodici očuva i porodica, što je i ultimativni cilj preventivnih mera. Naravno, o ovim merama možemo govoriti kada su u pitanju situacije nasilja u porodici srednjeg ili nižeg intenziteta i kada su odnosi supružnika još uvek u nekim dimenzijama podnošljivog ili zakonski rečeno kada se u radnjama nasilnika ne ostvaruju zakonski elementi krivičnog dela Nasilje u porodici.

To nas dovodi do činjenice da se zaštita od nasilja u porodici, pored krivičnog, takođe ostvaruje i u parničnom postupku, ali je u praksi naših sudova po mom mišljenju nedovoljno zastupljena, dok je sa druge strane za nijansu životnija i bliža žrtvama nasilja od krivične, jer na mnogo širem polju pokriva kako mere zaštite, tako i definisanje zaštitnog objekta - člana porodice. Štaviše, njena svrha je kako sam pomenuo preventivnog karaktera i predstavlja instrument za sprečavanja onih konačnih stanja koja se ogledaju u ozbiljno poremećenim međuljudskim odnosima, te eksplicitnim nasilničkim radnjama.

Navod da su mere zaštite koje propisuje Porodični zakon i koje se izriču u parničnom postupku životnije i bliže potencijalnim žrtvama nasilja od krivično - pravnih, pre svega ukazuje na to šta takve mere čine dobro na terenu za žrtvu nasilja? Ukoliko kao primer mere zaštite uzmemo **izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće ili pak izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću**, uvidećemo da je zakonodavac prilikom propisivanja ovakvih mera imao na umu činjenicu da je kod 50 % žrtava nasilja u porodici opredeljujući faktor za neprijavljivanje nasilja državnim organima taj što žrtva nema

„gde da ode” i taj što žrtva strahuje od osude javnosti i potencijalne sramote. Ovakvom merom žrtva pak ostaje u svom domu i na neki način svoj privatni život zadržava samo za sebe. Opet, nekom će se nametnuti mišljenje da takva mera parničnog suda ne sprečava nasilnika da se u svoju kuću vrati, te da možda parnični postupak ne obezbeđuje adekvatan nadzor nad poštovanjem takvih mera, međutim, ovakve mere koje je odredio parnični sud uživaju krivično - pravnu zaštitu i svako njihovo kršenje povlači za sobom krivično pravnu odgovornost kroz poseban oblik krivičnog dela Nasilje u porodici propisanog Krivičnim zakonikom.

Nažalost, ovaj postupak za zaštitu od nasilja u porodici pred parničnim sudom je ujedno i najbolji primer obesmišljenosti zaštite u praksi zbog izostanka pravovremene reakcije. Tako je, sa jedne strane, članom 285. Porodičnog Zakona propisana naročita hitnost postupaka za zaštitu od nasilja u porodici, te propisano da se „*prvo ročište od trenutka podnošenja tužbe sudu mora održati u roku od 8 dana*”, a sa druge strane, na terenu se takva ročišta ne održe ni u roku od po nekoliko meseci, ne računajući situacije u kojima, usled pritiska javnosti, dođe do pravovremene reakcije organa. Tome treba dodati i činjenicu da parnični sud o privremenim merama po pitanju zaštite od nasilja u porodici, o kojima je dužan da u smislu čl. 15 Zakona o izvršenju i obezbeđenju odluči u roku od 8 dana, ne odlučuje i po nekoliko meseci. Sama privremena mera na ovaj način u potpunosti gubi smisao jer je mera koja se njom izriče pretpostavka daljem vođenju postupka i put formalno - pravnog konstatovanja realnog stanja i eventualno nastupelih posledica. Ovo su opredeljujući razlozi zbog kojih se mnoge potencijalne žrtve nasilja, poučene lošim iskustvima drugih, ne usuđuju da svoju zaštitu potraže kroz ovaj postupak.

Dakle imamo situaciju da su matičnim zakonima propisane mere koje su dobre i veoma lako primenjive, kako sam to već naveo, ali mere kao takve predstavljaju normativni okvir koji je samo slovo na papiru jer u većini situacija institucije sistema svojim instrumentima reaguju radi otklanjanja posledica, a ne uzroka. Ovo ne proizvodi željeni efekat jer svaka žrtva nasilja ili potencijalna žrtva nasilja prvenstveno mora verovati da će u svakom scenariju iza nje stajati jak državni aparat i da njena odluka da prijavi nasilje neće rezultovati gubitkom svake potpore, već da će ona i članovi njene porodice biti maksimalno zaštićeni. U takvim uslovima, potencijalna žrtva nasilja bi se mnogo sigurnije odlučila na korak da potraži institucionalnu zaštitu, ta odluka bi bila doneta mnogo ranije čime bi se izbegle nemile posledice kakve danas imamo prilike da vidimo i čujemo svakodnevno. U takvom poretku stvari, naši krivični sudovi ne bi bili zatrpani krivičnim predmetima za nasilje u porodici, dok bi se sa druge strane kroz parnični postupak i aktivno učešće stručnih službi delovalo preventivno na suzbijanju ove jako loše društvene pojave.

Takav koncept, međutim, za prilike srpskog pravosuđa, u ovom trenutku, predstavlja utopistički model jer u velikoj meri institucionalni postupak, bilo onaj pred krivičnim organima, bilo onaj pred parničnim i socijalnim, za žrtvu

predstavlja produženje agonije i bolno suočavanje sa sindromom zakasnele pravde čija je najpogubnija manifestacija provlačenje žrtve nebrojeno puta kroz preživljeno te nemogućnost nastavka normalnog života i funkcionisanja.

Situacija nije značajno bolja ni kada je u pitanju prosečan krivični postupak zbog nasilja u porodici, ali se za razliku od parničnog, zbog penalnog karaktera krivičnog postupka žrtvi obezbeđuje koliko toliko veća zaštita na terenu. Međutim, negativne manifestacije neefikasnosti organa koji vode ove postupke isto su toliko pogubne kao i one u parničnom postupku. Tako na primer, krivični postupci za Nasilje u porodici traju po nekoliko godina, što je gledano iz aspekta postojanja te inkriminacije i svrhe kažnjavanja van svake pameti. Tokom tog perioda žrtva nasilja iznova i iznova preživljava inkriminisanu situaciju dok je iznova i iznova reprodukuje u raznim fazama krivičnog postupka, što rezultuje sekundarnom viktimizacijom žrtve, kako od strane organa postupka koji je u tu situaciju svesno dovodi, tako i zbog činjenice da još nebrojeno puta mora da se suočava sa nasilnikom za vreme trajanja postupka. Žrtva se, takođe, suprotno osnovnim procesnim načelima akuzatornosti i legaliteta kao krunskim načelima krivičnog procesnog prava, vrlo često dovodi u situaciju da mora sama da dokazuje da je nasilja bilo, takoreći, „sama da gradi slučaj”, što u startu deluje obeshrabrujuće po nju, posebno imajući u vidu da kod nasilnika kao okrivljenog ne postoji ni zakonska pretpostavka da u krivičnom postupku dokazuje da nije izvršio krivično delo, pa se primenom krivičnog procesnog načela in dubio pro reo takvi krivični postupci vrlo često okončaju pozitivno po nasilnika.

U sklopu jednog šireg fronta u borbi sistema sa ovim problemom, u našoj stručnoj javnosti je kao veliki trijumf nad nasiljem u porodici prezentovan i Zakon o sprečavanju nasilja u porodici sa čijom se aktivnom primenom počelo 01.06.2017. godine. Shodno čl. 1 ovog Zakona u kom je objašnjen predmet njegovog regulisanja koji glasi „*Ovim zakonom se uređuje sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici*” stiče se utisak da je primarni cilj ovog zakona sprečavanje nasilja u porodici i postupanje države i njenih organa kako bi to bilo realizovano.

Ovo ukazuje na makar deklarativnu nameru institucija sistema da se sa ovim društvenim problemom suoče na nivou otklanjanja uzroka koji dovode do nasilja u porodici, sa sekundarnim pristupom saniranju posledica nasilja, jer je tako nešto naravno već propisano Krivičnim zakonikom, međutim, u praksi, ovaj zakon ima za funkciju uglavnom da olakša posao impliciranim državnim organima, te se njegova primena uglavnom definiše kao određena prethodna faza krivičnog gonjenja i krivičnog postupka, pa se postavlja pitanje kakav benefit od ovog zakona imaju potencijalna žrtva, a na koncu i porodica koja je kao najbitnija društvena kategorija najviše pogođena ovom negativnom pojavom.

To je vidljivo već u članu 4. u kom se propisuje primena zakona na saradnju impliciranih organa u sprečavanju nasilja u porodici u postupcima po taksativno nabrojanim krivičnim delima. Pored urođene nejasnoće po pitanju svrhe ovog člana zakona, iz njega proizilazi da će implicirani državni organi raditi na sprečavanju potencijalnog nasilja u porodici u krivičnim postupcima koji se vode za pojedina krivična dela, međutim, takvo nešto je kontradiktorno, jer većina pobrojanih krivičnih dela izvršena prema članu porodice u sebi konzumira i radnju izvršenja krivičnog dela Nasilje u porodici. Pa tako pokušajte da zamislite izvršenje krivičnih dela Rodoskrvnuće, Obljebu nad detetom, Silovanje, Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog deteta, Trgovinu ljudima i slično koja su izvršena prema članu porodice, a da pritom nije ostvarena radnja izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici iz čl. 194 KZ-a. Ovakva odredba, pre svega, ukazuje na nameru zakonodavca da oteža procesnu poziciju učiniocima ovih krivičnih dela prema članovima porodice, jer će pored toga što prolaze kroz krivični postupak regulisan odredbama Zakonika o krivičnom postupku, biti predmet obrade svih onih procesnih pretpostavki propisanih Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici. Dakle, suština je isključivo u pojačavanju penalne konotacije prema učiniocu krivičnog dela, a ne sprečavanje nasilja u porodici i njegovo suzbijanje na bazičnom nivou.

Nadalje, u čl. 13 Zakona je u stavu 1. uvedena *obaveza „svakog lica da policiji i javnom tužiocu mora prijaviti bez odlaganja nasilje u porodici ili neposrednu opasnost od njega“*. U tom članu zakonodavac u prvi plan stavlja svršenu radnju potencijalno izvršenog krivičnog dela, a u kaznenim odredbama ne propisuje bilo kakvu odgovornost lica za neprijavlivanje nasilja u porodici što ukazuje na provizornost ovakve odredbe, te provizornost proklamacije opisane u čl. 1 Zakona. Težini pomenute provizornosti značajno doprinosi i skoro pa identično ponavljanje ovako ustanovljene dužnosti svakog lica u čl. 22 Zakona, sa izostankom bilo kakve posledice za nepostupanje u skladu sa tom odredbom.

U praksi u najvećem broju slučajeva, Javni tužilac koji sudiji za prethodni postupak u skladu sa ovim Zakonom stavlja predlog za produženje hitne mere izrečene od strane policije, istovremeno predmet prevodi u „KT“ Upisnik, koji po definiciji Pravilnika o upravi u Javnim tužilaštvima predstavlja „Upisnik za punoletne učinioce krivičnih dela“, što u velikoj meri definiše provenijenciju ovog zakona kao normativnog instrumenta za postupanje Javnog tužilaštva i drugih organa u ovoj podfazi krivičnog postupka. Ovim zakonom se, kroz hitne mere koje propisuje, obuhvata veliki broj onih situacija u kojima se učiniocu zbog okolnosti događaja ne mora ili ne može odrediti pritvor, a opet postiže se efekat njegovog fizičkog udaljenja od žrtve i prekida komunikacije, a sam postupak je skopčan sa mnogo manje papirologije i formalnosti od postupka određivanja pritvora i ne predstavlja u velikoj meri poigravanje sa njegovim osnovnim ljudskim pravima. Zakonodavac nije imao lošu

nameru prilikom donošenja ovog zakona, samo se nameće utisak da je sistemski pristup rešavanju problema nasilja u porodici u potpunosti pogrešan.

Da se ne bi stekao pogrešan utisak, obavezu postojanja ovakvog zakona ne treba dovoditi u pitanje, međutim, potrebno je stvari nazvati pravim imenom, pa tako i ovaj zakon, kao što sam već naveo, samo deklarativno predstavlja normativni okvir kojim se institucije sistema zalažu za sprečavanje nasilja u porodici, dok je njegova prava svrha tabanje terena impliciranim državnim organima kako bi bolje i efikasnije procesuirali učinioce krivičnih dela nasilja u porodici.

Kako bih ovo izlaganje priveo kraju, želim da istaknem da nipošto ne treba uzimati za uzaludan pravac kojim se institucije sistema obračunavaju sa ovom negativnom društvenom pojavom, međutim, imajući u vidu o kakvoj društvenoj pojavi govorimo, mišljenja sam da je „obračun“ pogrešan metod suočavanja sa istom. Velika energija i naponi se ulažu kako bi se došlo do smanjenja nasilja u porodici i kao društvenog problema i kao krivičnog dela, ali se to možda čini kroz pogrešan pristup. Sistem želi da pooštrenom kaznenom politikom i rigoroznim procesnim merama proizvede efekat generalne prevencije u odnosu na sve buduće učinioce ovog krivičnog dela, ali takvo nešto je nemoguće jer ne govorimo o nasilju na sportskim događajima ili imovinskim krivičnim delima, već govorimo o društvenoj pojavi koja je jako ukorenjena u svest i sistem vrednosti velikog procenta populacije u Srbiji, pojavi koja je u civilizacijskom rasponu sazrevanja društva veći deo vremena bila društveno prihvatljiva i koja je merena tradicionalnom subordinacijom polova, pa kao takva ne predstavlja stanje čiji su porivi površni i lako otklonjivi. Psihički procesi koji dovode do izvršenja ovog krivičnog dela ne mogu se okarakterisati samo pukim određenjem oblika vinosti učinioca prema delu, već je u pitanju jedan model psihičkog pristupa čoveka rešavanju svakodnevnih egzistencijalnih i drugih životnih problema duboko potkrepljen ustanovljenim sistemom vaspitanja i moralnih vrednosti.

Stoga, možemo konstatovati da danas nema više nasilja nego što ga je bilo u ranijim periodima, ali da se danas o tome mnogo više priča posebno jer živimo u vremenu velikih tehničkih mogućnosti i protoka informacija i to jeste velika i dobra polazna osnova za suočavanje sa ovim problemom, ali ne i dovoljna, jer je potrebno da kao društvo promenimo svest u svim segmentima društvenog funkcionisanja i da se o ovim pitanjima preduzimaju mere na svim nivoima, počev od uspostavljanja pravih sistema vrednosti u vaspitavanju, dakle od predškolskih ustanova, školskog sistema i zdravstvenog sistema, pa na kraju do pravosudnog sistema koji treba da deluje kao poslednji korektiv svega, jer baš pravosudni sistem i njegova preopterećenost ovim problemom je i najbolji pokazatelj da se kao društvo na svim nivoima nismo suočili sa ovom najgorom društvenom pojavom.

POSTUPAK SPORAZUMEVANJA O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

Siniša Moravac

Student doktorskih studija

Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Uvodna razmatranja

Osnovna tendencija koja karakteriše normiranje pravnih postupaka je njihovo prilagođavanje zahtevima okolnosti grupe srodnih konkretnih slučajeva. To je sasvim razumljivo i neophodno, a naročito ukoliko se ima u vidu činjenica da je svaki raskorak između faktičkog stanja stvari i njegovog pravnog uvažavanja i izražavanja uzrok nepravdičnosti, a veoma često je i posledica "robovanja" formalnostima. U tom smislu ni krivični postupak ne može biti, niti je izuzetak. Drugim rečima rečeno, da bi se udovoljilo neminovnim okolnostima konkretnih slučajeva, a da bi se izbeglo nepotrebno i neminovno opterećujuće udovoljavanje nepotrebnim formalnostima, normirani su pojednostavljeni krivični postupci² koje karakteriše strukturna uprošćenost. Ovi postupci moraju da udovolje osnovnim zahtevima najviših društvenih i pravnih vrednosti, a koji se ogledaju u zahtevima univerzalne pravde i pravičnosti, a što dalje znači i *krivičnoprocesnoj* pravdi i pravičnosti. Tek ukoliko su pojednostavljeni postupci, kvalitativno posmatrano, pravno normirani na taj način, osnovano ih je moguće smatrati legitimnim.

Osim do sada navedenog, kao o neminovnosti moramo govoriti i o stalno prisutnoj težnji ka što većoj efikasnosti krivičnog postupka. Tačnije, efikasnost krivičnog pravosuđa je zahtev

koji se ogleda u težnji ka maksimalnim rezultatima uz minimalna ulaganja, a što čini sadržinu načela procesne ekonomije.

Osnovni uzrok ovakvim tendencijama, koje imaju i svoje sasvim konkretne normativne izražaje, sasvim je jasan. Naime, najprostije govoreći, pravosuđe je veoma skupa "zabava", a ukoliko se u vidu ima broj krivičnih predmeta koji bez izuzetka zahtevaju angažovanje države i njenih kapaciteta, opisane tendencije značajno i nesporno dobijaju na težini.

Sporazum o priznanju krivičnog dela je jedan od pojednostavljenih krivičnih postupaka koji je konstruisan sa namerom zakonodavca da udovolji opisanim tendencijama i zahtevima. Da li je to *de facto* tako, sagledaćemo u narednim redovima.

Zbog svega navedenog, neophodna i opravdana je analiza pojedinih odredbi Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije od 2011. godine.³ Konkretnije, u ovom radu, usmerićemo se isključivo na analizu odredbi ZKP koje se odnose na postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela. Nakon toga sagledaćemo ukratko i pojedine kriterijume legitimnosti instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela. Ipak, treba imati u vidu da je po sredi dosta složen fenomen, koji ovom prilikom ne možemo sveobuhvatno analizirati. Iz tog razloga,

¹ E-mail: moravacsiniša1994@gmail.com

² U teoriji je moguće naći više naziva za ovakve postupke. Tako ih neki autori nazivaju posebnim postupcima, pojedini uprošćenim procesnim formama, pojedini posebnim krivičnim postupcima, a pojedini uprošćenim krivičnoprocesnim formama.

³ *Zakonik o krivičnom postupku*, "Službeni glasnik RS" br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014 - dalje: ZKP.

obrađićemo samo pojedina relevantna pitanja, a i to ćemo učiniti u obimu koji je uobičajen za rad ove vrste.

1. Pojedini aspekti postupka sporazumevanja o priznanju krivičnog dela u kontekstu odredbi ZKP

Postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela regulisan je čl. 313-326. ZKP. Navedenim članovima se reguliše zaključivanje sporazuma o priznanju krivičnog dela, precizira se sadržina sporazuma, određuje postupanje suda u pogledu sporazuma o priznanju krivičnog dela i žalba protiv odluke suda o sporazumu.

U daljem tekstu pažnju ćemo posvetiti samo pojedinim od navedenih pitanja.

1.1. ZAKLJUČENJE SPORAZUMA O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

Član 313. stav 1. ZKP precizira da sporazum o priznanju krivičnog dela mogu zaključiti javni tužilac i okrivljeni od donošenja naredbe o sprovođenju istrage pa do završetka glavnog pretresa.

Škulić ukazuje da bi se u slučaju doslovne interpretacije zakonskog teksta - s obzirom da se u ZKP kao momenat od kojeg otpočinje mogućnost zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela navodi donošenje naredbe o sprovođenju istrage - moglo zaključiti da takav sporazum uopšte nije moguć u skraćenom postupku, jer u tom postupku uopšte i nema istrage, dok bi to značilo i da sporazum nije moguć ni kada se u opštem krivičnom postupku podnosi neposredna optužnica, a kada izostaje istraga. Ovakvo tumačenje bi bilo legitimno kada je reč o "jeziku" zakonodavca, ali to nije bila intencija zakonodavca. Iz tog razloga bi *ratio legis*-u sporazumu o priznanju krivičnog dela ipak više odgovaralo jedno šire tumačenje, prema kojem bi zaključenje sporazuma bilo moguće uvek, što znači i u skraćenom postupku (tim pre što su predmet tog postupka načelno lakša krivična dela nego ona u pogledu kojih se vodi opšti postupak), kao i u opštem krivičnom postupku, kada optuženju nije prethodilo i vođenje istrage, to jest onda kada je optužnica podneta neposredno.⁴

Suštinski isto mišljenje nalazimo i kod Nikolića koji, govoreći o pokretanju i mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela s obzirom na fazu postupka, konstatuje da se postavlja pitanje kada se, s obzirom na fazu krivičnog postupka, može pristupiti pregovaranju o zaključenju sporazuma. Smatra se da početak pregovora za krivična dela za koja se vodi istraga treba vezivati za rešenje o sprovođenju istrage, a za krivična dela koja se procesuiraju po skraćenom postupku najranije od završetka sprovedenih istražnih radnji ili od podnetog optužnog predmeta. Tek kada je tužilac u rešenju ili optužnom predlogu opredelio činjenični opis krivičnog dela i njegovu pravnu kvalifikaciju, moguće je pristupiti pregovorima o zaključenju sporazuma.⁵

Sa shvatanjima Škulića i Nikolića smo u potpunosti saglasni! Naime, ukoliko je moguće sporazum zaključiti u opštem krivičnom postupku, nema nikakvog razloga da to ne bude moguće i u skraćenom postupku i u opštem postupku kada je optužnica podneta neposredno. Takođe, pristupiti pregovorima moguće je tek nakon što se opredeli činjenični opis krivičnog dela i njegova pravna kvalifikacija. To je sasvim razumljivo i logično jer je, da bi se pregovaralo, neophodno znati i o čemu će se pregovarati.

Smatramo da inicijativa za pregovaranje o sporazumevanju potiče od subjekata koji su u konkretnom postupku procesne stranke, ali i od branioca okrivljenog. Tačnije, okrivljeni i njegov branilac mogu javnom tužiocu da *predlože* zaključenje sporazuma, i obrnuto, javni tužilac može okrivljenom i njegovom braniocu da *predloži* zaključenje sporazuma. Izvesnu potvrdu za rečeno nalazimo u članu 282a ZKP/2001 koji precizira da javni tužilac može predložiti okrivljenom i njegovom braniocu zaključenje sporazuma o priznanju krivice, odnosno okrivljeni i njegov branilac mogu javnom tužiocu predložiti zaključenje takvog sporazuma.

Odredba člana 313. stav 1. ZKP propisuje koji subjekti mogu sporazum zaključiti i kada to mogu da učine. Međutim, u odredbi nema ni traga o tome u pogledu kojih krivičnih dela je moguće zaključiti sporazum. Ovakvo stanje je problematično i dosta kritikovano. Zakonik o krivičnom postupku od 2001. godine⁶ je članom 282a mogućnost zaključenja sporazuma ograničio isključivo na krivična dela za koja je propisana *kazna zatvora do 12 godina*. S obzirom da ograničenja ovakve vrste prema ZKP očito nema, jasno

⁴ Škulić, M., Bugarski, T.: Krivično procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2015, str. 402.

⁵ Nikolić, D.: *Sporazumi o priznavanju krivičnog dela kao reprezentativna forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013, str. 133-134.

⁶ *Zakonik o krivičnom postupku*, Službeni list SRJ, br. 70/2001 i Službeni glasnik RS, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 46/2006 - dr. zakon, 49/2007, 20/2009 i 72/2009 - dalje: ZKP/2001.

je da se sporazum može zaključiti u pogledu svih krivičnih dela, pa i onih najtežih. Smatramo da ovo u ozbiljnoj meri potkopava temelje legitimnosti ovog postupka. To stoga što je za teža krivična dela, po pravilu, neophodan veći stepen angažovanja u cilju utvrđivanja odlučnih činjenica, a sve to zahteva postupak koji je u strukturnom smislu

odgovarajući. Postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela, kao pojednostavljena forma regulisana na način na koji je ZKP reguliše, ne može navedenoj neophodnosti da udovolji.

Prema članu 313. stav 2. ZKP prilikom zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela okrivljeni mora imati branioca.

Ratio legis ove odredbe je sasvim jasan, a on se ogleda u neophodnosti zaštite prava i interesa okrivljenog. Iz tog razloga okrivljeni mora imati branioca. Posredi je, dakle, jedan od slučajeva u kojima ZKP propisuje obaveznu odbranu.

1.2. SADRŽAJ SPORAZUMA O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

ZKP u članu 314. određuje sadržaj sporazuma. Elementi sadržaja sporazuma mogu biti obavezni i fakultativni.

Obavezni elementi sporazuma o priznanju krivičnog dela su:

- 1) opis krivičnog dela koje je predmet optužbe;
- 2) priznanje okrivljenog da je učinio krivično delo koje je predmet optužbe;
- 3) sporazum o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije;
- 4) sporazum o troškovima krivičnog postupka, o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i o imovinskopravnom zahtevu ukoliko je podnet;
- 5) izjavu o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke kojom je sud u potpunosti prihvatio sporazum, osim u slučaju iz člana 319. stav 3. ovog zakonika;
- 6) potpis stranaka i branioca.

Polazeći od same suštine sporazuma o priznanju krivičnog dela i rezultatima koji se njime žele postići sasvim je jasno zašto su navedeni elementi obavezni. Iz tog razloga na ovom mestu se nećemo upuštati u njihovo detaljno objašnjavanje. Umesto toga, ukazaćemo na nekoliko naročito bitnih i spornih pitanja.

Pre svega, kao jedan od obaveznih elemenata ZKP propisuje sporazum o *rasponu kazne*. U okviru dogovorenog raspona sud treba da odredi meru kazne koja će se okrivljenom izreći. Pitanje je međutim, na osnovu čega će se sud opredeliti za konkretnu meru kazne, kada dokazi nisu izvođeni, a samim tim nisu utvrđene okolnosti od značaja

za konkretizovanje mere kazne (otežavajuće i olakšavajuće okolnosti). Drugim rečima, sud s obzirom na izostanak izvođenja dokaza, ne može da stvori adekvatni materijalni (činjenični) supstrat na kome bi zasnovao svoju odluku u pogledu opredeljivanja mere kazne u okviru raspona koji je dogovoren u sporazumu o priznanju krivičnog dela.⁷ Škulić ukazuje da se na ovaj način unosi i jedan element nesigurnosti, jer okrivljeni, iako je priznao krivično delo, ipak ne zna "šta ga konačno čeka". Smatra da je greška što ZKP omogućava sporazumevanje samo o *rasponu* kazne.⁸

Nadalje, smatramo da imovinskopравни zahtev ne bi morao biti obavezni element sporazuma. Takođe, zakonska odredba govori da je obavezni element sporazum o imovinskopravnom zahtevu *ukoliko je on podnet*. Takvo naglašavanje je suštinski nepotrebno jer je krajnje logično da se o imovinskopravnom zahtevu može sporazumevati isključivo ukoliko je on i podnet. Možda je namera zakonodavca bila da ovakvim naglašavanjem očiglednog ukaže da i u ovom slučaju lice ovlašćeno na podnošenje imovinskopavnog zahteva može sasvim slobodno odlučivati da li će imovinskopравни zahtev podneti. Međutim, smatramo da je i to nepotrebno. To stoga što ZKP u odredbama kojima reguliše imovinskopравни zahtev podnošenje imovinskopavnog zahteva određuje kao *moгуćnost* u pogledu koje, u smislu naših izlaganja, nisu ustanovljeni izuzeci.

Konačno, kada je reč o obaveznim elementima sporazuma, pažnje je vredna i izjava o odricanju stranaka i branioca od prava na žalbu protiv odluke kojom je sud u potpunosti prihvatio sporazum, osim u slučaju iz člana 319. stav 3. ovog zakonika. Pravo na žalbu je jedno od najvažnijih prava okrivljenog. Kada je u pitanju sporazum o priznanju krivičnog dela stranke i branilac se odriču prava na žalbu protiv odluke suda kojom je on u potpunosti prihvatio sporazum. Ovo je sasvim razumljivo. Naime, odricanje od prava na žalbu u ovakvim situacijama neće dovesti do štete po okrivljenog, niti će na bilo koji način pogoršati njegovu aktuelnu procesnu situaciju. S druge strane, žaliti se protiv nečega što je prihvaćeno, a u pogledu čega je prethodno postignuta saglasnost, besmisleno je.

Ipak, zakonodavac je ovde obazriv, te odricanje od prava na žalbu nije bez izuzetka. Žalba je dozvoljena u slučajevima iz člana 319. stav 3. ZKP. Taj član precizira da se žalba može izjaviti ako postoje razlozi iz člana 338. stav 1. ZKP ili ako se presuda ne odnosi na predmet sporazuma.

Član 338. stav 1. ZKP precizira da će, ispitujući optužnicu, veće odlučiti rešenjem da nema mesta optužbi i da se krivični postupak obustavlja ako ustanovi da: 1) delo koje je

⁷ Tako i Brkić, S.: *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2013, str. 252.

⁸ Škulić, M.: *Organizovani kriminalitet - pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, (1), Službeni glasnik, Beograd, 2015, str. 404.

predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; 2) je krivično gonjenje zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; 3) nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe.

Žalbu je moguće izjaviti i ukoliko se presuda *ne odnosi* na predmet sporazuma. Presuda na osnovu sporazuma mora u potpunosti da odgovara zaključenom sporazumu u pogledu vrste i mere kazne ili druge krivične sankcije, kvalifikacije krivičnog dela, visine troškova itd. Sud nakon što prihvati sporazum nije ovlašćen da ga menja, već je njime vezan i dužan je da ga u celosti "pretoči" u presudu. Intervencije i modifikacije od strane suda koje bi dovele do sadržinskog raskoraka između prihvaćenog sporazuma i presude donete na osnovu njega nisu dozvoljene. Sve nepravilnosti i manjkavosti sud je trebalo da odluči u postupku odlučivanja o sporazumu te da, u zavisnosti od njihovog karaktera, odluči na adekvatan način. Upravo je to *ratio legis* postupka odlučivanja suda o zaključenom sporazumu!

Fakultativni elementi sporazuma o priznanju krivičnog dela su:

- 1) izjava javnog tužioca o odustajanju od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom o priznanju krivičnog dela;
- 2) izjavu okrivljenog o prihvatanju obaveze iz člana 283. stav 1. ZKP, pod uslovom da priroda obaveze omogućava da se započne sa njenim izvršenjem pre podnošenja sporazuma sudu;
- 3) sporazum u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela koja će biti oduzeta od okrivljenog.

Treba uočiti da za odluku javnog tužioca o odustanku od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom o priznanju krivičnog dela, nisu određeni nikakvi kriterijumi, već je odluka prepuštena njegovoj slobodnoj oceni!

1.3. ODLUČIVANJE SUDA O SPORAZUMU O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

Sporazum o priznanju krivičnog dela koji zaključuje javni tužilac i okrivljeni podleže određenoj kontroli suda.

Prema članu 315. ZKP o sporazumu o priznanju krivičnog dela odlučuje sudija za prethodni postupak, a ako je sporazum podnet sudu nakon potvrđivanja optužnice - predsednik veća. Odluka o sporazumu o priznanju krivičnog dela donosi se na ročištu na koje se pozivaju javni tužilac, okrivljeni i njegov branilac. Ročište se drži bez prisustva javnosti.

Zaključeni sporazum sud može da: 1) odbaci, 2) prihvati ili 3) odbije.

Sud će *rešenjem* sporazum *odbaciti* ukoliko (član 316 ZKP):

- 1) sporazum ne sadrži sve obavezne elemente;
- 2) na ročište nije došao okrivljeni koji je uredno pozvan, a koji nije opravdao svoj izostanak.

Prema članu 317. ZKP sud će *presudom prihvatiti* sporazum o priznanju krivičnog dela i oglasiti okrivljenog krivim ako utvrdi:

- 1) da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo, odnosno krivična dela koja su predmet optužbe,
- 2) da je okrivljeni svestan svih posledica zaključenog sporazuma, a posebno da se odriče prava na suđenje i da prihvata ograničenje prava na ulaganje žalbe protiv odluke suda donesene na osnovu sporazuma,
- 3) da postoje i drugi dokazi koji nisu u suprotnosti sa priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo,
- 4) da je kazna ili druga krivična sankcija, odnosno druga mera u pogledu koje su javni tužilac i okrivljeni zaključili sporazum predložena u skladu sa krivičnim ili drugim zakonom.

Naravna je stvar da je presuda kojom sud prihvata sporazum o priznanju krivičnog dela osuđujuća!

U ovom radu ćemo se zadržati samo na analizi tačke 3, to jest na neophodnosti postojanja i drugih dokaza koji *nisu u suprotnosti* sa priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo kao uslov za prihvatanje sporazuma. To ćemo učiniti u daljem tekstu rada.

Prema članu 318. ZKP sud će *rešenjem odbiti* sporazum o priznanju krivičnog dela ako utvrdi:

- 1) da postoje razlozi iz člana 338. stav 1. ZKP,
- 2) da nije ispunjen jedan ili više uslova koji su neophodni za prihvatanje sporazuma.

Pomenuti član 338. stav 1. ZKP propisuje da će se postupak obustaviti ako se utvrdi da: 1) delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, a nema uslova za primenu mere bezbednosti; 2) je krivično gonjenje zastarelo, ili da je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem, ili da postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje; 3) nema dovoljno dokaza za opravdanu sumnju da je okrivljeni učinio delo koje je predmet optužbe.

2. Problemi legitimnosti postupka sporazumevanja o priznanju krivičnog dela

Legitimnost normativne stvarnosti neophodno je sagledavati s aspekta aktuelne društvene stvarnosti. Drugim rečima, legitimnost pojedinih pravnih postupaka, pravnih instituta i drugo, neophodno je sagledavati kroz prizmu kulturnih, ekonomskih, socijalnih, materijalnih i svih preostalih aspekata koji su neminovno i tesno vezani za konkretno društvo i determinišu njegovo funkcionisanje. Takođe, neophodno je imati u vidu da je ocenu legitimnosti aktuelnog normativnog stanja moguće donositi samo na osnovu aršina aktuelnog vremenskog perioda određenog društva. Postupak u kome bismo "selili" ideje i koncepte određenog vremenskog perioda kroz istoriju i određenog društva, te na osnovu aršina jednog vremena i društva davali ocenu legitimnosti ideja i koncepata nekog drugog vremenskog perioda i društva, isključivo je besmislen.⁹

Kao značajnu činjenicu koju takođe treba imati u vidu navodimo i nespornu konvergenciju velikih pravnih sistema. Iz tog razloga Škulić navodi da se savremeno krivičnoprocesno pravo karakteriše sve izrazitijom konvergencijom elemenata iz dva velika svetska krivičnoprocesna sistema, što je posledica kako globalističkih tendencija, tako i svesti o potrebi ugrađivanja u pojedine pravne sisteme onih elemenata koji su potencijalno efikasni i korisni, nezavisno od toga da li potiču iz jednog ili drugog velikog krivičnoprocesnog sistema. Tako mnogi kontinentalno-evropski krivični postupci sadrže i neke elemente adverzijalnih postupaka. Najtipičniji je institut okončanja postupka na osnovu sporazuma tužioca i okrivljenog o priznanju krivice (*plea bargaining*, odnosno *deal*), što je dovelo do tvrdnje o postojanju izvesne zaraze ovim krivičnoprocesnim institutom u evropskim zemljama (*plea bargaining infection*).¹⁰

Đurđić konstatuje da je u poslednje vreme veliki broj evropskih zemalja izvršio reformu svog krivičnog procesnog zakonodavstva s različitim kriminalno političkim ciljevima - da se rasterete sudovi i ubrza postupak, da se krivični postupak učini efikasnijim, da se nacionalna legislativa uskladi sa međunarodnim pravnim standardima i drugo. U traganju za odgovarajućim zakonskim rešenjima,

zakonopisci su sve češće u kontinentalno-evropski, mešoviti model krivičnog postupka unosili elemente optužnog sistema, karakterističnog za angloamerički pravni sistem. Tipičan primer za ovo je sporazum o priznanju krivice (*plea bargaining*).¹¹

U kontekstu analize legitimnosti postupka sporazumevanja o priznanju krivičnog dela, a samim tim i sporazuma o priznanju krivičnog dela, ovom prilikom ćemo ograničiti naše interesovanje na činjenicu neophodnosti postojanja i drugih uslova koji nisu u suprotnosti sa priznanjem okrivljenog, činjenicu da ne postoji ograničenje u pogledu krivičnih dela za koja se sporazum može zaključiti i na odnos sporazuma o priznanju krivičnog dela sa istinom.

2.1. POSTOJANJE DRUGIH DOKAZA KOJI NISU U SUPROTNOSTI SA PRIZNANJEM OKRIVLJENOG DA JE UČINIO KRIVIČNO DELO KAO JEDAN OD USLOVA ZA PRIHVATANJE SPORAZUMA O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

U ovom uslovu neophodnom za prihvatanje zaključenog sporazuma o priznanju krivičnog dela ogleda se bitna i suštinska razlika u odnosu na način na koji je ZKP/2001 regulisao sporazum o priznanju krivice.

Naime, članom 282v stav 8. tačka 4. ZKP/2001 je zahtevano da postoje i drugi dokazi koji *potkrepljuju* priznanje krivice okrivljenog. Ovo se prema ZKP ne zahteva. Prema ZKP sasvim je dovoljno da postoje i drugi dokazi koji *nisu u suprotnosti* sa priznanjem okrivljenog. Iako se razlika ogleda u svega nekoliko reči, a stoga bi mogla možda i da prođe neopaženo od strane nepažljivog čitaoca, ona je suštinska. Moramo napomenuti i da aktuelno normativno rešenje u tom smislu smatramo veoma problematičnim.

Treba imati u vidu da okrivljeni može da prizna da je izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret iz mnogo razloga, a da niti jedan od tih razloga ne bude činjenica da je on stvarno i izvršio krivično delo u pogledu kojeg daje izjavu kojom priznaje njegovo izvršenje. Iz tog razloga je od kardinalnog značaja da priznanje bude potkrepljeno i drugim dokazima.

⁹ Prisetimo se ovde izuzetno zanimljive istorije krivičnog postupka. Naime, u određenom istorijskom periodu verovanje u postojanje veštica bilo je van svake diskusije, te su one veoma energično i surovo bile kažnjavane. Danas je sasvim očigledno da je verovanje u veštice ništa drugo do apsurd. Još veći apsurd bilo bi njihovo pravno sankcionisanje!

¹⁰ Škulić, M.: *Osnovne karakteristike velikih uporednih krivičnoprocesnih modela i njihov uticaj na reformu krivičnog postupka Srbije*, (2), Pravna riječ, br. 33/2012, str. 470.

¹¹ Đurđić, V.: *Izgradnja novog modela krivičnog postupka Srbije na redefinisanim načelima krivičnog postupka*, Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt), Zlatibor-Beograd, 2012, str. 73.

Kvalitativni odnos datog priznanja okrivljenog i, s jedne strane, dokaza koji sa njim nisu u suprotnosti i, s druge strane, koji ga potkrepljuju, suštinski je veoma različit.

Dato priznanje okrivljenog i dokaze koji *nisu u suprotnosti* sa tim priznanjem, karakteriše veza koja se ogleda isključivo u činjenici njihove istovremene egzistencije. To praktično znači da, s jedne strane, imamo priznanje okrivljenog a, s druge strane, dokaze koji sa takvim priznanjem nisu u suprotnosti. I tu je kraj, u tome se ogleda čitava sadržina i priroda njihovog međusobnog odnosa! Priznanje nije u suprotnosti sa dokazima, niti su dokazi u suprotnosti sa priznanjem okrivljenog. Drugim rečima, ne isključuju i ne dovode u pitanje jedno drugo. Između njih postoji isključivo odnos koji se ogleda u mogućnosti istovremene egzistencije koja ne stvara nikakva sporna pitanja.

S druge strane, priroda i kvalitet odnosa priznanja i drugih dokaza koji ga *potkrepljuju*, na jednom je znatno višem nivou. Neminovno i u ovom slučaju postoji istovremena egzistencija priznanja i pomenutih dokaza, međutim njihovom odnosu tu nije kraj. To je samo osnovna pretpostavka za dalje razvijanje njihovog međusobnog odnosa. Njihov odnos mora biti uzdignut na jedan, kvalitativno posmatrano, značajno viši nivo. Taj nivo nije lako dostići, i sasvim je jasno da taj nivo ne mogu dostići svi dokazi. Tu sposobnost imaju samo oni "specijalniji" dokazi koji su u tesnijoj vezi sa priznanjem, te sadržinski posmatrano čine izvesno jedinstvo. Naime, ti dokazi potkrepljuju priznanje u pogledu određene objektivne stvarnosti (krivičnog dela), a što znači da su u međusobnoj korelaciji. Međutim, takvi dokazi su istovremeno i u određenoj korelaciji sa datom objektivnom stvarnošću u pogledu koje je priznanje dato. Ono što je od kardinalnog značaja u ovom momentu je to da je kvalitet pomenutih korelacija identičan. Drugim rečima govoreći, s jedne strane, priznanje okrivljenog se odnosi na određeni kvalitet objektivne stvarnosti dok, s druge strane, dokazi koji priznanje potkrepljuju su u saglasnosti sa datim priznanjem, ali sve to je moguće zahvaljujući identičnom odnosu tih dokaza s objektivnom stvarnošću u pogledu koje je priznanje dato. To praktično znači da dokazi moraju "znati" kakva je to objektivna stvarnost, da bi mogli da potkrepe priznanje okrivljenog u pogledu te iste(!) objektivne stvarnosti! Dakle, zbog navedenog, a da bi mogli da potkrepe priznanje okrivljenog, od ovakvih dokaza se, u navedenom smislu, očekuje znatno veći stepen dokaznog potencijala. Upravo to ih razlikuje od dokaza za koje se samo može reći da nisu u suprotnosti sa datim priznanjem okrivljenog. Odnos priznanja okrivljenog i dokaza koji ga potkrepljuju kvalitativno je potpuniji u poređenju sa odnosom priznanja okrivljenog i dokaza koji sa tim priznanjem nisu u suprotnosti.

Zbog svega navedenog očigledno je da ZKP u značajnoj meri liberalizuje prirodu i kvalitet dokaza koji moraju biti u izvesnom odnosu sa priznanjem okrivljenog. Zahtevati da

postoje samo dokazi koji nisu u suprotnosti sa priznanjem okrivljenog, umesto postojanja dokaza koji dato priznanje okrivljenog potkrepljuju, predstavlja značajno širenje polja mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela. Takvo širenje polja mogućnosti za zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela (odnosno pomenutu fleksibilizaciju potrebnih dokaza) ne smatramo i legitimnim!

U donekle sličnom kontekstu, a u svakom slučaju u vezi priznanja okrivljenog, konstatuje se da takozvano prazno priznanje ("golo" priznanje), koje nije potkrepljeno drugim dokazima, ne može biti dovoljno. Po logici stvari, ukoliko je istinitost priznanja nesumnjiva, a priznanje potpuno, jasno i neprotivrečno, iz takvog priznanja, svakako će prosteći i drugi dokazi koji ga potkrepljuju, ili će sud na osnovu takvog priznanja steći adekvatnu osnovu za izvođenje drugih dokaza koji takvo priznanje potkrepljuju.¹² Ova tvrdnja sasvim je tačna. Istinito priznanje će, smatramo gotovo bez izuzetka, sudu ukazati na dokaze koji bi mogli priznanje da potkrepe. Tada se bez većih poteškoća može steći pomenuti odgovarajući osnov za izvođenje tih dokaza. To ne bi u većoj meri, a svakako ne u presudnoj meri, uticalo na osnovne razloge iz kojih se pojednostavljeni postupci i formiraju. To stoga što, s jedne strane, sud je za potencijalne dokaze lako saznao (na osnovu priznanja okrivljenog) a, s druge strane, izvođenje tih dokaza ne bi trebalo da bude vezano sa značajnijim poteškoćama. Izvođenjem tih dokaza, tačnije od tog procesnog momenta, priznanje postaje i potkrepljeno drugim dokazima.

Naše izlaganje o odnosu priznanja i dokaza koji ga potkrepljuju i dokaza koji nisu sa njim u suprotnosti ilustrovaćemo jednostavnim primerom. Na primer, okrivljeni može da prizna da je izvršio krivično delo za koje se tereti. U tom slučaju, sama činjenica, na primer, prisustva okrivljenog na mestu izvršenja krivičnog dela može biti dokazana određenim dokazima, poput snimka nadzornih kamera, iskaza svedoka, tragova obuće, tragova papilarnih linija i slično. Međutim, navedeni dokazi nedvosmisleno dokazuju samo(!) prisustvo okrivljenog na mestu izvršenja krivičnog dela, očigledno *nisu u suprotnosti* sa priznanjem okrivljenog, ali ga svakako *ne potkrepljuju*. To stoga što oni samo dokazuju prisustvo okrivljenog na mestu izvršenja krivičnog dela, a to ne znači da je baš okrivljeni izvršio predmetno krivično delo. Da bi dokazi *potkrepili* priznanje okrivljenog, neophodno je da dokažu (i) činjenicu izvršenja krivičnog dela!

2.2. KRIVIČNA DELA U POGLEDU KOJIH JE MOGUĆE ZAKLJUČITI SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

Član 282a ZKP/2001 je precizirao da kada se krivični postupak vodi za jedno krivično delo ili krivična dela u sticaju za koja je propisana kazna zatvora do 12 godina, javni tužilac može predložiti okrivljenom i njegovom braniocu zaključenje sporazuma

o priznanju krivice, odnosno okrivljeni i njegov branilac mogu javnom tužiocu predložiti zaključenje takvog sporazuma.

U ZKP ovakvu odredbu, niti odredbu koja na bilo koji način precizira i ograničava krug krivičnih dela u pogledu kojih je moguće zaključiti sporazum o priznanju krivičnog dela, nije moguće naći. ZKP *ne propisuje* bilo kakva ograničenja u tom smislu! To dalje znači da je moguće zaključiti sporazum u pogledu svih krivičnih dela. To, pak, vodi zaključku da je moguće zaključiti sporazum u pogledu i onih najtežih krivičnih dela. Koliko god nam to zvučalo zaprepasavajuće, suštinski je apsolutno tačno.

Ovakvo zakonodavno rešenje s pravom je kritikovano. Tako, na primer, Bejatović ukazuje da, iole ozbiljnija analiza radovala posvećenih sporazumu, pokazuje da je sasvim opravdano preovlađujuće mišljenje da sporazum o priznanju krivičnog dela treba da bude vid pojednostavljenog postupanja, koji svoju primenu treba da nađe pre svega kod krivičnih dela koja pripadaju grupi takozvanog lakšeg ili srednjeg kriminaliteta. Uostalom, to je slučaj i sa drugim formama pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima. Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima treba da počivaju na načelu srazmernosti između procesne forme i predmeta suđenja, i to na taj način da u toj diferencijaciji osnovna prava procesnih subjekata predstavljaju graničnu liniju ispod koje se ne sme ići na uprošćavanje procesne forme. S obzirom na ovo, čini se da nije u skladu sa prirodom sporazuma dozvoljavanje mogućnosti njegove primene i za najteža krivična dela. Uz ovo, ovakvim rešenjem, sasvim nepotrebno se stvara mogućnost sumnje u njegovu eventualnu zloupotrebu, o čemu takođe treba voditi računa u njegovom normiranju.¹³

Ovakve konstatacije su potpuno primerene. Otvaranje mogućnosti zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela u pogledu svih, a što znači i u pogledu najtežih, krivičnih dela, nije legitimno. Pre svega takva krivična dela zahtevaju jednu procesnu formu koja na adekvatan način može udovoljiti zahtevima njihovog krivičnog gonjenja. To zahteva znatno viši stepen angažovanosti suda i javnog tužioca. Takvim zahtevima postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela, sasvim je izvesno, ne može da udovolji. Uvereni smo da je i na ovom mestu sasvim primerno ukazati na opažanje prema kojem je jedna od značajnijih novina procesa reforme krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, ne samo ozakonjenje, već i stalno širenje polja primene pojednostavljenih formi postupanja u krivičnim stvarima. Ključni razlog ovakvog postupanja srpskog zakonodavca je identičan razlogu zbog kojeg se ovakve intervencije vrše i u krivičnom procesnom zakonodavstvu najvećeg broja

zemalja kontinentalnog pravnog sistema. Taj razlog je stvaranje normativnog osnova za povećanje *efikasnosti* krivičnog postupka. Naime, polazeći od činjenice neefikasnosti krivičnog postupka, što je slučaj u poslednjih nekoliko decenija, vrše se ne male intervencije u krivičnom procesnom zakonodavstvu uopšte, ali i po pitanju pojednostavljenih formi postupanja. Njihov zajednički imenitelj je stvaranje normativne osnove za što efikasniji krivični postupak putem normiranja pojednostavljenih formi postupanja u slučajevima kada to konkretna krivična stvar opravdava, s obzirom na *težinu krivičnog dela*, obim dokaznog materijala i držanje lica kome se to krivično delo stavlja na teret.¹⁴

Međutim, ipak nam se čini da zakonodavac u slučaju sporazuma o priznanju krivičnog dela nije na adekvatan način "odmerio" težinu krivičnog dela u pogledu kojih se taj sporazum može zaključiti. Na aktuelni način ZKP je neminovno dao primat efikasnosti postupka, a sve to ide nauštrb drugih zahteva poput neophodnosti srazmere krivičnog dela i procesne forme, zahteva pravičnosti, istine i pravde u krivičnom postupku. Takođe, sve navedeno, neminovno i u kritičnoj meri, dovodi u pitanje legitimnost ove pojednostavljene forme! Čini nam se da je (i) u ovom slučaju zakonodavac (u najmanju ruku) zanemario misao Monteskeja prema kojoj "... zakonodavca mora da vodi duh umerenosti..."¹⁵

Kako je postupak sporazumevanja jedan pojednostavljeni postupak, a kako prema aktuelnom zakonskom stanju stvari nema ograničenja u pogledu propisane kazne za krivična dela u odnosu na koja bi se sporazum zaključio, mogao bi se steći utisak da to znači i svojevrsnu relativizaciju težine krivičnih dela, a tu pre svega mislimo na ona teška krivična dela. U određenom smislu, to je donekle i logično jer, ako je u određenom periodu zaključenje sporazuma bilo ograničeno samo na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do 12 godina, ukidanje pomenute granice, a uz nepromenjenu svest i činjenicu da je postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela i dalje pojednostavljena procesna forma, uzrok koji je doveo do ukidanja granice bi se mogao videti u "promeni" težine krivičnih dela, a sve to u smislu njene relativizacije prema kojoj bi teška

krivična dela postala donekle "lakša". Smatramo da nema nikakve potrebe da se posebno iscrpljujemo u objašnjavanju zbog čega je takvo razmišljanje *isključivo pogrešno*. Uzrok ukidanja granice u pogledu propisane zatvorske kazne nipošto ne treba

¹² Škulić, M.: *Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka*, (3), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013, str. 82.

¹³ Bejatović, S.: *Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013, str. 21-22.

¹⁴ Bejatović, S.: *Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP Republike Srbije*, Pravna riječ, br. 33/2012, str. 425-426.

¹⁵ Monteskeje, Š.: *O duhu zakona*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2011, str. 461.

tražiti, niti ga je moguće naći, u "promeni" težine krivičnih dela. Uzrok tome je isključivo težnja zakonodavca ka maksimalno mogućoj efikasnosti krivičnog postupka. Kako je zakonodavac u ovom kontekstu otišao preko mere koju možemo prihvatiti, ovakvo stanje smatramo apsolutno nelegitimnim!

2.3. ODNOS POSTUPKA SPORAZUMEVANJA O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA I ISTINE (UZ OSVRT NA ANGAŽOVANJE SUDA U POSTUPKU)

Za uprošćene procesne forme karakteristično je da se od redovnog krivičnog postupka razlikuju po strukturi, koja se prilagođava raznolikim razlozima uprošćavanja (prirodi i težini krivičnih dela, svojstvima okrivljenog, stavu stranaka prema optužbi, kao što su priznanje okrivljenog ili sporazum stranaka i drugo). Strukturne promene se svode na izostavljanje pojedinih faza ili čitavih stadijuma. Upravo ta "defektnost" strukture iziskuje da se procesne faze i procesne radnje unutar njih povežu, a osnovne procesne funkcije uredi na drukčijem ostvarenju procesnih načela.¹⁶ Pomenuto "drukčije ostvarenje procesnih načela" nedvosmisleno znači i njihovu neophodnost. Prema našem shvatanju tu bi trebalo da se nađe i načelo istine. Sve to uprkos tome što prema ZKP ono nije načelo krivičnog postupka.¹⁷

Škulić ukazuje da načelo istine ne bi trebalo apriori da se devalvira ni onda kada su normirane sumarnije i uprošćenije procesne forme. I tada bi načelo istine, onda kada inače postoji u konkretnoj krivičnoj proceduri (što nije slučaj sa ZKP) moralo da važi. To, naravno, ne isključuje mogućnost da se ono dodatno limitira s obzirom da ni inače nije apsolutnog karaktera. Naravno, mora se raditi o *razumnim limitima*, koji nisu u suprotnosti sa načelom pravičnog vođenja krivičnog postupka.¹⁸

Prethodne redove treba imati u vidu u daljim izlaganjima, te ih obavezno dovesti u vezu sa načinom i kvalitetom normativnog regulisanja sporazuma o priznanju krivičnog dela.

Sporazum se zaključuje između javnog tužioca i okrivljenog, pri čemu je svaka strana spremna na davanje određenih ustupaka očekujući za to primanje odgovarajuće koristi.¹⁹ U suštini stvari, posredi je ništa drugo do *kompromis*. To stoga što su javni tužilac i okrivljeni međusobno suprotstavljene stran-

ke u krivičnom postupku. To proizlazi iz različitosti njihovih stranačkih interesa. Sklapanje bilo kakvog sporazuma između strana između kojih postoji konflikt nužno podrazumeva kompromis, a kompromis se uvek odnosi na one najvažnije aspekte predmeta u pogledu kojeg se sporazumeva.²⁰

Ovakvo stanje je i razumljivo, a u svakom slučaju je neophodno. Međutim, da kompromis ne bi doveo u pitanje ili i potpunosti negirao univerzalne vrednosti koje karakterišu krivični postupak (ili bi barem trebalo da ga karakterišu), ali i predstavljaju (ili bi barem trebalo da predstavljaju) temelje funkcionisanja čitave društvene zajednice, neophodno je adekvatno angažovanje suda u postupku sporazumevanja o priznanju krivičnog dela.

Ukoliko se prisetimo izlaganja o odlučivanju suda o zaključenom sporazumu, konkretnije o *prihvatanju* ili *odbijanju* sporazuma, uočićemo da ono zahteva *meritorno* razmatranje stvari. Smatramo da, za potrebe utvrđivanja istine, nema baš mnogo, a u svakom slučaju ne dovoljno, meritornosti u odlučivanju o prihvatanju sporazuma. To proističe iz karaktera uslova koji su propisani.

Prema jednom shvatanju koje nalazimo u teoriji: uloga suda je da sporazum detaljno prouči i uveri se da je sa stanovišta zakona opravdano sporazum pretočiti u osuđujuću presudu. Nedovoljno razumevanje ovog instituta navodilo je pojedine kritičare da u njemu vide zakulisne dogovore javnog tužioca i okrivljenog, koji najčešće rezultiraju izigravanjem osnovnih načela i vode izigravanju pravde. Naprotiv, sporazum je strogo kontrolisana procesna forma u kojoj aktivno i decizivno participira i sud kontrolišući ne samo regularnost postupka koji prethodi konačnoj odluci, već i pravilnost i pravičnost same presude.²¹ Mi držimo da je upravo suprotno. Očigledno je da sud ne proučava dovoljno detaljno sporazum. Uočavanje mogućnosti zakulisnih dogovora javnog tužioca i okrivljenog vidimo kao nešto što je sasvim razumljivo. Javni tužilac ima značajna ovlašćenja koja podležu minimalnoj kontroli suda, te imajući u vidu sveopšte stanje u društvu, to je idealno polje za zakulisne dogovore. Dakle, kritiku instituta nije uslovilo njegovo nedovoljno razumevanje, već upravo obrnuto, sasvim tačno shvatanje njegove problematične suštine. Kada je u pitanju aktivno participiranje suda, shvatanja smo da je ono nedovoljno i nije usmereno u svim neophodnim pravcima!

¹⁶ Đurđić, V.: *Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanje u krivičnim stvarima*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013, str. 58.

¹⁷ Takvo stanje stvari može se smatrati ogromnim nedostatkom aktuelnog ZKP za koji mi ne vidimo nikakvo opravdanje!

¹⁸ Škulić, M.: *Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka*, (4), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013, str. 68.

¹⁹ Kiurski, J.: *Sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela) i izricanje krivične sankcije utvrđene u sporazumu*, Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt), Zlatibor-Beograd, 2012, str. 169.

²⁰ Sasvim je izvesno da se ne kaže bez razloga da je *kompromis neprijatelj verodostojnosti!*

²¹ Ilić P. G., Majić M., Beljanski S., Trešnjev A.: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2015, str. 778.

Najbolja potvrda za to je i da sporazum koji nije istinit može veoma lako biti pretočen u osuđujuću presudu, a sud će, svojim aktivnim participiranjem, konstatovati i biti uveren da je to sasvim opravdano. Drugačije i ne može biti jer se sud samo slepo držao loših zakonskih odredbi. Problem je u tome što su javni tužilac i okrivljeni malo aktivniji od suda. Međutim, čak i to malo sasvim je dovoljno da neistina, formalno posmatrano, postane "istina", jer čini nam se da je "istina" ono što javni tužilac i okrivljeni samostalno dogovore, bez obzira na sud.²² Međutim, tako nešto će omogućiti upravo sud, jer on i *decizivno* (presudno, odlučno) participira u postupku! Očigledno je da istine u tome nema! Gde je u svemu tome pravičnost? U celoj ovoj priči vidimo da se i ona potpuno izgubila. Ali to, prema ZKP, i nije nešto oko čega bi se trebalo zabrinuti.

Feješ ukazuje da uzor (pozitivan ili negativan) okončanju postupka na konsensualan način, mnogi vide u američkom institutu *plea bargaining*, to jest u nagodbi. Njome se sud oslobađa neugodnog i složenog zadatka utvrđivanja činjeničnog stanja i odmeravanja kazne. Na taj način zakonom propisan postupak za izricanje presude se zapravo i *ne skraćuje*, već skoro u potpunosti *zamenjuje*.²³

Zbog svega navedenog na ovom mestu se u potpunosti saglašavamo sa mišljenjem Grubača koji ukazuje da sporazum o priznanju krivice ima za cilj da izbegavanjem dokazivanja i ubrzavanjem postupka rastereti krivične sudove koji su zatrpani sve većim brojem predmeta. Principijelno posmatrano, ustanova se *ne može opravdati* jer jednu funkciju koju treba da vrši isključivo krivični sud prenosi na javnog tužioca, potire načelo legaliteta krivičnog gonjenja i pravo okrivljenog na prezumpciju nevinosti, dozvoljava da se voljom pojedinih procesnih subjekata menjaju opšte norme materijalnog krivičnog prava o kažnjavanju učinilaca krivičnih dela i drugo.²⁴

Sasvim nam je jasno da krivični postupak mora biti efikasan. Međutim, trebalo bi da bude nesporno i da on ne sme biti efikasan po svaku cenu, a naročito ne po cenu istine! Iz tog razloga treba imati u vidu i da: pravosuđe mora da dovede do efikasnih, blagovremenih i pravilnih odluka i da u isto vreme bude u skladu sa savremenim shvatanjima i usvojenim kulturnim vrednostima. Pojam efikasnosti postupka, a time i pravosuđa se drugačije ne može shvatati. Polemika koja se vodi protiv zahteva da se krivični postupak učini efikasnim, izgleda da je istovremeno i tačna i veštačka. Tačna je jer tvrdi da nije dovoljno da pravosudni sistem, putem

bolje organizacije, po svaku cenu brže funkcioniše, već da je neophodno da ispuni i cilj *efikasne pravde*. Polemika je veštaka jer u stvarnosti neće moći da postoji efikasan krivični postupak ako ne bude u skladu sa osnovnim vrednostima društvene zajednice i ako ne bude u stanju da te vrednosti afirmiše. Isticanje da je potrebno istovremeno ostvariti oba cilja, izgleda da je korisno i neophodno.²⁵

S obzirom na činjenicu nedovoljnog angažovanja suda u postupku zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela postupak ne smatramo legitimnim jer, prema našem shvatanju, *ne pruža* dovoljno garancija za utvrđivanje istine. Grubač ukazuje da alternativni postupak ne sme ostati bez dovoljno garancija za dobro suđenje. On ne može da ide na štetu okrivljenog ili oštećenog i ne sme biti reduciran u meri koja sprečava *ustanovljavanje istine*.²⁶ Grubačevo ukazivanje je sasvim tačno, a mi smo uvereni da postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela ovim zahtevima ne može da udovolji! To dalje znači da ne može da udovolji opštim civilizacijskim zahtevima koji svoj konkretan izraz dobijaju u opštim zahtevima krivične procedure i pravima i obavezama njenih subjekata. Nakon rečenog o legitimnosti postupka ne može biti govora.

Zaključak

Postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela predstavlja pojednostavljenu procesnu formu normiranu ZKP. Postupak predstavlja izraz aktuelnih tendencija i potreba koje karakterišu stanje stvari u društvu. Kao i sve pojednostavljene procesne forme i postupak sporazumevanja o priznanju krivičnog dela karakteriše uprošćena procesna struktura. Mišljenja smo da angažovanje određenih procesnih subjekata, a tu pre svega mislimo na sud, nije dovoljno. Naprotiv, uloga suda je svedena na minimum koji nije dovoljan za utvrđivanje istine u ovom postupku. To dalje vodi novom problemu, koji se ogleda u kardinalnim problemima vezanim za legitimnost ovog postupka. Pitamo se šta je svrha ovog pravnog postupka ako ne utvrđivanje istine? Da li je svrha samo udovoljavanje određenoj formi? Ako jeste, to ne možemo da prihvatimo kao isključivi razlog koji bi nas uverio u legitimnost postupka. Iskreno smatramo da je istina vrhovna vrednost koja bi trebalo da predstavlja orijentir svih čovekovih aktivnosti, a prema tome i bez izuzetka i krivičnog postupka (dakle i svih pojedno-

²² I na ovom mestu sasvim je primerena konstatacija Umberta Eka, čuvenog italijanskog filozofa i pisca, prema kojoj "nije svaka istina za svačije uši".

²³ Feješ, I.: *Američki model nagodbe u krivičnom postupku posebno neki njegovi negativni aspekti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 4/2012, str. 120.

²⁴ Grubač, M.: *Krivično procesno pravo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2009, str. 400.

²⁵ Grubač, M.: *Kultura i krivični postupak*, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1/1975, str. 40-41.

²⁶ Grubač, M.: *Racionalizacija krivičnog postupka uprošćavanjem procesnih formi*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1-3-/1984, str. 291.

stavljenih formi)! Takođe, čvrsto smo uvereni da "...bez istine nema dobrog pravosuđa."²⁷ Priseti ćemo se ovde Davidova i njegovih reči, prema kojima, a) ako je pravo volja za pravdom i b) ako je krivični postupak pravo, onda je i v) krivični postupak volja za pravdom koja, u krivičnom pravu, podrazumeva da se kažnjavaju samo krivci, i to srazmerno stepenu krivice, a oslobađaju nevini.²⁸ Pravedno je ono što je istinito, bez obzira na shvatanja pojedinaca o tome. Ozbiljno sumnjamo da konstatacija Davidova može da se uklopi u kontekst važećeg normativnog regulisanja sporazuma o priznanju krivičnog dela! Naravno, razlog tome nije konstatacija pomenutog autora, već način i kvalitet normativnog regulisanja postupka sporazumevanja o priznanju krivičnog dela.

Literatura

1. Bejatović, S.: *Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013.
2. Bejatović, S.: *Sporazumi javnog tužioca i okrivljenog i novi ZKP Republike Srbije*, Pravna riječ, br. 33/2012.
3. Brkić, S.: *Krivično procesno pravo II*, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2013.
4. Grubač, M.: *Krivično procesno pravo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2009.
5. Grubač, M.: *Kultura i krivični postupak*, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 1/1975.
6. Grubač, M.: *Racionalizacija krivičnog postupka uprošćavanjem procesnih formi*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1-3-/1984.
7. Davidov, S.: *Rasprava o krivičnom postupku - ima li pravde bez istine?*, Svetionik, Novi Sad, 2017.
8. Đurđić, V.: *Izgradnja novog modela krivičnog postupka Srbije na redefinisanim načelima krivičnog postupka*, Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt), Zlatibor-Beograd, 2012.
9. Đurđić, V.: *Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013.
10. *Zakonik o krivičnom postupku*, "Službeni glasnik RS" br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.
11. *Zakonik o krivičnom postupku*, Službeni list SRJ, br. 70/2001 i Službeni glasnik RS, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 46/2006 - dr. zakon, 49/2007, 20/2009 i 72/2009.
12. Ilić P. G., Majić M., Beljanski S., Trešnjav A.: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik, Beograd, 2015.
13. Kiurski, J.: *Sporazum o priznanju krivice (krivičnog dela) i izricanje krivične sankcije utvrđene u sporazumu*, Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekt), Zlatibor-Beograd, 2012.
14. Monteskeje, Š.: *O duhu zakona*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2011.
15. Nikolić, D.: *Sporazumi o priznavanju krivičnog dela kao reprezentativna forma pojednostavljenog postupanja u krivičnim stvarima*, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013.
16. Slijepčević, S.: *Istina i pravosuđe*, Glasnik advokatske komore Vojvodine, br. 11/1966.
17. Feješ, I.: *Američki model nagodbe u krivičnom postupku posebno neki njegovi negativni aspekti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 4/2012.
18. Škulić, M., Bugarski, T.: *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2015.
19. Škulić, M.: *Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka*, (3), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013.
20. Škulić, M.: *Odnos načela istine i pojednostavljenih formi krivičnog postupka*, (4), Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima - regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni, Beograd, 2013.
21. Škulić, M.: *Organizovani kriminalitet - pojam, pojavi oblici, krivična dela i krivični postupak*, (1), Službeni glasnik, Beograd, 2015.
22. Škulić, M.: *Osnovne karakteristike velikih uporednih krivičnoprocesnih modela i njihov uticaj na reformu krivičnog postupka Srbije*, (2), Pravna riječ, br. 33/2012.

²⁷ Slijepčević, S.: *Istina i pravosuđe*, Glasnik advokatske komore Vojvodine, br. 11/1966, str. 7.

²⁸ Davidov, S.: *Rasprava o krivičnom postupku - ima li pravde bez istine?*, Svetionik, Novi Sad, 2017, str. 102.

MULTISEKTORSKA SARADNJA KROZ RAD GRUPE ZA KOORDINACIJU I SARADNJU PO NOVOM ZAKONU O SPREČAVANJU NASILJA U PORODICI

Milica Ljubičić

*zamenik javnog tužioca u Drugom
osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu i koordinator
za nasilje u porodici u Drugom OJT u Beogradu*

Nasilje u porodici spada u red najtežih oblika nasilja jer se njegovim ispoljavanjem krše osnovna ljudska prava i slobode članova porodice - pravo na život, na slobodu i bezbednost, pravo na fizički, psihički integritet i kao takvo ono predstavlja složeni sociološki, kriminološki, viktimološki a pre svega krivičnopravni izazov za sva savremena društva. Sa druge strane, nasilje koje je izvršeno u porodici, kao društvena pojava, ima složenu strukturu i zahteva sveobuhvatan pristup u njegovom rešavanju, koji je širi od krivičnopravne zaštite, imajući u vidu uzroke nasilja, složenost odnosa između učinioca i žrtve i težinu posledica, koje se razlikuju od svih drugih nasilnih oblika ponašanja.

Nasilje u porodici nije pojava svojstvena samo našem društvu, već nasilja ima svuda i kao takvo nasilje ima globalni karakter, dok ga sa druge strane karakteriše to da se ono realizuje u zatvorenom, specifičnom porodičnom okruženju, što ga kao pojavu koja je svuda vidljiva, u konkretnom slučaju čini teško prepoznatljivim i težim za sankcionisanje u odnosu na sve druge oblike nasilja koji se ispoljavaju javno. Polazeći od ove specifičnosti, kao i činjenice da su kod nasilja u porodici učinilac i žrtva članovi iste porodice, pretpostavka delovanja institucija u efikasnom suzbijanju i sankcionisanju nasilja jeste da ono bude saznato, što znači da je saznanje o ovoj pojavi i reakcija u najranijim fazama bilo kog oblika nasilnog ponašanja unutar porodice, od izuzetne važnosti.

Kako je nasilje u porodici specifičan oblik kriminalnog delovanja i prevencija koja se primenjuje u ovim slučajevima, čije je polje delovanja ponovo unutar porodice, ima niz specifičnosti i pretpostavlja mnoštvo aktivnosti i mera koje imaju za cilj da se uklone činioci koji mogu da dovedu do nasilja u porodici, da se njihovom primenom obezbedi primarna, adekvatna zaštita i pomoć žrtvama nasilja ali i nasilniku, što sve zahteva da se u ovaj proces uključe različiti državni organi i organizacije od vaspitno-obrazovnih institucija, centara za socijalni rad, službi socijalne i dečije zaštite, zdravstvene zaštite, do policije, a od usvajanja novog zakona o sprečavanju nasilja u porodici i tužilaštva.

Novi zakon o sprečavanju nasilja u porodici, koji se primenjuje od 1. juna 2017. godine u Republici Srbiji, polazeći od značaja prevencije nasilja i složenosti odnosa unutar porodice, doneo je niz novina vezanih za rad i postupanje državnih organa i organizacija u ovoj oblasti, koje ranije nisu bile regulisane na ovaj način. Zakonske norme prevashodno su usmerene za prevenciju nasilja, obzirom da je praksa pokazala nužnost drugačijeg multisektorskog delovanja još u ovom, prvim fazama ispoljavanja nasilja. Iz ovih razloga se može reći da je novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, preventivan zakon koji omogućava državnim organima i ustanovama da reaguju i u situacijama pre nego što se nasilje dogodilo, kada samo preči neposredna opasnost od njega, čime se ne dira u rad i postupanje državnih organa koji je postojao i do sada u slučajevima kada je izvršeno

krivično delo nasilje u porodici. Praktično posmatrano, ovakvo reagovanje pokazalo se do sada efikasnim i daleko delotvornijim nego ranije, kada su prijave prvih znakova koji su mogli da ukazuju na nasilje u porodici samo evidentirane u dnevnike događaja ili su o njima sačinjavani brojni izveštaji bez bilo kakvog efikasnog konkretnog delovanja neposredno nakon prijave. Novi zakon s toga u ovom delu otišao je nekoliko koraka dalje i zahvaljujući mogućnosti izricanja hitnih mera, razmatranja porodice u radu grupe za koordinaciju, omogućio efikasno delovanje na nasilje, upravljanje rizikom od nasilja dok isti postoji, adekvatno pružanje zaštite žrtvi i vođenje računa da kroz baze podataka koje su stvorene u svakom trenutku bude poznato celokupno prethodno intervenisanje u jednoj porodici kao i šta su bili uzroci nasilnog ponašanja i posledice.

Pored konkretno predviđenih mera koje su usmerene u pravcu sprečavanja nasilja i zaštite žrtve, jedna od ključnih preventivnih mera, je svakako multisektorska saradnja koja je i pre usvajanja zakona bila predviđena protokolima o postupanju u slučajevima nasilja u porodici. Ovaj oblik saradnje za razliku od zakonskog, nije imao obavezujući karakter, što je u praksi dovodilo do nejednakog postupanja pa je iz ovih razloga, novim Zakonom, saradnji državnih organa i ustanova dat obavezujući karakter kako bi se kroz kontinuiranu razmenu informacija od strane različitih subjekata, efikasno rešavao svaki pojedinačni slučaj nasilja u porodici. Multisektorski rad najsnažnije se izražava u okviru rada grupe za koordinaciju koju je zakon predvideo obavezujući članove grupa da se sastaju najmanje jednom u petnaest dana, a zapravo to je u praksi značilo uspostavljanje trajne, svakodnevne saradnje članova grupe koja zaseda minimalno jednom u ovom roku a sarađuje i razmenjuje informacije svakodnevno.

Krivična dela gde je ustanovljena ovakva obaveza saradnje taksativno su navedena u članu 4. stav 1. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici.

Po Zakonu stalni članovi Grupe za koordinaciju i saradnju jesu zamenik osnovnog javnog tužioca, radnik Centra za socijalni rad i predstavnik Policijske uprave, policijske stanice, sa područja za koje se grupa obrazuje. Pored stalnih članova, članovi u radu Grupe za koordinaciju i saradnju mogu biti predstavnici obrazovnih, vaspitnih i zdravstvenih ustanova, Nacionalne službe za zapošljavanje, predstavnici drugih pravnih lica i udruženja i pojedinci koji pružaju zaštitu i podršku žrtvama. Zakon omogućava da radu Grupi za koordinaciju i saradnju može prisustvovati i žrtva što se u praksi pokazalo izuzetno važnim naročito u situacijama visokog rizika od nasilja kada je prisustvo žrtve nužno kako bi grupa izradila individualni, dakle konkretnoj žrtvi prilagođen plan podrške i zaštite koji u ovakvim slučajevima jedino može biti garant da se uvažavanjem potreba i kroz procenu konkretne situacije žrtvi pruži adekvatna zaštita i podrška.

Ovakav koncept rada i sastava grupa utvrđen zakonom, pored novine koja se odnosi na obaveznu saradnju članova grupe, uveo je značajnu novinu u pogledu postupanja javnog tužilaštva, dajući tužilaštvu aktivnu ulogu u zoni prevencije nasilja, dakle kada nema izvršenog krivičnog dela, ali se akt nasilja dogodio ili postoji rizik od nasilja. Pored toga, kao rukovodilac rada grupe, tužilac je taj koji sada zajedno sa policijom i centrom postupa i preduzima radnje unutar porodice sa ciljem sprečavanja nasilja ili njegovog zaustavljanja u najranijim fazama što od tužioca koji postupao kao predsedavajući grupe zahteva dobro poznavanje procedura u radu zdravstvenih, vaspitnih ustanova, centra za socijalni rad i donekle preuzimanje uloge usmeravanja tih aktivnosti. Ova nova uloga tužioca, u praksi se pokazala kao izuzetno važna ali i teška jer tužilac sada mora da reši čitav niz problema u praksi koji donekle izlaze iz okvira ovlašćenja tužilaštva ali jesu granični da mogu da uzrokuju nasilje. Kao primeri takvih situacija jesu one kada se radi o nerešenim partnerskim odnosima bivših supružnika i njihovoj nesaradljivosti u pogledu zajedničkog stanja i viđanja dece, problemima u porodici sa psihijatrijski lečenim licima, zavisnicima od alkohola, upotrebe psihoaktivnih supstanci gde su česti slučajevi pokretanja čitavog mehanizma ne iz razloga što su ta lica nasilna i vrše nasilje već iz razloga što su ili ponovo počela sa konzumiranjem ovih supstanci ili prekinula terapiju a u okviru porodice ne postoji podrška ili saradljivost da se problem reši obraćanjem nadležnim zdravstvenim ustanovama ili ustanovama socijalne zaštite.

U takvim situacijama, u praksi, takva lica se vrlo često etiketiraju kao nasilnici jer je to po mišljenju porodice jedini način da se ona pošalju na lečenje. Nema sumnje da su mnoga lica koja su psihijatrijski bolesnici ili zavisnici i nasilni, ali sa druge strane činjenica da se radi o ovakvoj osobi ne znači automatski i da je ona nasilna, već se često događa da problem koji to lice ima sa zloupotrebom bilo čega od navedenog od strane članova porodice se doživljava kao nasilje. Ovakav doživljaj pored toga, iako nema konkretizovanih radnji, dalje uzrokuje da se centri za socijalni rad prepoznajući prisustvo alkoholizma ili drugih zloupotreba, izjašnjavaju da bi tužilaštvo trebalo da odredi veštačenje takvih lica, pri čemu se zaboravlja da tužilaštvo može da preduzima procesne radnje samo kada postoji sumnja da je izvršeno krivično delo. Zloupotreba navedenih supstanci, prisustvo bolesti, jesu evidentno na listi rizika i predstavljaju rizik, koji se ne sme predimenzionirati već posmatrati u sklopu drugih rizika jer ukoliko se ova granica pređe tužilaštvo će preuzeti funkcije drugih ustanova sa jedne strane, a sa druge izaći iz okvira svojih ovlašćenja.

Uvođenje obavezne multisektorske saradnje kroz dosadašnju primenu Zakona, pokazalo se suštinskim i jedino ispravnim pristupom, jer nasilje kao društveni problem zahteva i adekvatnu reakciju celog društva, svih relevantnih organa i organizacija, ali ne kroz pojedinačne i izolovane aktivnosti, već kroz zajedničku aktivnost čiji su temelji uspešno po-

stavljeni stupanjem na snagu novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Međutim, uprkos ustanovljenoj saradnji tri bitna činioca, tužilaštva, policije i centra za socijalni rad pokazalo se da eliminisanje faktora koji uzrokuju nasilje kao i pružanje zaštite i podrške članovima porodice često prevazilazi kapacitete koji su ostvarljivi ovom saradnjom iz razloga što se nasilje unutar porodice ne može posmatrati izolovano od promena koje su se desile u okviru same porodice i društva u celini. U ovako postavljenim okvirima saradnje, najslabija karika, a čiji rad je u domenu prevencije najbitniji još uvek je centar za socijalni rad obzirom da u okviru centara ne postoji, kao što je slučaj sa tužilaštvima i u policijskom timu koji se isključivo bavi nasiljem u porodici, niti su se kapaciteti ove institucije pokazali dovoljnim da pruže podršku i savetodavno rade kako sa žrtvom tako i sa nasilnikom, što se u radu grupe za koordinaciju najčešće kompenzuje kroz učešće nevladinog sektora koji u oblasti podrške i osnaživanja daje izuzetne rezultate. Rad sa žrtvom nasilja zahteva ozbiljan pristup i dobro poznavanje metodologije rada, visok nivo stručnosti u postupanju ali i poznavanje i primenu mera osnaživanja koje imajući u vidu prilike u društvu moraju biti praćene ekonomskim i drugim vidovima pomoći. Ovakva mogućnost je predviđena zakonom, ali praksa do sada nije pokazala da se te mogućnosti koriste u meri koja je potrebna jer se i ovaj vid pomoći opet realizuje kroz rad grupe za koordinaciju što nije dovoljno ako se ima u vidu brojnost prijava nasilja.

Ono što je značajan pomak u rešavanju nasilja i njegovom suprotstavljanju jeste da se multisektorska saradnja uspostavlja sa prvom prijavom bilo kog oblika nasilja u porodici i ima za cilj da osigura bezbednost žrtve putem mera za zaustavljanje nasilja, a nakon toga joj pruži podršku zavisno od njenih potreba. Ova saradnja, dalje omogućava reakciju i praćenje jedne porodice u potrebnom vremenu sve dok se rizici od nasilja ne uklone, pri čemu se u velikom broju slučajeva članovi porodice nikada ne nađu u zoni kašnjenog delovanja jer se kroz rad grupe eliminišu mnogo efikasnije i bolje od prethodnog perioda kada očigledno izolovane aktivnosti nisu imale taj kapacitet, kakav danas postoji.

Praksa rada grupe za koordinaciju pokazuje da je za pravilan rad i postupanje Grupe od izuzetnog značaja:

1. Dobra priprema svakog od učesnika grupe za koordinaciju i saradnju pre sastanka, što predpostavlja da su prethodno sve relevantne činjenice utvrđene na potpun i pravilan način
2. Permanentna koordinacija članova Grupe, koja ne postoji samo tokom zasedanja i rada, već uvek kada se za timskim radom ukaže potreba
3. Izrada bezbednosnog plana za žrtvu kroz izradu individualnog plana zaštite i podrške žrtvi koji mora biti prilagođen potrebama te žrtve a ne paušalno sastavljen

4. Uključivanje nevladinog sektora u rad sa žrtvom u cilju zaštite i efikasnog savetodavnog rada sa žrtvom, ali i pružanja odgovarajuće pravne pomoći.

Priprema za sastanak grupe za koordinaciju i saradnju podrazumeva da je svaki od učesnika (policajac, predstavnik Centra za socijalni rad i zamenik javnog tužioca) u potpunosti spreman i raspolaže svim neophodnim informacijama o svim predmetima o kojima Grupa za koordinaciju i saradnju treba da odlučuje, i to kako o redovnim u koje spadaju prijave novih slučajeva nasilja i tekućim, što su najčešće tekući (živi predmeti tužilaštva), tekući predmeti Centra za socijalni rad i predmeti koji se prate u radu grupe. Retki su slučajevi da se jedna porodica razmatra samo jednom, na jednom sastanku, već naprotiv, upravo u kontinuiranom praćenju promena unutar porodice kroz praćenje i upravljanje rizicima obavlja se preventivni rad. Ovi sastanci nisu obična razmena informacija već mnogo češće multisektorska analiza stanja, posledica i reagovanja.

Značaj pripreme i dobro poznavanje relevantnih činjenica, svakog od učesnika omogućava da se u potpunosti stekne uvid u stanje u jednoj porodici - položaj žrtve, adekvatno vrednuju svi parametri na osnovu kojih se procenjuje rizik i omogući izrada adekvatnog bezbednosnog plana podrške i zaštite žrtve. Praktično posmatrano to znači, imajući u vidu da se na Grupi za koordinaciju od strane policijskih službenika prijavljuju i iznose svi slučajevi prijave nasilja u razmaku između dva sastanka, bez obzira da li je u konkretnom slučaju bilo elemenata krivičnog dela ili nije bilo, da je nadležan policijski službenik, koji dolazi na rad Grupe za koordinaciju prethodno preduzeo sve radnje predviđene Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici, procenio rizik od nasilja, vodeći računa o svim činjenicama opisanim u članu 16. Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, ono što se unosi u prijavu događaja, ukratko bi trebalo da daje prikaz događaja, izjava i utvrđenih činjenica.

Službena beleška ili izveštaj o događaju mora da pruža dovoljno informacija za rad grupe za koordinaciju i saradnju i daje odgovor na pitanje da li je ranije vršeno nasilje, da li je učinilac spreman da ga ponovi, da li je pretio ubistvom, samoubistvom, da li poseduje oružje, da li je reč o mentalno bolesnom licu, licu koje zloupotrebljava psihoaktivne supstance, da li postoji sukob oko starateljstva nad detetom ili oko načina održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja, da li je mogućem učiniocu izrečena hitna mera ili mera zaštite od nasilja u porodici, da li žrtva doživljava strah i kako ona procenjuje rizik od nasilja, da li je učinilac prethodno bio na ratištu, o čemu je policijski službenik nadležan da detaljno sastavi izveštaj koji se koristi na grupi za koordinaciju i saradnju.

Priprema policijskog službenika u odnosu na tekuće predmete tužilaštva pretpostavlja drugačiju vrstu provera i prevashodno se odnosi na proveru da li je pored prijavljenog nasilja koje se desilo bilo i drugih prijava nasilja, kada, ko je

prijavio nasilje, kada se intervenisalo, da li je podneta krivična prijava, prekršajna, pod kojim brojem, da li su donete sudske odluke i kakve, kao i izveštaj iz kaznene evidencije.

Međutim, pored toga što zakon detaljno reguliše postupanje policijskih službenika u slučaju kada je prijavljeno nasilje, u praksi se pokazalo da zbog brojnosti prijava najrazličitijih nasilnih ponašanja i čestih zloupotreba sa prijavama, izostaje detaljno postupanje osim u slučajevima kada je prijavljeni akt na granici da predstavlja radnju izvršenja krivičnog dela ili jeste radnja kojom se vrši krivično delo.

Priprema Centra za socijalni rad, za rad grupe za koordinaciju i saradnju, prilagođena je radu i ovlašćenjima centra koji može informisati žrtvu o nadležnostima i procedurama Centra za socijalni rad, o njenim pravima, može da obezbedi materijalnu pomoć u vidu jednokratne pomoći ili novčanu socijalnu pomoć, može razmotriti potrebu izricanja mera zaštite od nasilja u porodici u parničnom postupku, potrebu za preduzimanjem mera za zaštitu prava dece, potrebu za izmeštanje žrtve iz porodice i smeštaj u sigurnu kuću, smeštaj u prihvatilište i drugo. Takođe može preduzeti i odgovarajuće mere prema učinocu. Sve ono što Centar preduzima nakon prijave nasilja ili ranije, Centar dostavlja u svom pisanom izveštaju, sa naročitim osvrtom na to da li je određena porodica bila na evidenciji Centra, od kada i iz kojih razloga, da li su primenjivane određene mere, do kada, ili na praćenju i do kada.

U radu grupe za koordinaciju i saradnju mogu prisustvovati i predstavnici zdravstvenih i drugih ustanova organa i organizacija i nevladinog sektora a naročito specijalizovanih organizacija za podršku ženama, sa iskustvom u oblasti nasilja, čije učešće u radu grupe može biti od izuzetne važnosti i značaja a praksa pokazuje da se ipak nedovoljno koriste znanja i ova mogućnost.

Ukoliko na grupi za koordinaciju i saradnju učestvuju predstavnici ovih organizacija, a što će se najčešće dogoditi u onim situacijama kada se žrtva obratila za pomoć ovim organizacijama i kada žrtva već jeste korisnik od nekih savetodavno terapijskih ili edukativnih mera, usmerenih na podršku i osnaživanje. Predstavnici ovih organizacija pripremaju se za sastanak grupe za koordinaciju na taj način što informišu grupu o svim radnjama i merama koje su preduzete. Takođe mogu dostaviti svoju procenu rizika i ukazati na značaj od pojedinih okolnosti ukoliko iste postoje za vrednovanje rizika u radu Grupe.

Rad grupe za koordinaciju i saradnju počinje tako što se najpre razmatraju novoprijavljeni slučajevi i to tako što u odnosu na svaki pojedinačni slučaj najpre nadležni policijski službenik ukratko izlaže o događaju i svim okolnostima koji su važni za procenjivanje rizika, nakon čega predstavnik Centra za socijalni rad izlaže o informacijama kojima raspolaže kao i postupajući tužilac, a zatim na osnovu svih konkretnih okolnosti slučaja Grupa ponovo odlučuje o stepenu

rizika nasilja, potrebi izrade individualnog plana zaštite i načinu kako će se u kom roku mere realizovati i pratiti.

U radu Grupe može se dogoditi da kada je reč o slučajevima koji su od strane nadležnog policijskog službenika procenjeni kao slučajevi gde je rizik od nasilja nizak, da Grupa izvrši drugačiju procenu i da pristupi izradi individualnog plana podrške i zaštite, što će se najčešće dogoditi u onim situacijama kada iz dostavljenog izveštaja i zajedničkog praćenja postoji, jasan pokazatelj mogućeg ponavljanja nasilja iz razloga što se nije znalo za sve rizike ili oni nisu pravilno cenjeni. U takvim slučajevima Grupa za koordinaciju je ta koja kroz predviđanje mera mora da utiče na prevenciju nasilja. Ovakva uloga i postupanje grupe, na ovakav način pokazuje svoju korektivnu funkciju i još jednom ukazuje za značaj ovakvog rada i delovanja. Rizici su promenljiva kategorija, zato i zahtevaju praćenje i prilagođavanje aktivnosti koje moraju biti pravovremene. Sa druge strane, uvođenjem ovakvog načina rada neke procesne radnje kod procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici, izgubile su smisao. Tu se pre svega misli na slanje zahteva za prikupljanje potrebnih obaveštenja jer se neophodne informacije traže i daju u direktno neposrednoj komunikaciji sa imaoцем informacije što je svakako efikasnije od ranijeg uobičajenog načina rada.

Kako multisektorska saradnja nije sama sebi cilj, već je njen cilj sprečavanje i zaustavljanje nasilja, veoma važan deo tog rada je izrada bezbedonosnog plana za žrtvu.

Izrada bezbedonosnog plana za žrtvu i njenu decu ili samo žrtvu predstavlja neophodnu meru čiji izostanak u određenim situacijama može da ugrozi život žrtve. Suština plana jeste u tome da se kroz konkretne i hitne radnje poveća bezbednost u slučaju kada žrtva nasilja živi sa nasilnikom u istom prostoru ili kada je odlučila da ga napusti ili ga je već napustila. Za realizaciju bezbedonosnog plana izuzetno je važna saradnja svih a plan mora biti napravljen na osnovu iscrpne procene rizika, prilagođen konkretnoj žrtvi, njenim jedinstvenim okolnostima, a svaka mera koja se predlaže razmotrena u okviru identifikovanih stepena rizika. Planirane mere moraju biti iznad svega bezbedne.

Kod ovog oblika kriminalne delatnosti nikako se ne sme izgubiti iz vida da su izvršilac i žrtva članovi iste porodice koju karakterišu po prirodi brojni isprepleteni odnosi koji zbog svoje složenosti zahtevaju potpuno drugačiji koncept i pristup svih koji postupaju i „zadiru“ unutar porodice, koja je po prirodi, najčešće zatvorena. Odnosi koji se odvijaju, nemaju karakter poznatih. Žrtve retko vide tužioca ili policajce kao izbavitelja, što može biti opravdanje za neprijateljski odnos ili često izgovorenu rečenicu da ne žele da gone učinioca, ne želeći zapravo, da se u odnos umeša neko ko će komplikovan odnos još zakomplikovati. Iz ovih razloga put ka razumevanju ponašanja žrtve uvek ide preko potpunog uvida i shvatanja onoga što je žrtva pretrpela ili trpi.

Dosadašnja praksa postupanja u radu sa žrtvama još uvek pokazuje nedovoljni stepen profesionalnosti i profesionalnog rada i još uvek se može reći da postoji individualizacija u pristupu koje se pre svega ispoljava u tome da odnos prema žrtvi zavisi od znanja i karakteristika pojedinaca a kakav pristup nije ono čemu treba težiti u radu. Ovakva praksa negativnog postupanja prema žrtvi uočava se pre svega u sredinama gde „profesionalac” živi u sredini zajedno sa žrtvom i nasilnikom i („dobro poznaje i jedno i drugo”) svoj stav i svoju procenu rizika od nasilja u jednoj porodici vezuje za to

da je „nasilnik ugledan čovek, nasilnik je domaćin čovek” što automatski uključuje nepoverljiv stav prema žrtvi.

Nije na policijskom službeniku, tužiocu i bilom kom drugom da kroz svoje mišljenje ili stav procenjuje rizik od nasilja u jednoj porodici, već da postupa profesionalno i na osnovu jasno datih pokazatelja.

Polazeći od svega iznetog, može se zaključiti da je uvođenje obavezne saradnje bilo nužan korak za uspešno rešavanje problema nasilja i nema sumnje da sa takvom saradnjom i tim načinom pristupa treba nastaviti ali isto tako

KUĆNI ZATVOR

Slavko Žugić,
sudija Drugog
osnovnog suda u Beogradu

Kućni zatvor je pojam koji označava način izvršenja kazne zatvora. Izvršenje kazne zatvora u prostorijama u kojima okrivljeni stanuje predviđeno je izmenama i dopunama Krivičnog zakonika koje se primenjuju počev od 11.09.2009. godine kada je odredbom iz člana 45. stav 5. istoga predviđeno da sud osuđenom kojem je izrečena kazna zatvora do jedne godine može odrediti da se ta kazna izvrši na taj način što osuđeni ne sme napuštati prostorije u kojima stanuje osim u slučajevima propisanim zakonom koji uređuje izvršenje krivičnih sankcija. Odredbom iz člana 45. stav 7. navedenih izmena i dopuna Krivičnog zakonika bilo je predviđeno da će sud prilikom određivanja izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima okrivljeni stanuje voditi računa o tehničkim mogućnostima izvršenja kazne zatvora na taj način, kao i o drugim okolnostima od značaja za odmeravanje kazne. Izmenama i dopuna KZ koji je stupio na snagu 01.01.2013. godine, odredbom iz člana 45. stav 5. takođe je ostavljena mogućnost suda da učiniocu krivičnog dela kojem je izrečena kazna zatvora do jedne godine, odredi da će se ta kazna izvršiti u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, te da će se na takav vid izvršenja kazne zatvora sud odlučiti ukoliko se, s obzirom na ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je delo učinio, može očekivati da će se i na taj način ostvariti svrha kažnjavanja. Dakle, Krivični zakonik napred interpretiranim odredbama ne pominje "kućni zatvor" tim terminom, već ga određuje odrednicom da će se kazna zatvora uz uslove predviđene odredbama iz člana 45. KZ, izvršiti u prostorijama u kojima osuđeni stanuje. Zakon o iz-

vršenju vanzavodskih sankcija i mera (SLGL RS br. 55/2014) odredbom iz člana 20. terminom "kućni zatvor" označava izvršenje kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje, i dalje propisuje da će sud pre donošenja odluke o izvršenju kazne kućnog zatvora sa primenom elektronskog nadzora utvrditi da li postoje tehničke i druge mogućnosti za izvršenje te kazne.

Imajući u vidu da je napred navedenim odredbama KZ, kao i odredbama Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera propisano da će sud, pre nego što odredi da će se kazna zatvora u trajanju do godinu dana izvršiti u prostorijama u kojima okrivljeni stanuje, utvrditi da li postoje tehničke i druge mogućnosti da se navedena kazna na taj način izvrši, kao i o tome da li će se takvim načinom izvršenja kazne zatvora postići svrha kažnjavanja.

U primeni načina izvršenja kazne kućnog zatvora u sudskoj praksi, kao i u realizaciji, sprovođenju izvršenja kazne kućnog zatvora pojavila su se određena sporna pitanja i izvesni nedostaci u vidu nepotpune zakonske regulative.

Kada je u pitanju postojanje tehničkih mogućnosti za izvršenje kazne kućnog zatvora postavlja se pitanje u kom trenutku i ko tokom krivičnog postupka utvrđuje postojanje tehničkih uslova koji se tiču konkretnog stambenog prostora u kojem osuđeni stanuje. Odredbom iz člana 20. Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera predviđeno je da sud utvrđuje da li postoje tehničke mogućnosti za izvršenje kazne kućnog zatvora, a da, kada to sud nije u mogućnosti da utvrdi, može zahtevati od povereničke

službe da sačini izveštaj o postojanju tehničkih i drugih mogućnosti od značaja za izvršenje kazne kućnog zatvora. Imajući u vidu da se postojanje tehničkih mogućnosti svodi na utvrđivanje postojanja instalacija električne energije u stambenom objektu osuđenog i postojanja telefonske instalacije, fiksne ili mobilne telefonije, to se postojanje tih uslova može utvrđivati od strane suda uvidom u poslednje plaćene mesečne račune za utrošenu električnu energiju, odnosno račune mobilne ili fiksne telefonije, a samo u slučaju sumnje u dostavljenu dokumentaciju od strane osuđenog, sud može zatražiti od povereničke službe da sačini izveštaj o postojanju tehničkih mogućnosti za izvršenje kazne kućnog zatvora u konkretnom stambenom prostoru.

Međutim, imajući u vidu da od momenta kada sud osuđenom izrekne kaznu kućnog zatvora, pa do momenta kada osuđeni bude pozvan da započne izvršenje kazne kućnog zatvora protekne duži period vremena, od šest meseci, pa i više, postavlja se pitanje da li još uvek postoje tehničke mogućnosti za izvršenje kazne kućnog zatvora u konkretnom stambenom prostoru čije postojanje je sud utvrdio prilikom izricanja kazne. Naime, u praksi se dešava da posle izricanja kazne kućnog zatvora dođe do isključenja električne energije zbog neplaćanja, da dođe do otuđenja stambenog prostora u kojem je sud odredio izvršenje kazne kućnog zatvora, pa se postavlja pitanje u kom trenutku je celishodno utvrđivati postojanje uslova za izvršenje kazne kućnog zatvora, da li u trenutku donošenja odluke o kazni ili u trenutku kada treba započeti sa izvršenjem kazne kućnog zatvora. Kada je u pitanju izvršenje kazne kućnog zatvora, pored postojanja tehničkih uslova u konkretnom stambenom prostoru, veoma je bitno pitanje ko je vlasnik konkretnog stambenog prostora, da li je to osuđeno lice, ili neko treće lice, jer je i ta okolnost, pokazalo se u praksi, veoma bitna za izvršenje kazne kućnog zatvora. Osuđeni uglavnom ne raspolažu vlastitim stambenim prostorom, stanuju kod roditelja ili u iznajmljenom stambenom prostoru, pa se postavlja pitanje da li u slučaju kada osuđeni nije vlasnik stambenog prostora u kome je određeno da će se izvršiti kazna kućnog zatvora koja mu je izrečena, treba pribaviti saglasnost vlasnika tog stambenog prostora. Imajući u vidu da su se u praksi desili primeri da je vlasnik stana, osuđenog koji izdržava kaznu kućnog zatvora u njegovom stanu, zbog pogoršanja odnosa, izbacio iz svog stana i onemogućio dalju realizaciju izvršenja te kazne, to je očigledno da, pored utvrđivanja tehničkih uslova, sud treba da pribavi i saglasnost vlasnika stana u kojem je određeno izvršenje kazne kućnog zatvora, i da i jedan i drugi uslov

za izvršenje kazne kućnog zatvora treba utvrđivati u vreme donošenja odluke o kazni kućnog zatvora. Ukoliko se ispostavi da se kazna kućnog zatvora ne može sprovesti u prostorijama koje su određene prilikom donošenja odluke o kazni, zbog toga što su prestale da postoje tehničke mogućnosti, ukinuta električna energija ili ukinut telefonski priključak, Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera nije predvideo rešenja za takve situacije, niti je Krivičnim zakonikom propisano da će se u slučaju nemogućnosti izvršenja kazne zatvora u prostorijama koje je odredio sud, ta kazna izvršiti u kazneno-popravnom zavodu.

Zbog navedenog je neophodno da se Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera dopuni u toliko što će se novim odredbama istog propisati da će se u slučaju kada se pristupi izvršenju kazne kućnog zatvora, od strane poverenika utvrditi da u konkretnom stambenom prostoru više ne postoje tehnički uslovi za izvršenje kazne kućnog zatvora, da se osuđenom ostavlja mogućnost, vremenski ograničena, da pronađe drugi stambeni prostor koji ispunjava uslove, i saglasnost vlasnika tog novog stambenog prostora, da bi se započelo sa izvršenjem kazne kućnog zatvora. Odredbe KZ je nužno dopuniti i propisati da će sud u slučaju da osuđeni ne uspe da obezbedi uslove za izvršenje kazne kućnog zatvora u prostoru koji je odredio sud ili u drugom prostoru koje je dužan obezbediti u vreme započinjanja kazne kućnog zatvora, odrediti da će se kazna kućnog zatvora izvršiti u kazneno-popravnom zavodu.

Bez napred navedenih izmena i dopuna, kako KZ tako i Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera, kazna kućnog zatvora se ne može izvršiti, niti odrediti drugi način njenog izvršenja, ako osuđeni ne raspolaže odgovarajućim stambenim prostorom u vreme kada treba započeti izvršenje kazne kućnog zatvora.

Imajući u vidu da se u sudskoj praksi pokazalo da se izricanjem kazne kućnog zatvora i njenim izvršenjem postiže svrha kažnjavanja, naročito kada se radi o kazni koja je izrečena za lakša krivična dela, krivična dela učinjena iz nehata i kada su krivična dela izvršena uz postojanje posebno olakšavajućih okolnosti na strani osuđenog, to je nužno da se obezbede potpune zakonske pretpostavke za izvršenje te kazne, tako što će se izvršiti dopune, kako Krivičnog zakonika, tako i Zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera.

SPORNA PITANJA STRUČNE JAVNOSTI U PRIMENI NAČELA OPORTUNITETA KRIVIČNOG GONJENJA U ZAŠTITI OD "DUPLIRANJA" POSTUPAKA

Ivana Stojiljković,
zamenik javnog tužioca u Drugom
osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu

Pružeto sa sajta www.paragraf.rs,
iz izdanja *Pravnik u pravosuđu*

Radom koji je pred vama pokušaćemo da odgovorimo na nekoliko spornih pitanja koja se nameću kroz svakodnevno postupanje u praksi, a koji odgovori bi trebalo da doprinesu rešavanju nekoliko važnih procesnih situacija u oblasti dvostrukog kažnjavanja, nasuprot poštovanju procesnog načela *ne bis in idem*, zatim pitanje vezano za pravnosnažno okončan postupak nakon primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja, a sa tim u vezi odgovori na pitanja da li se donošenje rešenja o odbačanju krivične prijave nakon odlaganja krivičnog gonjenja od strane javnog tužioca ima smatrati pravnosnažno okončanom stvari, te da li je ovakva odluka dovoljna da se ne vodi „duplirani“ postupak pred drugim pravosudnim ili upravnim organom, imajući u vidu istovetnost činjeničnog stanja koji iz ovih postupaka proizlazi.

Pre nego što pokušamo da odgovorimo na postavljena pitanja, osvrnućemo se na praksu Evropskog suda za ljudska prava, koja je u ovoj oblasti dala nemerljiv doprinos i to, pre svega, u tumačenju odredbi Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja definiše kriterijume za tumačenje člana 4. Protokola broj 7. Konvencije na koju je oslonjena i odredba člana 34. stav 4. Ustava Republike Srbije kojom je propisano načelo *ne bis in idem* i koje glasi:

„Niko ne može biti gonjen ni kažnjen za krivično delo za koje je pravnosnažnom presudom oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena ili postupak pravnosnažno obustavljen, niti sudska odluka može biti iz-

menjena na štetu okrivljenog u postupku po vanrednom pravnom leku. Istim zabranama podleže vođenje postupka za neko drugo kažnjivo delo.”

Navedeno načelo propisano je i odredbom člana 4. Zakonika o krivičnom postupku.

Takođe, članom 19. Konvencije osnovan je Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Evropski sud) čija je nadležnost da osigura poštovanje obaveza koje su Visoke strane ugovornice preuzele Konvencijom i dodatnim protokolima, a u članu 32. Konvencije propisana je nadležnost Suda za tumačenje Konvencije i dodatnih protokola.

U članu 46. Konvencije propisano je da se Visoke strane ugovornice obavezuju da će prihvatiti konačnu presudu Suda, a konačnost presude propisana je članom 44. Konvencije.

Ustav Republike Srbije uspostavlja Evropsku konvenciju kao deo unutrašnjeg pravnog poretka sa mogućnošću neposredne primene i daje joj primat u odnosu na pravo Srbije, a u članu 16. stava 2. Ustava Republike Srbije propisano je da su opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni deo pravnog poretka Republike Srbije i neposredno se primenjuju, a da potvrđeni međunarodni ugovori moraju biti u skladu sa Ustavom Republike Srbije, dok je članom 18. stav 3. propisano da se odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače u korist unapređenja vrednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih

i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje.

Iz citiranih odredbi Ustava Republike Srbije (čl. 16 st. 2) i Konvencije (čl. 19, 32. i 46.) proizilazi da presude Evropskog suda postaju delom unutrašnjeg pravnog poretka.

U odlukama Evropskog suda Husein Gozutok i Klaus Brügge pod brojevima C-187/01 i C-385/01 uspostavljen je standard da se u slučajevima kada je reč o postupcima javnih tužilaštava, u kojima javni tužioci odustaju od daljeg krivičnog gonjenja učinioa krivičnog dela i to nakon što okrivljeni ispuni određene obaveze, koje su mu naredbom javnog tužilaštva naložene da ispuni, se ima smatrati pravnosnažno okončanim postupkom, bez obzira što je odluka u tim postupcima doneta od strane javnog tužioca, a ne suda. Iako u ovim postupcima ne učestvuje sud, niti se takve vrste postupaka završavaju sudskom odlukom, već odustankom tužioca od daljeg krivičnog gonjenja, ovako okončan postupak se ima smatrati pravnosnažno obustavljenim postupkom, nakon koga se ne može voditi duplirani postupak pred drugim zakonom propisanim organom, zato što odluku u njima „donosi telo vlasti koje prema odredbama nacionalnog kaznenog prava čini sastavni deo kaznenog pravosuđa, a sporazum koji okrivljeni sklapa sa državnim tužiocem u sebi sadrži priznanje krivice i kazne”.

Ovaj stav Evropskog suda je u saglasju sa Ustavom Republike Srbije koji i obustavu postupka uzima u obzir kod principa *ne bis in idem*.

Navedeni standardi usvojeni u praksi Evropskog suda korišćeni su u daljoj praksi suda i u pogledu tumačenja člana 4. iz Protokola broj 7 uz Konvenciju, u kasnijim odlukama suda, koje ne samo da su izvor prava, već imaju i primat u odnosu na unutrašnje propise.

Jedna od odluka Evropskog suda (Deweere v. Belgium, 27. februar 1980. Application no. 6903/75), koja je ujedno važna za tumačenje gore postavljenih pitanja, a koja je definisala da izraz „optužba” treba da ima suštinsko, a ne formalno značenje i da je potrebno da ide dalje od onoga kako stvari izgledaju na površini i istraži realnost činjenica u vezi konkretnog postupka. Po tom je izraz „optužba” definisan kao „zvanično obaveštenje koje pojedincu daje nadležni organ vlasti o navodima da je to lice počinilo krivično delo”, ili, „kada postoji situacija koja bitno utiče na njegov položaj (osumnjičenog) zbog postojanja same sumnje”.

Tačno je da se u pomenutim normama međunarodnog prava kao smetnja za ponovno suđenje, odnosno gonjenje i kažnjavanje navodi samo odluka kojom je neko lice pravnosnažno oslobođeno ili osuđeno za isto kazneno delo. Ali, prema citiranim odredbama Zakonika o krivičnom postupku i Ustava Republike Srbije takvu smetnju jednako predstavlja i odluka kojom je pravnosnažno obustavljen prekršajni ili neki drugi kazneni postupak iz razloga koji trajno sprečava njegovo vođenje, odnosno nastavljanje. Takođe,

ustavna garancija prava na pravnu sigurnost u kaznenom postupku ne odnosi se isključivo na neponovljivost postupka za „krivično delo” već za svako „kažnjivo delo”, pa je za ocenu o presuđenoj stvari relevantno pravnosnažno okončanje postupka pred bilo kojim organom koji po zakonu izriče kazne, a ne samo pred sudom.

Takođe, iz odgovora krivičnog odeljenja Vrhovnog kasacionog suda na sporna pravna pitanja Prekršajnog Apelacionog suda sa sednice održane dana 28.11.2016. godine u korist zaštite od „dupliranja” postupaka proizilazi da je u jednom od postupanja prekršajnog suda po zahtevu za pokretanje prekršajnog postupka zbog prekršaja koji su obuhvaćeni rešenjem javnog tužioca iz člana 283. stav 3. ZKP, donetog nakon ispunjene obaveze iz naredbe o odlaganju krivičnog gonjenja donet je stav sa sednice svih sudija Prekršajnog apelacionog suda, koji je jasno izrazio mišljenje da okrivljeni u prekršajnom postupku u situaciji u kojoj je prethodno doneto rešenje o odbacivanju krivične prijave na osnovu primene instituta odlaganja krivičnog gonjenja ne treba da bude naknadno osuđen i u prekršajnom postupku i to iz razloga pravne sigurnosti građana, odnosno da bi vođenje prekršajnog postupka protiv okrivljenog za iste protivpravne radnje dovelo do „dupliranja” postupka i samim tim do dvostrukog kažnjavanja.

Poštovanje načela *ne bis in idem* je formulisano odredbom člana 34. stav 4. Ustava Republike Srbije. Na isti način je odredba člana 4. Zakonika o krivičnom postupku regulisala navedeno načelo. Sa druge strane, članom 8. Zakona o prekršajima na potpuniji način je formulisano zabrana ponovnog suđenja u istoj stvari, pa se tako isključuje mogućnost naknadnog vođenja prekršajnog postupka posle krivičnog za krivično delo koje obuhvata i obeležja prekršaja, odnosno postupka za privredni prestup, a ako su ovi postupci pokrenuti ili su u toku, neće se nastaviti i dovršiti. Tako je i odredbom člana 183. Zakona o prekršajima predviđena obaveza nadležnog suda da kada primi zahtev za pokretanje prekršajnog postupka ispita da li postoje uslovi za pokretanje prekršajnog postupka, odnosno kada zahtev sadrži podatke o tome da je povodom istog događaja pokrenut krivični postupak ili postupak za privredni prestup prekršajni sud će o tome obavestiti javnog tužioca kako bi na vreme, kod kaznenih delikata sa sličnim obeležjima, koji se mogu istom učiniocu staviti na teret, odlučiti hoće li prema okrivljenom pokrenuti krivični postupak ili postupak za privredni prestup.

Sa druge strane, oportunitet u postupanju javnog tužioca je regulisan odredbama člana 283. i člana 284. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku. Ovde ćemo se osvrnuti na terminološku nepreciznost „odlaganja krivičnog gonjenja” koje često dovodi do zabune. Naime, iz termina „odlaganje krivičnog gonjenja” proizilazi da se krivično gonjenje, odnosno krivični postupak privremeno neće pokretati, a da će se „odloženo” krivično gonjenje u nekom trenutku nastaviti. Odlaganje mo-

že biti na određeno ili na neodređeno vreme, ali ne bi moglo imati trajno značenje, jer onda to i ne bi bilo odlaganje, nego otklanjanje. U konkretnom slučaju do krivičnog gonjenja doći će ukoliko osumnjičeni ne ispuni prihvaćenu obavezu i u toj se situaciji zaista radi samo o odlaganju krivičnog gonjenja, odnosno vođenja krivičnog postupka. **Međutim, kada osumnjičeni prihvaćenu obavezu ispuni, javni tužilac će odbaciti krivičnu prijavu i do krivičnog gonjenja uopšte neće doći, odnosno krivično gonjenje je otklonjeno. U suštini, javni tužilac odlaze odluku o krivičnom gonjenju, koju će doneti po isteku roka za ispunjenje obaveze osumnjičenog.** Stoga, primena ovog instituta u fazi glavnog pretresa nije u skladu sa koncepcijom glavnog pretresa za koju se novi ZKP opredelio, a prema kojoj javni tužilac nakon optuženja ima procesnu ulogu stranke, pa bi bilo teško opravdati preuzimanje uloge organa koji vodi postupak ili koji bar učestvuje u vođenju postupka od strane javnog tužioca u fazi glavnog pretresa.

Jedno od važnih procesnih situacija sa kojom se, zbog neprecizne zakonske regulative, u praksi često susrećemo **je koje dejstvo odbacivanje krivične prijave, shodno odredbi člana 283. Zakonika o krivičnom postupku, ima u zaštiti od dupliranja postupaka.** U praksi je prisutna dilema da li javni tužilac, nakon odbacivanja krivične prijave, pošto je primenjen institut odlaganja krivičnog gonjenja, donekim rešenjem okončava dalje vođenje krivičnog postupka (nakon stavljanja odluke o odbacivanju krivične prijave van snage i preduzimanjem krivičnog gonjenja). Ova dilema je delimično razrešena donošenjem Zakonika o krivičnom postupku 2013. godine, koji upućuje na nedvosmislen zaključak da rešenje o odbacivanju krivične prijave nakon ispunjene obaveze iz člana 283. stav 1. ZKP i člana 284. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku predstavlja odluku javnog tužioca kao organa postupka. U prilog ovom shvatanju govori član 283. Zakonika o krivičnom postupku i njegov stav 3. koji propisuje da će se o odbacivanju krivične prijave obavestiti oštećeni, koji nema pravo na prigovor iz člana 51. stav 2. Zakonika o krivičnom postupku i to višem javnom tužiocu protiv odluke nižeg javnog tužioca. Dakle, u ovim slučajevima, za razliku od rešenja o odbacivanju krivične prijave koje donosi javni tužilac u slučaju da postupka po odredbi člana 284. Zakonika o krivičnom postupku, odnosno ako prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, ako je nastupila zastarelost ili je delo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju krivično gonjenje ili ne postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, u kojim slučajevima je moguće staviti rešenje o odbačaju krivične prijave van snage, to nije moguće učiniti.

Pre nego što se osvrnemo na različita tumačenja donete odluke na osnovu ispunjene obaveze na osnovu odlaganja krivičnog gonjenja, izložićemo problem tumačenja „pravnosnažne osude“. Valja podsetiti na autonomno konvencijsko značenje izraza „optužba“, „krivični postupak“, kao

i „pravnosnažno“ koje je zauzeto u mnogim odlukama Evropskog suda za ljudska prava, a koje je šire od jezičkog tumačenja tih izraza u našem pravnom sistemu. Takođe, u predmetu *Sergey Zolotukhin protiv Rusije* pri tumačenju spornih da li je došlo do dupliranja postupka (bis) i da li je postojala „pravnosnažna“ odluka utvrđen je važan standard i to da član 4. Protokola broj 7 nije ograničen na pravo da se dva puta ne bude kažnjen, nego se proteže i na pravo da se dva puta ne bude kazneno gonjen i da se dva puta nekome ne sudi, te da se član 4. Protokola broj 7 Konvencije primenjuje čak i kad je pojedinac bio samo krivično gonjen u postupku koji nije doveo do njegove osude. Član 4. Protokola broj 7 sadrži tri zasebna jemstva i propisuje da niko ne sme biti ponovo podložan progonu, suđen, ili kažnjen za isto delo.

Oslanjajući se na tumačenje iz pomenute presude, proizlazi da načelo *ne bis in idem*, utemeljeno na članu 4. Protokola broj 7 Konvencije ima široku primenu i da se odnosi kako na situacije u kojima niko ne može biti gonjen za krivično delo za koje je odlukom suda pravnosnažno oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravnosnažno odbijena, već i na sve postupke koji su pravnosnažno obustavljeni. **Ako uzmemo u obzir prethodnu argumentaciju vezanu za rešenje o odlaganju krivičnog gonjenja, dolazimo do zaključka da je rešenje javnog tužioca doneto na osnovu člana 283. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku o odbačaju krivične prijave, pod uslovom da osumnjičeni u roku izvrši obaveze, presuđena stvar (res iudicata).**

Pitanje meritornosti odluke javnog tužioca kod primene načela oportuniteta ogleda se u činjenici uskraćivanja prava oštećenom da u smislu odredbe člana 51. stav 2. u vezi stava 1. Zakonika o krivičnom postupku preduzme krivično gonjenje protiv učinioca, čime je nadalje onemogućena i sudska kontrola odluke javnog tužioca. S obzirom na značaj odluke o primeni načela oportuniteta i činjenice da oštećeni nema pravo da preduzme krivično gonjenje, diskreciono pravo javnog tužioca u oceni celishodnosti krivičnog gonjenja nužno podrazumeva izvesnu slobodu u odlučivanju koja se ne sme poistovetiti sa samovoljom.

Ako zaključno dovedemo u vezu i odredbu člana 275. Zakonika o krivičnom postupku, koja propisuje da presuda postaje pravnosnažna kada se više ne može pobijati žalbom i izvršna od dana dostavljanja, ako ne postoje zakonske smetnje, sa prirodom odluke kojom se okončava postupak odlaganja krivičnog gonjenja, a to je rešenje o odbačaju krivične prijave protiv koga nije dozvoljena ni žalba, ni prigovor dolazimo do zakonske definicije formalne i materijalne pravnosnažnosti, jer se odluka koja se donosi nakon ispunjene obaveze iz oportuniteta ne može napadati žalbom, ni prigovorom, a sa druge strane ta odluka je konačna, autoritativna, vezuje javno tužilaštvo kao organ i okrivljenog i predstavlja smetnju za dalje krivično gonjenje, u smislu načela *ne bis in idem*. Odredbom člana 465.

Zakonika o krivičnom postupku je propisano da se protiv rešenja organa postupka donesenih u prvom stepenu može izjaviti žalba uvek kada u ovom Zakoniku nije izričito određeno da žalba nije dozvoljena, dok je u članu 283. stav 3. Zakonika o krivičnom postupku određeno da se protiv rešenja o odbačaju krivične prijave javnog tužioca neće primenjivati odredba koja se odnosi na pravo oštećenog da podnese prigovor na rešenje o odbačaju krivične prijave, pa se dovođenjem u vezu sa gore pomenutim članom jasno izražava intencija zakonodavca da se donošenjem predmetnog rešenja krivični postupak smatra pravnosnažno okončanim.

Naposletku, odredbom člana 7. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da se krivični postupak pokreće naredbom o sprovođenju istrage, potvrđivanjem optužnice kojoj nije prethodila istraga, donošenjem rešenja o određivanju pritvora pre podnošenja optužnog predloga u skraćenom postupku, određivanjem glavnog pretresa ili ročišta za izricanje krivične sankcije u skraćenom postupku, kao i određivanjem glavnog pretresa u postupku za izricanje mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja, a odredbom člana 499. Zakonika o krivičnom postupku da se skraćeni postupak pokreće na osnovu optužnog predloga javnog tužioca ili na osnovu privatne tužbe kada postoji

opravdana sumnja da je određeno lice učinilo krivično delo, što jasno govori o neusaglašenosti Zakonika o krivičnom postupku kada je u pitanju pravnosnažno okončanje krivičnog postupka donošenjem rešenja o odbačaju krivične prijave nakon ispunjene naredbe od strane okrivljenog i o potrebi da se u navedenoj materiji na precizniji način izvrše adekvatne zakonske izmene. Činjenica je da u vreme kada je društvo bilo zatvoreno nije bilo potrebe za bržim i čestim izmenama Zakonika o krivičnom postupku, dok se u današnje vreme, zbog velikog uticaja koje odluke Evropskog suda imaju na nacionalne pravne sisteme, isto mora oslikati na fluentnije promene domaćeg, procesnog zakonodavstva.

Pravna priroda načela *ne bis in idem*, kako je protumačena u citiranim presudama Evropskog suda, suština i pravne posledice instituta odloženog gonjenja i pravno-logički razlozi sa sigurnošću upućuju na zaključak da bi vođenje prekršajnog postupka za radnje izvršenja krivičnog dela obuhvaćenog rešenjem o odbačaju krivične prijave predstavljalo povredu načela *ne bis in idem*, kao i pravne sigurnosti, kako na to upućuje Vrhovni kasacioni sud odgovarajući na sporna pravna pitanja Prekršajnog Apelacionog suda sa sednice održane dana 28.11.2016. godine. •

PORESKO-RAČUNOVODSTVENI inSTRUKTOR

Časopis za poreze, računovodstvo, zarade i druga primanja

PRAVOSUDNI BUDŽET KAO GARANT NEZAVISNOSTI SUDOVA I SUDIJA

Darko Prstić

sudija Osnovnog suda u Negotinu

Nacionalnom strategijom reforme pravosuđa za period od 2013 - 2018. godine¹, koju je usvojila Narodna skupština dana 01.07.2013. godine i Akcionim planom za pregovaračko Poglavlje 23 u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, koji je usvojila Vlada dana 27.04.2016. godine, Republika Srbija se obavezala na promenu Ustava u delu koji se odnosi na pravosuđe. Razlog za promenu Ustava je depolitizacija, odnosno jačanje nezavisnosti pravosuđa. Nova Nacionalna strategija reforme pravosuđa za period 2019 - 2024. godine, čija je izrada u toku, trebalo bi da bude finalna, da predvidi sve aktivnosti koje su potrebne za njeno sprovođenje i daje jasne smernice u cilju unapređivanja nezavisnosti pravosudnog sistema, nepristrasnosti i kvaliteta pravde, unapređenja stručnosti, odgovornosti i efikasnosti pravosuđa.

Jedan od ključnih preduslova uspešnog funkcionisanja pravosuđa, jeste nastavak unapređenja kapaciteta pravosudnih saveta (Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca), u cilju efikasnog preuzimanja nadležnosti koje su im poverene Ustavom i zakonima. Da bi ovaj proces nesmetano tekao, potrebno je, s jedne strane, obezbediti mehanizme koji garantuju nezavisnost ovih tela od neprimerenih i nedozvoljenih uticaja, dok je, s druge strane, uzimajući u obzir do sada prepoznate manjkavosti u radu Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca, potrebno zakonski uobličiti uslove i mehanizme odgovornosti, kako

njihovih članova pojedinačno, tako i tela kao takvih (Glava III Nacionalne strategije - KLJUČNA NAČELA I PRIORITETI)².

Saglasno Nacionalnoj strategiji, predviđeno je da „pravosudni sistem treba da bude kadar da utvrđuje opšti okvir i unutrašnje uređenje sudova preko Visokog saveta sudstva, da nadgleda sprovođenje administrativne uprave iz poslovnika o radu sudova, radi na poboljšanju delotvornosti upravljanja predmetima i rezultatima rada sudova, zajedno sa predsednicima sudova i uz učešće Ministarstva u skladu sa zakonom, da se Visoki savet sudstva uspostavi kao organ za utvrđivanje pravila rada u pravosuđu i za formulisane i usvajanje pravnog okvira, te da treba da preuzme punu odgovornost kao organ za utvrđivanje opšteg okvira i unutrašnjeg uređenja i rada sudova” (Nacionalna strategija - PREGLED DOSADAŠNJIH REZULTATA REFORME PRAVOSUĐA U ODNOSU NA UOČENE SLABOSTI I OSTVARENOST REFORMSKIH AKTIVNOSTI PREDVIĐENIH STRATEGIJOM IZ 2006. GODINE)³.

Ministarstvo pravde je od maja 2017. godine organizovalo javnu raspravu u okviru koje je održano više okruglih stolova širom Srbije. Javna rasprava je održana u dva kruga, pa je tako prva verzija radnog teksta amandmana Ministarstva pravde na Ustav Republike Srbije u delu koji se odnosi na pravosuđe objavljena 22.

¹ „Službeni glasnik RS”, br. 57/2013

² Isto, str. 4

³ Isto, str. 8

januara 2018. godine, nakon čega je sproveden drugi krug javne rasprave. Na osnovu zaključaka javne rasprave radni tekst amandmana je revidiran u tri navrata, a veliki deo iznetih sugestija stručne javnosti je prihvaćen, pa je tako nakon detaljnih razmatranja dana 15. oktobra 2018. godine objavljena i četvrta revidirana verzija nacrtu ustavnih amandmana, koja je usaglašena sa preporukama Venecijanske komisije.

I Načelna zapažanja o nacrtu amandmana XIII na Ustav RS

Navedenim amandmanom, kojim se zamenjuje naziv člana 151. i član 151. Ustava RS, uređuje se nadležnost Visokog saveta sudstva i izričito se naglašava da je Visoki savet sudstva samostalan i nezavisan državni organ koji jemči samostalnost i nezavisnost sudova i sudija, predsednika sudova i sudija porotnika, tako što odlučuje o pitanjima položaja sudija, predsednika sudova i sudija porotnika određenim Ustavom i zakonom (stav 1). Visoki savet sudstva bira predsednika Vrhovnog suda Srbije i predsednike ostalih sudova i odlučuje o prestanku njihove funkcije, bira sudije i sudije porotnike i odlučuje o prestanku njihove funkcije, prikuplja statističke podatke od značaja za rad sudija, vrednuje rad sudija, predsednika sudova i sudijskih pomoćnika, odlučuje o premeštaju i upućivanju sudija, imenuje i razrešava članove disciplinskih organa, određuje potreban broj sudija i sudija porotnika, predlaže budžetska sredstva za rad Visokog saveta sudstva i za rad sudova u pitanjima iz njegove nadležnosti u skladu sa zakonom i samostalno raspolaže tim sredstvima i odlučuje o drugim pitanjima položaja sudija, predsednika sudova i sudija porotnika određenim zakonom (stav 2).

Analizirajući navedene odredbe nacrtu amandmana u svetlu primene relevantnih odredbi važećeg Ustava Republike Srbije iz 2006. godine⁴, Nacionalne strategije i Akcionog plana za Poglavlje 23, te ostalih dokumenata i rešenja koji se odnose na pregovarački proces o pristupanju Evropskoj Uniji, kao i izveštaja i mišljenja Venecijanske komisije, a koji se odnose na sudstvo, proizilazi da u pogledu određenih pitanja nisu iscrpljene sve mogućnosti koje bi u većem obimu upotpunile standarde za sudstvo. Jedno od njih je materijalna garancija nezavisnosti sudova i sudija, a koja se odnosi na upravljanje finansijskim sredstvima za rad sudova.

Polazeći od uloge Visokog saveta sudstva, koji je nacrtom amandmana na Ustav Republike Srbije predviđen kao „sa-

mostalan i nezavistan državni organ koji jemči samostalnost i nezavisnost sudova i sudija, predsednika sudova i sudija porotnika”⁵, to bi onda ovom telu trebalo omogućiti autonomno upravljanje finansijskim sredstvima, jer nema nezavisnosti sudova dok se i ta garancija nezavisnosti ne obezbedi. Načelno se ova garancija trebala obezbediti kroz navedeni amandman XIII ili pak poseban amandman koji bi okvir sudskog budžeta jasno konstituisao, ali kako je u postojećem predlogu nacrtu predviđeno da Visoki savet sudstva „predlaže budžetska sredstva za rad ovog saveta i za rad sudova u pitanjima iz njegove nadležnosti u skladu sa zakonom”⁶, to je onda, u slučaju da ovakav predlog amandmana bude usvojen i na referendumu građana kao takav verifikovan, neophodno obezbediti zakonodavni okvir za sprovođenje amandmanom predviđene garancije.

Nakon usvajanja Rezolucije Ujedinjenih nacija 40/136 od 1985. godine o osnovnim principima nezavisnosti sudstva, veliki broj država u svetu je u okvirima svog suvereniteta omogućio ostvarivanje nezavisnosti sudstva upravo kroz upravljanje finansijskim sredstvima za rad pravosuđa, pa je tako u Sjedinjenim Američkim Državama formirano posebno telo, tzv. Sudijska konferencija, koja utvrđuje predlog sudskog budžeta Kongresu, koji predlog Kongres može da usvoji ili odbije uz obrazloženje, ali isti ne može da menja, dok je u Ruskoj Federaciji formiran Departman sudske uprave, koji zajedno sa Kongresom sudija Ruske Federacije daje predlog sudskog budžeta. Analizom drugih sistema proizilazi da rešenje ovog pitanja kroz aktuelni nacrt amandmana korespondira sa rešenjem kakvo postoji u susednoj Mađarskoj, u kojoj sudski budžet predlaže Nacionalni savet sudstva, kao posebno sudijsko telo, slično našem Visokom savetu sudstva, s tim da je ovakav i njemu slični mehanizmi predviđeni u skoro svim evropskim zemljama.

Poseban sudski budžet, kojim bi upravljao Visoki savet sudstva, doprineo bi jačanju nezavisnosti sudstva i sudija, jer na taj način sudovi neće zavisiti od odluka izvršne vlasti, već od odluka najvišeg tela sudske vlasti - Visokog saveta sudstva, iz kog budžeta bi se isplaćivale plate sudijama i svi troškovi rada sudova. Trenutno se novac od naplate sudijskih taksi sliva u državni budžet i dalje raspoređuje odlukama Ministarstva finansija, što ne doprinosi punoj efikasnosti pravosuđa i dovodi u pitanje ustavnu garanciju institucionalne nezavisnosti sudstva. Kako još uvek ne postoji sudski budžet, to je Republika Srbija izuzeta iz poređenja sa ostalim državama u ovom domenu, što jasno proizilazi iz izveštaja Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ)⁷, koja je formirana kako bi se unapredili delotvornost i funkcionisanje pravosuđa u Evropi.

⁴ „Službeni glasnik RS”, br. 89/2006

⁵ Četvrta revidirana verzija nacrtu ustavnih amandmana, koja je usaglašena sa preporukama Venecijanske komisije.

⁶ Isto, amandman XIII

⁷ Evropska komisija za efikasnost pravosuđa, poznata kao SEPEŽ, po skraćenici francuskog naziva komisije - „CEPEJ” je telo Saveta Evrope osnovano 18. septembra 2002. godine rezolucijom Komiteta ministara Saveta Evrope kako bi radilo na poboljšanju efikasnosti i funkcionisanja pravosudnog sistema u zemljama članicama Saveta Evrope sa ciljem obezbeđenja efikasnog ostvarenja prava i povećanja poverenja građana u pravosudni sistem.

Vrhovni kasacioni sud je na Opštoj sednici održanoj 8. i 9. februara 2018. godine, a u vezi sa izvršenom analizom Radnog teksta Amandmana I - XIII Ministarstva pravde na Ustav Republike Srbije, podsetio da Ustavni sud ima svoj budžet iako ne ostvaruje prihode od sudskih taksi⁸, za razliku od sudova koji naplatom sudskih taksi ostvaruju značajne prihode u budžetu Republike Srbije. Ovaj sud je izvršenoj analizi uputio i na odredbu člana 28. Zakona o Ustavnom sudu, kojom je pored ostalog propisano da se sredstva za rad i funkcionisanje Uavnog suda, obezbeđuju u budžetu Republike Srbije, na predlog Uavnog suda (stav 1.), da Ustavni sud samostalno raspolaže sredstvima budžeta Uavnog suda (stav 2.), a da Vlada pri tom ne može bez saglasnosti predsednika Uavnog suda, obustaviti, odložiti ili ograničiti izvršenje budžeta Uavnog suda (stav 3.). Ne dovodeći u pitanje postojeću nadležnost i odgovornost Vlade za predlaganje budžeta i Narodne skupštine za usvajanje budžeta, Vrhovni kasacioni sud je zaključio da bi bilo opravdano i celishodno da se kroz ustavne amandmane ustanovi sudski budžet koji bi, sa jedne strane, doprineo jačanju samostalnosti i nezavisnosti sudova, a sa druge strane, povećao odgovornost sudova i Visokog saveta sudstva prilikom planiranja, predlaganja i trošenja sredstava neophodnih za funkcionisanje i rad sudova. To se nije dogodilo, već je stavom 2. amandmana XIII predviđeno da Visoki savet sudstva, između ostalog, samo „predlaže budžetska sredstva za rad Visokog saveta sudstva i za rad sudova u pitanjima iz njegove nadležnosti u skladu sa zakonom i samostalno raspolaže tim sredstvima”⁹.

II Analiza odluke Uavnog suda IUz-34/2016 od 25.10.2018. godine

Odlukom Uavnog suda IUz-34/2016 od 25.10.2018. godine¹⁰, stavom prvim izreke, utvrđuje se da odredbe člana 32. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova („Sl. glasnik RS”, br. 101/2013, 13/2016, 108/2016 i 113/2017) nisu u saglasnosti sa Ustavom. Stavom drugim izreke, odbija se zahtev za utvrđivanje neustavnosti odredbe člana 70. stav 3. Zakona o uređenju sudova („Sl. glasnik RS”, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 101/2013, 40/2015

- dr. zakon, 106/2015, 13/2016 i 108/2016). Odlučujući da pokrene postupak za ocenu ustavnosti navedenih odredbi Zakona o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova i Zakona o uređenju sudova, Ustavni sud je najpre ocenio da se kao sporna mogu postaviti pitanja sa stanovišta sadržine nadležnosti koje od Ministarstva treba da preuzme Visoki savet sudstva, te da li su ovo poslovi kojima se ostvaruje ustavna funkcija Visokog saveta sudstva da obezbedi i garantuje nezavisnost i samostalnost sudija i sudova, ili se pak radi o poslovima koji su, saglasno članu 9. Zakona o ministarstvima u delokrugu Ministarstva pravde, zatim da li Visoki savet sudstva može biti nadležan za staranje o sprovođenju zakona, dakle za izvršavanje zakona, ili je ovo nadležnost koja je imanentna izvršnoj vlasti. Takođe, postavilo se pitanje i da li se ukidanjem svih nadležnosti Ministarstva koje se odnose na finansiranje rada sudova ovaj organ državne uprave onemogućava u delotvornom obavljanju poslova iz svog delokruga koji je uređen Zakonom o ministarstvima, odnosno da li se time narušava načelo jedinstva pravnog poretka.

Nadalje, Ustavni sud je u obrazloženju svoje odluke konstatovao da je Narodna skupština, nakon donošenja odluke o pokretanju postupka u navedenom ustavnosudskom predmetu, donela Zakon o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova („Sl. glasnik RS”, br. 108/2016) i Zakon o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova („Sl. glasnik RS”, br. 113/2017), kojim izmenama je samo određen novi rok za prenos pojedinih nadležnosti sa ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa na Visoki savet sudstva, kao i za prestanak određenih nadležnosti tog ministarstva, i to tako što je rok produžen u oba navrata za po godinu dana, tako da je sa poslednjim izmenama taj rok određen od 01. januara 2019. godine. Tada osporenim odredbom člana 32. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova bilo je propisano da nadležnosti ministarstva nadležnog za pravosuđe iz člana 57. stav 3, člana 70. st. 2, 4. i 5, člana 74. stav 2. i člana 75. stav 1. od 01. januara 2019. godine preuzima Visoki savet sudstva (stav 1.).

Prilikom razmatranja sporednih odredbi, Ustavni sud je utvrdio da navedenim odredbama prestaju nadležnosti Ministarstva koje se odnose na davanje prethodnog mišljenja na predlog Visokog saveta sudstva u pogledu obima i strukture budžetskih sredstava za tekuće rashode (osim rashoda

⁸ Odredbom člana 6. stav 2. Zakona o Ustavnom sudu („Sl. glasnik RS”, br. 109/2007, 99/2011, 18/2013 - Odluka US, 103/205 i 40/2015 - dr. zakon) propisano je da se u postupku pred Ustavnim sudom ne plaća taksa)

⁹ Amandman XIII, stav 2. četvrte revidirane verzije nacrtu amandmana na Ustav RS

¹⁰ „Sl. glasnik RS”, br. 88/2018

za sudsko osoblje) (član 83. Zakona) i vršenje nadzora nad troškovima budžetskih sredstava opredeljenih za rad sudova (član 84. Zakona), a da pri tom zakonodavac nije izmenio odredbu člana 83. Zakona o uređenju sudova kojom je propisan postupak predlaganja budžetskih sredstava u delu sredstava za rashode koje predlaže Visoki savet sudstva, a koji uključuje i prethodno pribavljanje mišljenja Ministarstva, niti je izmenio odredbu člana 84. Zakona kojom je određeno da nadzor nad trošenjem budžetskih sredstava opredeljenih za rad sudova vrše tri organa - Visoki savet sudstva, Ministarstvo pravde i Ministarstvo finansija.

Kako je podnosilac inicijative osporio i sada važeći član 70. stav 3. Zakona o uređenju sudova, nezavisno od preuzimanja nadležnosti od Ministarstva po odredbama 32. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o uređenju sudova, to je Ustavni sud razmotrio kao sporno i pitanje da li je vrsta poslova koja je predviđena navedenom odredbom, načelno u funkciji obezbeđivanja nezavisnosti i samostalnosti sudova i sudija, kao nosilaca sudske vlasti, te u svojoj odluci utvrdio da predlaganje budžeta za rad sudova za tekuće rashode, osim rashoda za sudsko osoblje i održavanje opreme i objekata, kao i raspodelu ovih sredstava i vršenje nadzora nad namenskim korišćenjem budžetskih sredstava je posao pravosudne uprave koji vrši upravo Visoki savet sudstva, a na osnovu člana 13. alineja 18. Zakona o visokom savetu sudstva, prema kojoj odredbi Visoki savet sudstva predlaže obim i strukturu budžetskih sredstava neophodnih za rad sudova za tekuće rashode i vrši nadzor nad njihovim trošenjem, a u skladu sa odredbom čl. 82. i 83. Zakona o uređenju sudova. Najzad, nadzor nad finansijskim i materijalnim poslovanjem sudova je posao pravosudne uprave koji nije u isključivoj nadležnosti ovog tela, već ga VSS vrši zajedno sa ministarstvima nadležnim za pravosuđe i finansije, pa je kod ovakvog utvrđenja, Ustavni sud našao da zahtev za ocenu neustavnosti i u pogledu navedene odredbe, nije osnovan i odlučio da isti odbije.

III Zaključak

Prema poslednjoj revidiranoj verziji nacrtu ustavnih amandmana, koja je usaglašena sa preporukama Venecijanske komisije, proizilazi da zakonodavac i dalje uživa relativno

široku slobodu da opredeli koji poslovi pravosudne uprave spadaju u nadležnost Visokog saveta sudstva, a koji u nadležnost organa državne uprave, pa u tim okvirima i treba tražiti rešenje za ovo pitanje, kada već isto nije uređeno konstitutivnim predlogom. Dosledno sproveden princip podele vlasti omogućuje da i sudska vlast bude zaista nezavisna od drugih grana vlasti, a on podrazumeva niz garantija, među kojima i samostalno upravljanje finansijskim sredstvima. Postojanje sudskog budžeta je garancija nezavisnosti sudstva a samo kroz pretpostavku nezavisnosti sudstva možemo govoriti i o nezavisnosti sudija. Naravno, nezavisnost sudija podrazumeva i da „sudija i sâm izgrađuje svoju nezavisnost od bilo kakvih uticaja, da izgrađuje sopstvene načine odbrane, ne samo od uticaja, već i od pretpostavljenih ili realnih, direktnih ili indirektnih pretnji, kojima može biti izložen u obavljanju svoje funkcije”¹¹, a isto tako, nju možemo posmatrati i kao pravo i obavezu sudije, ali i kao oblik odgovornosti¹².

Ipak, nedostatak sredstava za rad, sudsku administraciju, za poslužavanje potrebnog broja administrativnih radnika, kao i sudijskih pomoćnika i pripravnika, dovodi do neefikasnosti sudova, a loš materijalni položaj sudija, izvor je korupcije i odsustva nezavisnosti, s toga nužno je da se u novoj strategiji reforme pravosuđa obezbedi dovoljno prostora za ovu garantiju, a budući pravni i zakonodavni okvir kroz set pravosudnih zakona koji će nužno uslediti, mora sadržati navedene pretpostavke nezavisnosti, bilo kroz poseban Zakon o sudskom budžetu, ili druge pravosudne zakone, ali i zakone koji ne spadaju u tu sferu. S tim u vezi, radne grupe koje će biti angažovane na izradu zakonskog okvira iz sfere pravosuđa, u svetlu predloženih amandmana, moraju imati u vidu i odluku Ustavnog suda IUz-34/2016 od 25.10.2018. godine, koja kroz svoja utvrđenja u odnosu na aktuelno normativno stanje, daje jasne smernice u pogledu nadležnosti i raspolaganje sredstvima za rad sudova, a sve navedeno kako bi se iznedrila rešenja kroz koja će Visoki savet sudstva, kao organ koji će da jemči samostalnost i nezavisnost sudova i sudija, predsednika sudova i sudija porotnika, moći imati punu funkcionalnu nadležnost za ostvarivanje institucionalne nezavisnosti kroz upravljanje sredstvima, ali i bez bojazni da bi takva rešenja u nekom narednom periodu bila dovedena u pitanje kroz proveru njihove ustavnosti. •

¹¹ M. Gajinov, Pravo, teorija i praksa, 2009, br. 3-4, 17.

¹² O sudijskoj nezavisnosti kao manifestaciji odgovornosti vidi S. Bovan, „Sudijska nezavisnost”, Pravni život, 2011, br. 12, 786-789.

POJAM NASILJA U PORODICI I NJEGOVA UPOREDNA REGULATIVA

Svetlana Petrović
pripravnik u Drugom osnovnom
javnom tužilaštvu u Beogradu

Nasilje u porodici predstavlja osnovni oblik nasilničkog kriminaliteta koji beleži uspon u poslednjoj deceniji. Na osnovu obaveze koja je nastala ratifikacijom Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija) usvojen je Zakon o sprečavanju nasilja u porodici zasnovan na *pre-crime konceptu*, odnosno konceptu kojem se u kriminologiji označava trend savremenih zakonodavstava da se sve više fokusiraju na sprečavanje konkretnih krivičnih dela koja još nisu izvršena i možda nikada ne bi bila izvršena koji nadležnim organima daje šire nadležnosti. Takav koncept kritikovan je u domaćoj teoriji pri čemu teoretičari navode da je takav način razmišljanja zastareo i da vodi unazađivanju zakonske regulative. Ovaj zakon je počeo sa primenom 01.06.2017. godine, 6 meseci od usvajanja što se smatralo dovoljnim rokom za obuku nadležnih organa radi primene ovog Zakona. Njime se uvode hitne mere zaštite, obaveza prijavljivanja nasilja, procena bezbednosnih rizika, specijalizacija nadležnih organa, obavezna koordinacija i saradnja službi, kao i kaznene odredbe (disciplinske i prekršajne) u slučaju neprimenjivanja ili opstrukcije primene zakona.

Pojam nasilja u porodici

Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste akt fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja učinioca prema licu sa kojim se učinilac nalazi u sadašnjem ili ranijem bračnom ili vanbračnom ili partnerskom odnosu ili prema

licu sa kojim je krvni srodnik u pravoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog stepena ili sa kojim je srodnik po tazbini do drugog stepena ili kome je usvojitelj, usvojenik, hranjenik ili hranitelj ili prema drugom licu sa kojim živi ili je živio u zajedničkom domaćinstvu (član 3). U odnosu na naše dosadašnje shvatanje pojma nasilja u porodici, u skladu sa Istambulskom konvencijom, proširen je krug žrtve i na lica koja su u partnerskom odnosu kako sadašnjem, tako i bivšem, takođe je proširen i vid nasilja koji prema ovom Zakonu obuhvata i ekonomsko nasilje.

Hitne mere zaštite

Sprečavanje nasilja u porodici sastoji se od skupa mera kojima se otkriva da li preti neposredna opasnost od nasilja u porodici i skupa mera koje se primenjuju kada je neposredna opasnost otkrivena. Neposredna opasnost od nasilja u porodici postoji kada iz ponašanja mogućeg učinioca i drugih okolnosti proizlazi da je on spreman da u vremenu koje neposredno predstoji po prvi put učini ili ponovi nasilje u porodici. U slučajevima kada postoji neposredna opasnost od nasilja u porodici, Zakon daje ovlašćenje nadležnom policijskom službeniku da izda naređenje kojim izriče hitnu meru mogućem učiniocu nasilja. Policija mora reagovati poštujući načelo hitnosti i da na taj način brzim postupanjem spreči da se nasilje desi ili ponovi u budućnosti. Odredbe Zakona predviđaju mogućnost dovođenja mogućeg učinioca nasilja u porodici u policijsku stanicu, njegovo zadržavanje radi procene rizika i eventualnog donošenja naređenja kojim se izriču

hitne mere za sprečavanje nasilja u porodici. Naime, mogući učinilac se može zadržati dok traje taj postupak a najduže osam časova, mora mu se pružiti mogućnost da se izjasni na okolnosti prijave, a ima pravo da angažuje branioca. Procena rizika je obavezna da bi se utvrdilo da li su hitne mere odgovarajuća intervencija. Može se izreći mera privremenog udaljenja učinioca iz stana i mera privremene zabrane učiniocu nasilja da kontaktira žrtvu i prilazi joj. Ove mere traju 48 sati, a važe čak i ako učinilac odbije prijem naređenja, i na njih se ne može izjaviti žalba. Imajući u vidu da mogući učinilac, što je termin uveden ovim zakonom, nema pravo žalbe na naređenje policijskog službenika daju se ovlašćenja policijskim službenicima da arbitrarno donose ova naređenja bez kontrole pravnog organa. Problemi u efikasnoj i efektivnoj policijskoj intervenciji proističu, prema izjavama žrtve, i iz odnosa policijskih službenika prema njima što je i potvrđeno raznim istraživanjima u kojima je zaključeno da su žrtve nakon prijavljivanja osećale stid, poniženje čak i krivicu za događaj. Na javnim raspravama uočena je potreba za dodatnom edukacijom policijskih službenika i pored one koju organizuje Kriminalističko-policijska akademija shodno ovom Zakonu. Takođe se uočava da je u praksi manji broj policijskih službenika i podvrgnut specijalizovanoj obuci, te se uočava da bi bila efikasnija podučavanja svih policijskih službenika ili bar većini naročito na procenjivanju rizika u porodici u kojoj se interveniše. Specijalizovani zamenik javnog tužioca može da predloži sudu produženje hitnih mera zaštite na 30 dana, o čemu sud odlučuje u roku od 24 sata, bez prisustva žrtve i učinioca. Protiv rešenja suda može se podneti žalba, koja ne odlaže izvršenje odluke. Kršenje ovih mera predstavlja prekršaj za koji je predviđena kazna zatvora do 60 dana, sa mogućnošću vođenja postupka po skraćenoj proceduri.

Zaključak

Ovakva zakonska regulativa učinila je od policije prvu liniju reakcije i subjekta odgovornog za korišćenje različitih metoda za smanjivanje nasilja u porodici. Utvrđeno je da se žrtve nasilja u porodici iz sopstvenih razloga „raduju“ hapšenju učinioca kao trenutnom rešenju problema. Prema zvaničnim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije za prvih 6 meseci primene zakona čak 87% hitnih mera koje je izrekla policija produženo je od strane suda. Hitne mere bi trebalo da prethode merama zaštite koje su predviđene Porodičnim zakonom, međutim u prva dva meseca primene zakona sud je na predlog javnog tužilaštva doneo 2.466 rešenja kojim se produžava hitna mera a javno tužilaštvo je podnelo samo 24 tužbe za određivanje mere zaštite. Takav trend produživanja hitnih mera bez dodatnih dokaznih radnji zbog kratkosti roka donošenja odluka i dalje je aktuelan. Kako je Zakonom predviđena disciplinska odgovornost policijskog službenika treba imati i u vidu da prilikom postupanja na sprečavanju nasilja u po-

rodici policijski službenik razmatra i mogućnost sopstvene odgovornosti:

- ako ne izrekne hitnu meru
- ako lice kome su hitne mere izrečene odnosno produžene ne primeđe odmah u prekršajni sud kada postoji sumnja da je učinio prekršaj-bez obzira što su hitne mere prekršene uz saglasnost žrtve.

Po ugledu na Austrijski model primene zakona o sprečavanju nasilja u porodici neki autori smatraju da bi *najefikasnije rešenje bilo da je Zakon o sprečavanju nasilja u porodici predvideo postupak za izricanje hitnih mera bez učesća javnih tužilaštva, odnosno da Sud odlučuje u drugom stepenu-po žalbama na hitne mere koje je donela policija. Najlogičnije bi bilo da se policija zakonom ovlasti da donosi hitne mere u trajanju od 14+14 dana. Dužnost policije bila bi da odmah nakon donetih hitnih mera o njima obavesti oštećenog (žrtvu), javno tužilaštvo i gradski centar za socijalni rad zbog eventualnog podnošenja tužbe za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici. Ukoliko bi se podnela tužba, policija bi produžila hitnu meru još 14 dana. U tom periodu, sud koji je u skladu sa Porodičnim zakonom nadležan za odlučivanje u sporu za zaštitu nasilja u porodici, donosio bi odluku po tužbi, ako bi je podnela lica koja su ovlašćena da traže određivanje mere zaštite nasilja u porodici, pri čemu bi se Javno tužilaštvo i Gradski centar za socijalni rad mogli obavezati da podnesu tužbu za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici ukoliko se sa tim saglasi oštećena-žrtva u periodu trajanja hitnih mera, nakon preduzetih predistražnih radnji po tom događaju. Na taj način bi se žrtva nasilja najbolje zaštitila od učinioca krivičnog dela dok traju predistražni i krivični postupak odnosno sve dok postoji neposredna opasnost od nasilja u porodici. Navedenim rešenjem bi se omogućila pravna kontrola hitnih mera koje arbitrarno izriču policijski službenici, dozvolilo mogućem učiniocu pravo na adekvatnu odbranu, smanjila zloupotreba zakona, poboljšala procena rizika s obzirom na duži rok za postupanje i omogućilo osnaživanje žrtve i njeno aktivno učešće.*

Još jedan problem koji se javlja je taj što se neretko dešava da oštećena u krivičnom postupku prilikom ispitivanja odluči da iskoristi svoje zakonsko pravo da ne svedoči, te se u tim slučajevima zbog nezainteresovanosti oštećene i nemogućnosti dokazivanja dešava da Javni tužilac rešenjem odbacuje krivičnu prijavu ili ukoliko iskoristi to pravo pred Sudom, događa se da Sud usled nedostatka dokaza donese oslobađajuću presudu. Zanimljiv je stav Vrhovnog kasacionog suda o ispitivanju svedoka koja imaju posredna saznanja o učinjenom delu, te bi taj stav trebalo razmotriti pre donošenja rešenja o odbačaju krivičnih prijava ili odustanka od gonjenja. Stav sudija Vrhovnog kasacionog suda koji je usvojen na sednici Krivičnog odeljenja dana 15. marta 2017. godine, a koji predviđa:

„U procesnoj situaciji kada privilegovani svedok, shodno odredbi člana 94. Zakonika o krivičnom postupku, koristi svoje zakonsko pravo da ne svedoči, može se koristiti kao dokaz na kome se može zasnovati presuda-iskaz svedoka koji svedoči o onome što mu je privilegovani svedok rekao o krivičnompravnom događaju koji je predmet krivičnog postupka, jer svedok na taj način samo svedoči o činjenicama koje je svojim čulom opazio, a odredbama ZKP-a nije propisano da se ovakav iskaz ne može koristiti u postupku” usaglašen stav apelacionih sudova RS kao i stav sudija VKS-Krivičnog odeljenja, usvojen na sednici VKS-a 17. marta 2017. godine.

Ovim Zakonom pored nadležnih državnih organa i centara za socijalni rad, u sprečavanju nasilja u porodici, preko davanja pomoći i obaveštavanja o nasilju, kao i pružanju podrške žrtvama nasilja učestvuju i druge ustanove u oblasti dečje, socijalne zaštite, obrazovanja, vaspitanja i zdravstva, kao i tela za rodnu ravnopravnost na nivou lokalnih samouprava, čime se znatno olakšava otkrivanje žrtava nasilja u porodici i dovodi do smanjenja tamne brojke ovog kriminaliteta. Ovaj Zakon je doveo do bolje koordinacije i multi-sektorske saradnje nadležnih organa, a što mu je i bio cilj, kao i do aktivnog učešća specijalizovanog javnog tužioca.

Literatura

1. Dearing, A. (2002) *Austrijski zakon o zaštiti od nasilja u porodici*. Temida, 3, str. 15-27
2. Ignjatović, T. (2013) *Analiza podataka i protokola o postupanju policije i centra za socijalni rad u slučajevima nasilja u porodici*. U: *Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama 2012*. Beograd: Mreža Žene protiv nasilja i Mreža za Evropski ženski lobi, str. 37-52
3. *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici*, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 94/2016
4. Marković, S. (2018) *Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici*, Službeni glasnik
5. Golubović, Z. (2018) *Nasilje u porodici i policijska reakcija*, Partenon
6. Draškić, Šarkić, Arsić (2018) *Porodični zakon-dvanaest godina posle*, Zbornik radova, Službeni glasnik
7. *Naučni skup mreža (2018) Sprečavanje i suzbijanje nasilja*, Zbornik radova
8. Logar, R. (2005) *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*, Autonomni ženski centar

Paragraf Lex android aplikacija osvežena i unapređena

BESPLATNO:

- ✓ Svi propisi
- ✓ Obrasci
- ✓ Pravne vesti

ANDROID APP ON Google play

Skenirajte QR kod i preuzmite aplikaciju

OKRUGLI STOLOVI NA TEMU UNAPREĐENJA POLOŽAJA SUDIJSKIH POMOĆNIKA U REPUBLICI SRBIJI

Dunja Stojadinović

sekretar Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika

U SAID-ov Projekat vladavine prava u Republici Srbiji (u daljem tekstu Projekat Vladavine prava) u saradnji sa Udruženjem sudijskih i tužilačkih pomoćnika Republike Srbije i Udruženjem sudija prekršajnih sudova organizovao je u novembru mesecu 2018. godine četiri okrugla stola na temu unapređenja položaja sudijskih pomoćnika u Republici Srbiji. Okrugli stolovi su bili održani u Novom Sadu, Nišu, Kragujevcu i Beogradu.

Na održanim okruglim stolovima Dragana Lukić, zamenik direktora Projekta vladavine prava, najpre je učesnicima predložila Platformu za uspostavljanje karijernog puta sudijskih pomoćnika kao pravosudnih službenika i razvojni put za unapređenje njihovog položaja (u daljem tekstu Platforma), koju je Projekat vladavine prava koncipirao kao svojevrsnu mapu puta za jačanje položaja sudijskih pomoćnika kao pravosudnih službenika. Takođe je učesnike skupa upoznala sa ciljevima i planovima Platforme, a koji su vezani za utvrđivanje neophodnih izmena kako zakonskog okvira tako i organizacije rada u sudovima kako bi se unapredio položaj i omogućilo bolje profesionalno napredovanje, kao i razvoj same profesije sudskog pomoćnika.

Potrebno je napomenuti da Nacionalna strategija i Akcioni plan za poglavlje 23 predviđaju čitav niz raznorodnih aktivnosti radi jačanja načela modernih pravosudnih sistema, te polazeći upravo od Nacionalne strategije za reformu pravosuđa i Akcionog plana za poglavlje 23, kao i od do sada ostvarenih rezultata u njihovoj primeni, Projekat vla-

davine prava u Republici Srbiji prepoznao je efikasnost kao jedno od ključnih izazova koji je potrebno prevazići.

Naime Projekat vladavine prava pruža podršku reformama u sektoru pravosuđa usmerenim na blagovremeno i efikasno ostvarivanje prava građana Srbije pred sudom, a takođe pruža podršku širokom spektru reformskih aktivnosti usmerenih na celokupno pravosuđe, sa posebnim naglaskom na reforme usmerene na poboljšanje položaja sudijskih pomoćnika, kao i na uvođenje posebnog statusa sudijskih pomoćnika, iz kojih razloga je i izrađena Platforma.

Projekat Vladavine prava izradio je Platformu upravo i na osnovu niza aktivnosti koje su sprovedene u toku 2017./2018. godine. Tokom novembra 2017. godine u saradnji sa Udruženjem sudijskih i tužilačkih pomoćnika sprovedeno je istraživanje o statusu, položaju i uslovima rada sudijskih pomoćnika, putem anonimnog upitnika, koji je popunjen od strane 400 sudijskih pomoćnika, radi pribavljanja podataka o trenutnoj situaciji sudijskih pomoćnika, kao i pribavljanja njihovih predloga budućih koraka koji bi doveli do poboljšanja njihovog statusa. Takođe je u okviru svojih aktivnosti Projekat vladavine prava izradio *Analizu o položaju sudijskih pomoćnika u pravosudnom sistemu Republike Srbije*, koja sa različitih aspekata pristupa analizi položaja i uloge koju sudijski pomoćnici imaju u pravosuđu sa predlogom preporuka u pogledu na unapređenje njihovog statusa i položaja, a sve u cilju poboljšanja produktivnosti i efikasnosti pravosuđa.

Na održanim okruglim stolovima, na kojima je učestvovalo preko 200 sudijskih pomoćnika iz osnovnih, viših, apelacionih i privrednih sudova sa teritorije Republike Srbije, pravnici Projekta vladavine prava, Ana Burić i Tijana Levakov prezentovali su Platformu bliže upoznajući učesnike sa sadržinom iste.

U Platformi je najpre učinjen osvrt na trenutni položaj i postojeće probleme sa kojima se suočavaju sudijski pomoćnici i ponuđeni su predlozi u cilju poboljšavanja položaja i rešavanja dugogodišnjih problema, prvenstveno kroz niz izmena zakona koji se odnose na sudijske pomoćnike. Platforma se bavi položajem sudijskih pomoćnika, kriterijumima i merilima za prijem u radni odnos sudijskih pomoćnika, sudijskim pripravnicima, brojem sudijskih pomoćnika, obimom poslova koji obavljaju sudijski pomoćnici, zaradom sudijskih pomoćnika, opisom poslova koji obavljaju sudijski pomoćnici, ocenjivanjem rada sudijskih

pomoćnika, stručnim usavršavanjem sudijskih pomoćnika, prvim izborom na sudijsku funkciju, vođenjem ličnog lista sudijskih pomoćnika i disciplinskom odgovornošću sudijskih pomoćnika.

Nesporna činjenica jeste da je unapređenje položaja sudijskih pomoćnika dugotrajan proces koji zahteva preduzimanje niza aktivnosti, u kom nizu će Platforma poslužiti kao polazna osnova za dalje aktivnosti. Upravo je jedini način da se uspostavi stabilno, efikasno i kvalitetno pravosuđe u Republici Srbiji taj da imamo stručne i osposobljene sudijske pomoćnike, koji bez obzira da li će ostati na poziciji pomoćnika ili će biti izabrano za pravosudnu funkciju, će kvalitetno, stručno, odgovorno i efikasno obavljati svoje poslove, odnosno funkciju.

Celokupan tekst Platforme možete pogledati na veb stranici Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Republike Srbije, www.ustp.rs.

ŠESTA REDOVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA USTP-A

*Strahinja Ćurčić
Marica Arsenović*

Udruženje sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije je dana 01.12.2018. godine održalo šestu redovnu godišnju skupštinu. Skup u prostorijama Privredne komore Srbije okupio je oko 90 učesnika koji su razmatrali teme od značaja za rad Udruženja, a kao što su rezultati u tekućoj i planovi za narednu godinu. Otvarajući Skupštinu, predsednik Udruženja, Jelena Gajić, istakla je da je ove godine 250 sudijskih i 100 tužilačkih pomoćnika predloženo na sudijsku odnosno tužilačku funkciju, a značaj posla koji obavljaju svakodnevno prepoznat je i od strane Ministarstva pravde, te su svoje zasluženo mesto pomoćnici našli i u predlogu amandmana na Ustav RS u oblasti pravosuđa.

Državni sekretar u Ministarstvu pravde, Radomir Ilić, istakao je važnost aktivnog učešća pomoćnika u izradi sistemskih rešenja kojima će se dodatno definisati njihov položaj i uloga u pravosuđu u toku procesa izmene seta pravosudnih zakona nakon što ustavne promene budu usvojene. Udruženje je uručilo zahvalnicu Ministarstvu pravde za veliki doprinos na poboljšanju položaja pomoćnika. Nenad Stefanović, predsednik Udruženje sudija i tužilaca Srbije, je pozdravio skup i ohrabrio mlađe kolege da nastave istim putem, i da će kao i do sada davati nesebičnu podršku pomoćnicima da istraju u svom cilju unapređenja položaja, jer kao prvi i počasni predsednik USTP, nikada neće dozvo-

liti da se umanju značaj našeg rada. Nenad Stefanović se na svim okruglim stolovima povodom Ustavnih amandmana zalagao za implementiranje pomoćnika u Ustav zbog čega mu je USTP kao predsedniku Udruženja sudija i tužilaca uručilo zahvalnicu za izuzetan doprinos. Učesnicima se obratio i predsednik Pravosudne akademije, Nenad Vujić, istakavši značaj uspostavljanja saradnje između Akademije i Udruženja i zajedničkih napora na iznalaženju najboljeg rešenja za prvi izbor na sudijsku funkciju.

Dana 23.10.2018. godine je USTP potpisalo sporazum o saradnji sa Udruženjem sudija prekršajnih sudova i Udruženjem sudija i tužilaca, koji je sporazum ratifikovan na radnom delu sednice, zbog čega nam se obratio i Milan Marinović, predsednik Udruženja sudija prekršajnih sudova. Marinović je naveo da smo ovako udruženi postali najveći deo pravosuđa i da ćemo mi uvek biti najsnažnije jezgro za borbu za unapređenje položaja pomoćnika. Nastojaćemo da ovaj nivo posvećenosti aktivnostima za dalji napredak kao i zajedničkoj saradnji održimo na visokom nivou. Zamenik direktora USAID Projekta vladavine prava, Dragana Lukić,

predstavila je realizovane i planirane aktivnosti koje Projekat sprovodi u saradnji sa Udruženjem i pozvala pomoćnike da dostave svoje ideje i predloge za platformu za unapređenje njihovog položaja i statusa koja je tokom novembra predstavljena na okruglim stolovima održanim u sve četiri apelacije. Platforma će se i dalje unapređivati i poslužiće pre svega predstavnicima sudijskih pomoćnika da sa objektivno i realistično formulisanim predlozima uzmu učešća u radnim grupama za izmene zakona kojima će biti definisan njihov položaj, ali će biti uzeta u obzir i u novoj strategiji reforme pravosuđa čiju će izradu Projekat podržati.

Posebno smo ponosni na regionalnu saradnju sa Udruženjem stručnih savjetnika i saradnika BiH, redovni i dragi gosti, te nam se obratila predsednica Seleni Beba. Još jednom hvala Kompaniji Paragraf lex na podršci i na pomoći.

Na radnom delu skupštine je ratifikovan sporazum o saradnji sa Udruženjem sudija prekršajnih sudova i Udruženjem sudija i tužilaca, izabrani novi članovi upravnog i nadzornog odbora.

JEZIČKI KUTAK

Dragan Đokić
Profesor književnosti

NIJE	NEGO
RAZOČARENJE	RAZOČARANJE
RAJFEŠLUS	RAJSFERŠLUS
RAPAV	HRAPAV
RAŠČENJE	RASTENJE
RENGEN	RENDGEN
REON	REJON
RECEZENT	RECENZENT
RECITAL	RESITAL
ROBUSNI	ROBUSTNI
RODOSKRNAVLENJE	RODOSKVRNENJE
RODOSKRVNJUĆE	RODOSKVRNUĆE
ROPAC	HROPAC
RUKOVODIOC	RUKOVODILAC
SAGETI SE	SAGNUTI SE
SAMNOM	SA MNOM
SVO VREME, CELO VREME	SVE VREME
SKALPER	SKALPEL
SLUŠAOC	SLUŠALAC
SNADBETI	SNABDETI
STANBENI	STAMBENI
STJUART	STJUARD
STROHIJI	STROŽI
STRUKTUIRATI	STRUKTURIRATI
TESNIJI	TEŠNJI
TOKI	VOKI
TRIJUMFIRAT	TRIJUMVIRAT
TRISTO	TRISTA

NIJE	NEGO
TRODUPLI	TROSTRUKI
UVOZNA ROBA	UVEZENA ROBA
UPOMOĆ	U POMOĆ
USTVARI	U STVARI
UTOVARAM	UTOVARUJEM
UTOVARATI	UTOVARIVATI
UČESTANOST	UČESTALOST
FEM	FEN
FIJOKA	FIOKA
FIUK	FIJUK
HARAKIRI	HARIKIRI
HEMEROIDI	HEMOROIDI
HIRUŠKI	HIRURŠKI
HONORARISATI	HONORISATI
HOŠTAPLER	HOHŠTAPLER
CRNPURAST	CRMPURAST
ČAK ŠTAVIŠE	ČAK ili ŠTAVIŠE
ČESTO PUTA	ČESTO
ČITAOC	ČITALAC
ČIŠĆI	ČISTIJI
DŽENTLIMEN	DŽENTLMEN
ŠARENOLIK	ŠAROLIK
ŠEŠTO (600)	ŠESTSTO
ŠETAM	ŠETAM SE
ŠORC	ŠORTS
ŠPER PLOČA,	ŠPER-PLOČA, ŠPERPLOČA

PORUČITE NAŠA IZDANJA

PRIRUČNICI • KOMENTARI • ZBIRKE

NA AKTUELNE TEME

DETALJNIJE INFORMACIJE I PORUČIVANJE NA

www.paragraf.rs

SUDSKO-ADVOKATSKI ROKOVNIK
ZA 2019. GODINU

890 din

ROKOVNIK
ZA 2019. GODINU

790 din

PRIRUČNIK ZA PRIMENU
ZAKONA O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA
- KOMPLET OD 2 KNJIGE I ELEKTRONSKO IZDANJE

3900 din

ZBIRKA SUDSKIH ODLUKA SUDOVA
OPŠTE I POSEBNE NADLEŽNOSTI,
ODABRANE SENTENCE
ZA 2017. GODINU

1980 din

**-25%
POPUST**

VODIČ ZA UPRAVLJANJE ZGRADAMA

~~2500 din~~

1870 din

KOMPLET KRIVIČNOPRAVNE
LITERATURE

3500 din

ZAKON O IZVRŠENJU
I OBEZBEĐENJU
KOMPLET OD 3 KNJIGE

3500 din

UPRAVNOPRAVNI KOMPLET
VODIČ KROZ UPRAVNI POSTUPAK

4500 din

KOMPLET LITERATURE
ZA BUDŽETSKO
RAČUNOVODSTVO

3500 din

KONTAKT: 011/2750-024 • 011/2750-025 • 021/457-421

BUDITE NA PRAVNOJ STRANI

Višednevno savetovanje **Etno selo Stanišići**, 19-22. maj 2019.

Višednevno savetovanje u etno selu Stanišići
za pravnike i ekonomiste iz Srbije

Višednevno savetovanje **Zlatibor**, 26-29. maj 2019.

Višednevno savetovanje na Zlatiboru za pravnike i ekonomiste

DETALJNIJE NA:
www.paragraf.rs

Pravna i ekonomska izdanja
za uspešno i zakonito poslovanje